

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Podiplomski študij politologije

Ameriške študije

Magistrsko delo

Vloga ZDA pri oblikovanju III. Republike Poljske

Kandidatka: Greti Borojević

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Ljubljana, 2008

Kazalo

Kratice	3
1 Uvod	4
1.1 Relevantnost teme	5
1.2 Opredelitev problema in cilji proučevanja	7
1.3 Hipoteza	8
1.4 Raziskovalna strategija	9
1.5 Metodološki okvir	10
2 Pregled pomembnih zgodovinskih dejavnikov	11
2.1 Oblikovanje poljske politične kulture skozi zgodovino	21
2.2 Politični odnosi med ZDA in Poljsko v obdobju hladne vojne	24
2.3 Politični odnosi med ZDA in Poljsko po hladni vojni	26
3 Politični sistem Republike Poljske	32
3.1 Okrogla miza	33
3.2 Oblikovanje političnega sistema	35
3.3 Oblikovanje zunanjepolitičnih prioritet	42
3.4 Članstvo v NATO	43
3.5 Članstvo v EU	46
3.6 Vzhodna politika	47
4 ZDA pomemben strateški partner Poljske	51
4.1 Bilateralni odnosi	53
4.2 Geopolitični položaj Poljske z vidika ZDA	55
4.3 Poljska – varovanka ZDA na Vzhodu	57
5 Poljska podpora ZDA pri njeni intervenciji na Irak	59
5.1 Nacionalna dimenzija	63
5.2 Obeti za ekonomsko – politično stabilnost	66
5.2 Poljska – nova igralka v transnacionalnih odnosih	67
6 Zaključek	70
7 Literatura in viri	75

Kratice

ENP	Evropska zunanja politika (European Neighbor Policy)
ESDP	Evropska varnostna in obrambna politika (European Security and Defence Policy)
NATO	Organizacija Severnoatlantske pogodbe (North Atlantic Treaty Organisation)
NED	Narodni sklad za demokracijo (National Endowment for Democracy)
NSZZ »S«	Neodvisni samoupravni sindikat Solidarnost (Niezależny Samorządny Związek Zawodowy »Solidarność«)
OPZZ	Splošno poljski sporazum sindikatov (Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
PAEF	Poljsko – ameriški podjetniški sklad (Polish American Enterprise Fund)
PiS	Pravo in pravičnost (Prawo i Sprawiedliwość)
SLD	Zveza demokratične levice (Sojusz Lewicy Demokratycznej)
PRL	Ljudska republika Poljska (Polska Rzeczpospolita Ludowa)
PSL	Poljska ljudska stranka (Polskie Stronnictwo Ludowe)
SD	Demokratična stranka (Stronnictwo Demokratyczne)
ZDA	Združene države Amerike
SdRP	Socialna demokracija Republike Poljske (Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej)
ZSL	Združena ljudska stranka (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe)
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 Uvod

Konec hladne vojne je za Poljsko predstavljal nove temelje, na katerih je bilo potrebno zgraditi novo strukturo države, ki se bo oddaljila od komunističnega sistema ter pripeljala poljski narod do neodvisne in samostojne demokratične države. Na poti transformacijske ureditve politične, gospodarske in varnostne strukture svoje države so ZDA, kot edina zmagovalka hladne vojne in svetovna velesila, predstavljale zanesljivega partnerja, ki je bil pri oblikovanju III. Republike Poljske pripravljen pomagati. Skozi transformacijo poljske države se je tako med državama oblikovala posebna vez, ki je proti koncu III. Republike Poljske na določen način prispevala tudi delež k razcepu znotraj evropskih držav. Poljska stroga proameriška orientiranost pa je tudi razlog, da so jo nekatere evropske države označile za »ameriškega trojanskega konja«. Osnova za oblikovanje predstavljenega magistrskega dela izhaja iz stroge proameriške orientiranosti poljskih politikov in snovalcev III. Republike Poljske, kot so jo simbolično poimenovali po zrušitvi komunističnega sistema. V pričujočem delu bom zatorej poskušala s pomočjo zgodovinskih dejstev ter na osnovi opravljenih analiz razčleniti vpliv ZDA pri oblikovanju III. Republike Poljske, in sicer v letih od 1989 do 2005.

Pri razčlenitvi vpliva ZDA pri oblikovanju III. Republike Poljske ne moremo mimo analize zgodovine poljske države, ki je bila skozi stoletja večkrat na različne načine preoblikovana ter celo za celo stoletje izbrisana iz političnega zemljevida Evrope. Ameriška pomoč poljskemu narodu pri oblikovanju lastne države je bila prisotna skozi zgodovino. Ravno zgodovinska dejstva pa so razlog za smer, ki so jo v obdobju simbolične III. Republike Poljske od njenega nastanka v letu 1989 pa do spremembe veje oblasti v letu 2005, izbrali njeni oblikovalci. V delu bom razčlenila ameriški vpliv ter poskušala ovrednotiti pomen Poljske v globalni strategiji ZDA.

1.1 Relevantnost teme

Da so Združene države Amerike (ZDA) svetovna velesila, izhaja iz njihove globalne vloge kot svetovne velesile. Svojo globalno vlogo kot protagonist in zaščitnik zahodne civilizacije ter demokracije so ZDA uveljavile v obdobju po II. svetovni vojni. Po bipolarni delitvi sveta pa prevzele vodilno gospodarsko, politično in vojaško moč (Ferfila, 2002; Raščan, 2005). Predstave in prepričanja Američanov o vlogi njihove države na svetovnem parketu so si medsebojno nasprotujoča, vzroke za različne poglede pa moramo iskati v ameriški zgodovini. Eden izmed razlogov je vsekakor borba za neodvisnost. Oblikovanje kolektivnih političnih stališč, spreminjanje vrednot in izkušnje so skozi zgodovino pripomogle k spremembi politične kulture (Ferfila in Kovač, 2000: 35). Temelj za razumevanje politične kulture, ki so jo po svoji osamosvojitvi ubrale ZDA, je individualna percepcija o obljubljeni deželi. Korenine ideološke politične kulture ležijo v želji prvih priseljencev, ki so staro celino zapustili z namenom, da si ustvarijo novo boljšo družbo, kot je bila tista, ki so jo zapustili. Verjeli so, da zmorejo ustvariti tako družbo, ki bo služila kot model pri oblikovanju drugih (McKeever and Davies, 2006: 319). Washington je kot prvi ameriški predsednik definiral osnovno načelo ameriškega pristopa k mednarodnim odnosom. To načelo izolacionizma je še dobri dve desetletji kasneje podrobno opredelil peti ameriški predsednik James Monroe, katerega deklaracija je danes znana kot osnovno načelo ameriške zunanje politike ter katerega poenostavljeno geslo se je glasilo »Ameriko Američanom«. Geslo so Američani interpretirali na dva načina: po eni strani so se izolirali od Evrope, po drugi pa na ekspanzijski način prisvajali nezasedene predele severnoameriškega kontinenta, Latinske Amerike in Azije. Izolacionisti, ki so se zvesto držali načela nevmešavanja v evropske zadeve, ob evropskem nevmešavanju v ameriške, pa so svojo moč ohranili vse do konca II. svetovne vojne, ko je z ameriškega političnega prizorišča za nekaj časa izginil izolacionizem. Ameriški koncept prisotnosti na svetovnem parketu se je po padcu železne zavesne spremenil. Izolacionizem je zamenjala globalizacija. Glede na geopolitično lego so si ZDA strateško začele pridobivati svoje tesne zaveznike.

Zgodovinska dejstva pričajo, da je bila poljska politična kultura vedno najbolj revolucionarna pod tujimi vladarji (Castle and Taras, 2002: 1, 63, 170). ZDA imajo določen vpliv pri oblikovanju politične kulture skozi zgodovino ter nenazadnje pri oblikovanju III. Republike Poljske. Začetki poljsko-ameriških odnosov segajo v leta 1776–1783, ko so se za neodvisnost

ZDA borili tudi Poljaki. Medtem ko so se ZDA pojavile na političnem zemljevidu, je bila Poljska iz njega izbrisana. Sledila so leta boja za neodvisnost, ko so poljski izseljenci prepričevali ameriške politike, da jih podprejo pri njihovem prizadevanju za neodvisnost. Ko je ameriški predsednik Woodrow Wilson vključil rešitev poljskega vprašanja v svojih 14 znamenitih točk temeljnega načrta za mir, se je za Poljsko začelo novo obdobje rekonstrukcije države. Državi sta prvič sklenili diplomatske odnose leta 1919, ki jih od tedaj dalje neprekinjeno vzdržujeta (Pastusiak, 2003: 5). Od začetka 1990 so ZDA eden od zelo tesnih zaveznikov Poljske. Da bi lahko razumeli naklonjenost Poljske do ZDA, moramo poznati zgodovino, skozi katero se je oblikovala politična kultura. Na političnem zemljevidu se je Poljska kot neodvisna država znova pojavila leta 1989. Poljska konec totalitarnega sistema ne pripisuje padcu berlinskega zidu, temveč delovanju demokratične opozicije, ki je bila kronana z milijonskim gibanjem »Solidarnost« (Rotfeld, 2006: 19). Potem ko je Poljska dobila svojo suverenost, je proti pričakovanjem političnih akterjev hitro spremenila politični režim. Na poti oblikovanja demokratičnega političnega sistema si je Poljska zaradi zgodovinskih izkušenj z evropskimi državami svojega zaveznika poiskala v geografsko ločenih ZDA. Kot pravi Rotfeld, ZDA upravičeno slovijo kot vodja demokratičnega sveta (2006: 298). Poljska z ustvarjanjem stanja moralne obveze do ZDA želi obdržati svojega zaveznika. To pomeni, da v določenih situacijah ZDA ne pusti osamljene – brez podpore. Poljska se je že izkazala kot lojalen zaveznik ZDA, tako v dobrem kot v slabem (Rotfeld, 2006: 298). ZDA so na začetku oblikovanja demokratičnega političnega sistema Poljski strateško ponudile pomoč v obliki izbrisa javnega dolga ter podpori pri njenih prizadevanjih vključitve v Severnoatlantsko zvezo (NATO). Poljska si je tovrstnega rešitelja želela že od 18. stoletja. Vpliv ZDA na oblikovanje poljske politike in na sprejem pomembnih političnih odločitev zaznamo v primeru, ko je Poljska poslala svoje vojaške enote na Kosovo, v Afganistan in nazadnje v Irak. Vladajoča elita in opozicija sta si enotni v proamerikanizmu. Poljska si na vso moč prizadeva, da bi ZDA ostale prisotne v Evropi ter da bi sama ob tem igrala pomembno vlogo v transatlantskih odnosih. Svojo lojalnost do ZDA je Poljska potrdila tudi, ko jih je podprla pri intervenciji v Iraku 2003. S svojo t.i. »slepo podporo« je Poljska, ne da bi razmislila o posledicah svoje podpore, zvesto stala ob strani ZDA ter se s tem postavila med EU in ZDA. Podpore pa ni opravičevala z legitimnostjo operacije, temveč s tem, kaj vse bo od tega dobila, saj je v podpori videla svoj nacionalni interes. Z udeležbo je ostala lojalna svoji veliki zaveznici ZDA ter si ob tem prizadevala dobiti tudi ekonomsko korist.

Nova ameriška strateška doktrina po 11. septembru 2001 je med ZDA in njenimi zavezniki ustvarila razpoko. ZDA so svojo zunanjo politiko radikalizirale in s tem ustvarile med evropskimi državami notranjo razdvojenost. Z normativnega zornega kota so začeli deliti države »za« ali »proti« ZDA. Tako sta v Evropi na eni strani ostali Nemčija in Francija zaznamovani kot »proti«, na drugi »za« pa glede na geopolitično lego simetrično razporejene Poljska, Velika Britanija in Španija.

Naenkrat je Poljska dobila pomembno vlogo pri posredovanju med EU in ZDA, s tem pa se je tudi sama že videla kot pomembna regionalna sila. S svojo podporo ameriški politiki v Iraku se je Poljska v Evropi zaznamovala kot »ameriški trojanski konj«. Kritike evropskih voditeljev pa so prinesle nasproten efekt. Proameriška naklonjenost Poljakov ni upadla (Bobinska in ostali, 2005: 8). Poljaki so po svojih verskih običajih bolj podobni Američanom, poljska družba pa je na splošno bolj konzervativna od ostale Evrope. Gledano iz geopolitične perspektive je Poljska za ZDA prijazna država, ki je locirana na strateških mejah med Vzhodno in Zahodno Evropo ter zavestno ali pa podzavestno uresničuje ameriški načrt.

1.2 Opredelitev problema in cilji proučevanja

Ob analizi zgodovinskih dogodkov in interpretaciji družbeno pomembnih pojavov bom ugotavljala, kakšno vlogo so imele in še imajo ZDA pri oblikovanju političnega sistema Poljske. Na ta način bom ugotovila, s katerimi argumenti ZDA vplivajo na oblikovanje političnega procesa Poljske ter kdo so glavni akterji pri oblikovanju le-tega. Poleg dejstva, da imajo ZDA status svetovnega policista in so svetovna velesila, me zanima, zakaj jih Poljska postavlja pred EU. Čeprav v poljski zgodovini ostaja močno prisotno t.i. izdajstvo z Jalte, zaradi katerega je Poljska ostala na napačni strani železne zaves, krivdo za to pripisujejo samo Veliki Britaniji in Rusiji. Dejstvo, da so tudi ZDA sodelovale v pogovorih na Jalti, Poljska ignorira ter jim pri tem krivde ne pripisuje (Bobinska in ostali, 2005: 269). Zanima me, ali so različne dimenzije proamerikanizma (politične, socialne, kulturne in ekonomske) kohezivne ali pa se medsebojno izključujejo. Po drugi strani pa me zanima, kakšen pomen igra Poljska pri novi globalni strategiji ZDA. Ob tem bom raziskala njihov prehod od unilateralizma na multilateralizem. Multilateralizem pa ZDA razvijajo na podlagi iskanja tesnih zaveznic znotraj celote – Evrope. Osredotočila se bom na tesno ameriško zaveznico v Srednji Evropi – Poljsko. Na podlagi študija primera in analize pomembnih zgodovinskih

dogodkov bom poskušala interpretirati pomembne politične odločitve s strani Poljske, ki so razburkale svet in na nek način razdvojile Evropo na staro in novo, kot jo je imenoval Rumsfeld (Rumsfeld, 2003). Prav tako me zanima, kaj je Poljska od svoje goreče podpore ameriški strategiji od njih dobila. Ter če ni, kako dolgo bo še na prazne obljube ZDA čakala. Na podlagi dobljenih rezultatov bom dobila odgovor na vprašanje, zakaj si Poljska tako goreče prizadeva, da bi ZDA še naprej ostale prisotne v Evropi, ter zakaj odprto in brez vsakršnih koli predhodnih analiz, parlamentarnih in javnih debat podpre ameriško hegemonijo. Cilj proučevanja vpliva ZDA na oblikovanje III. Republike Poljske je s pomočjo analize pomembnih trenutkov odločanja v poljski politiki določiti razlog za poljsko tesno zavezništvo z ZDA.

1.3 Hipoteza

V delu bomo v posameznih poglavjih poskušala dokazati sledečo zastavljeno hipotezo:

Temelj tesnega poljsko-ameriškega zavezništva v času oblikovanja III. Republike Poljske je zgodovinsko nezaupanje do evropskih držav, predvsem Francije, Nemčije in Velike Britanije, katerim Poljska pripisuje krivdo, da je ostala na napačni strani železne zavese.

Pri dokazovanju glavne hipoteze se bomo opredelila na ključne dogodke odločanja, ki jih bom v posameznih poglavjih poskušala potrditi s pomočjo razčlenjenih pomožnih hipotez:

Poljska odprta podpora ameriški hegemoniji in zaupanje v ameriško vodilno silo, še posebej v kriznih časih, izvira iz zgodovinske perspektive.

Leta 2003 je poljska vlada ZDA pri njeni intervenciji na Irak podprla brez predhodne politične analize in javne debate.

Oblikovanje vzhodne dimenzije, posebej do Ukrajine, Belorusije in Rusije, je prioriteta tako Poljske kot tudi ZDA.

Za ZDA je geopolitična lega Poljske strateško pomembna.

1.4 Raziskovalna strategija

Dano hipotezo, ki sem jo zaradi lažjega dokazovanja dopolnila še s pomožnimi hipotezami, sem preverila s klasičnim pristopom pojasnitve teorije. Na podlagi zastavljenih ciljev sem izbrala raziskovalno strategijo kvalitativne raziskave; torej kvalitativno raziskovanje značilnosti/lastnosti na relativno malem številu primerov po Raginu (1994). S kvalitativno metodo bom interpretirala pomembne politične odločitve, ki so oblikovale takšen politični sistem Poljske, ki je ustrezal tudi ZDA. Analiza določenih ključnih političnih odločitev mi bo podala lažjo predstavo o vplivu ZDA na oblikovanje III. Republike Poljske. Za kvalitativno metodo sem se odločila, ker me zanimata vzrok za določeno sprejeto odločitev in vzročna kompleksnost.

Raziskovani proces bo sestavljen iz študija dosegljivih virov (primarnih in sekundarnih), na osnovi katerih bom predstavila pomembne zgodovinske dogodke, ki so soustvarjali oblikovanje poljske politične kulture skozi zgodovino in na osnovi katere lahko dokažem vzrok za odločitev Poljske. V prvem delu naloge bom naredila pregled pomembnih zgodovinskih dejavnikov, ki so vplivali na oblikovanje poljske politične kulture skozi zgodovino. Ob tem ne smemo pozabiti na oris historiografskega okvirja političnih odnosov med ZDA in Poljsko. Analiza razvoja političnih odnosov med državama skozi različne zgodovinske etape nam bo nakazala smer razvoja zavezništva. Sledil bo pregled oblikovanja političnega sistema Republike Poljske po padcu železne zavesne ter analiza smeri oblikovanja zunanjepolitičnih prioritet ter odločitve za članstvo v NATO in EU. Na osnovi pregleda in analize zastavljenih političnih ciljev se bom posebej osredotočila na bilateralne odnose med državama v letih od 1989 do 2005, ko se je zamenjala vlada in se je končalo obdobje simbolične III. Republike Poljske. Pomemben zgodovinski dogodek je padec železne zavesne in podpora ZDA Poljski v njenem tranzicijskem obdobju, torej pri oblikovanju demokratičnega političnega sistema. Ob tem pa ne smemo pozabiti tudi na geopolitični položaj Poljske z vidika ZDA. Dejstvo je, da je za obstoj tovrstnega zavezništva potrebna obojestranska naklonjenost.

V zadnjem delu naloge pa bomo kvalitativno preučila izbrani politični moment odločanja v poljskem političnem sistemu, in sicer vojno v Iraku (2003), ko so ZDA napadle Irak brez soglasja Varnostnega sveta Združenih narodov, Poljska pa jih je, ne da bi predhodno analizirala nastalo situacijo, pri tem podprla. Ko bom zbrala dovolj podatkov glede vpliva in

moči pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev Poljske do ZDA, bom primere, ki se bodo pojavljali v osnovni kategoriji, med seboj primerjala. Za tovrstno primerjavo pa rabim vse pomembne podatke o akterjih odločanja pri sprejemanju političnih odločitev. Znano je, da je Poljska podprla ZDA pri napadu na Irak brez predhodne javne debate in parlamentarne razprave. S tem, ko je odločno podprla ZDA, je po drugi strani ogrozila odnose z EU. Poljska pa si je od svoje podpore ZDA obetala mnogo več, kot je na koncu dobila. Zato me zanima, kakšne dejanske koristi je od ZDA do danes tudi imela. Na podlagi primerjav primerov bom ugotovila podobnosti in različnosti, ki mi bodo v pomoč pri določitvi kategorij in konceptov. Na danem primeru in s pomočjo dobljenih rezultatov na osnovi zgodovinske analize bom na koncu poskušala kot rezultat podati ugotovitev, kdaj in zakaj je prišlo do take povezanosti Poljske in ZDA ter ugotoviti vzrok za nastanek tako tesnega zavezništva.

1.5 Metodološki okvir

Pri raziskovanju vpliva ZDA na oblikovanje III. Republike Poljske sem uporabila analizo znanstvene in strokovne literature, analizo zgodovinskih virov, analizo besedil (vsebina poročanja množičnih medijev), analizo primarnih virov (dokumentov, pogodb, zakonov in poročil) ter opravila pogovore s predstavniki poljskega političnega življenja.

Raziskave raziskovalnega primera sem se lotila z določeno stopnjo odprtosti, kar je ena izmed značilnosti kvalitativne metode. Na malem številu primerov (akter odločanja) sem tako na velikem številu spremenljivk – dimenzij (odločanje glede oblikovanja političnega procesa) intenzivno preučila vlogo ZDA pri oblikovanju III. Republike Poljske.

Z analitično indukcijo sem pospešila recipročno zjasnitev naše predstave o konceptu oz. pojmu in kategoriji (pri tem mislim na pojave, ki so bili zaznani in o obstoju katerih obstaja splošno soglasje) (Toš, Hafner-Fink, 1998). Ti dve aktivnosti kategoriziranja in pojmovanja se medsebojno dopolnjujeta, ker koncepti/pojmi definirajo kategorije in ponazarjajo člene kategorij ali ilustrirajo koncepte, ki jih združujejo v kategorije (Ragin, 1994: 88-89).

2 Pregled pomembnih zgodovinskih dejavnikov

Analiza obravnavanega vprašanja, na osnovi katere bom na koncu naloge potrdila oziroma ovrgla zastavljeno hipotezo, nikakor ne more mimo razjasnitve in pregleda pomembnih zgodovinskih dejavnikov, ki so skozi stoletja oblikovali politično kulturo poljskega naroda. Poljsko-ameriško zavezništvo se ni oblikovalo po padcu železne zavesne, temveč že dosti prej. Samo dejstvo, da je bilo poljsko ozemlje skozi stoletja kar nekajkrat za določeno obdobje razdeljeno med druge, večinoma sosednje, države je osnova za razumevanje poljskega zavezništva z ZDA. Nacionalna zavest Poljakov, ki je narod vodila, da se je vseskozi boril za svojo neodvisno državo, je bila vedno prisotna. Današnji karakter Poljske determinirajo zgodovinski dejavniki, kot je zgodovinska vpetost med dve sosedbi, Rusijo in Nemčijo, ki sta v preteklosti zavzeli poljski teritorij. Turbulentne delitve poljskega ozemlja in konstantno spreminjanje zunanjih meja pa je v preteklosti večkrat spremenilo geografski zemljevid Evrope.

Začetek nastanka svoje države Poljaki beležijo od leta 960, ko je Mieszko I., potomec dinastije Piastov, sprejel krščanstvo. V naslednjih 180 letih, ki so se začela z Mieszkom I. in končala z Bolesławom Krzywoustym (Krivoustnim) leta 1138, je Poljska oblikovala nove meje, prevzela krščanstvo, odpravila poganstvo ter oblikovala prvo okvirno državno strukturo. V tem času sta Poljsko tudi priznali dve najmočnejši evropski instituciji – Rimski imperij in papež. Prvi kronani poljski kralj je leta 967 postal Bolesław Chrobry (Hrabri), sin Mieszka I. V času vladanja zadnjega Piastovega potomca Kazimierza Wielkega med leti 1333 in 1370 je poljska država dosegla velik napredek pri oblikovanju državne strukture. Leta 1364 je bila v Krakovu ustanovljena druga univerza v Srednji Evropi (takoj po Pragi leta 1348). Kodificirano je bilo poljsko pravo, začelo se je gospodarsko sodelovanje, povečala pa se je tudi nacionalna varnost. Prvič v zgodovini Poljske je bila za varovanje zunanjih meja ustanovljena stalna plačana vojaška služba. Po smrti Kazimierza Wielkega, ki ni imel svojega potomca, je vlado na Poljskem prevzela madžarska dinastija. Vodenje Poljske je bilo tako podeljeno komaj dvanajstletni madžarski princesi Jadwigi, s katero se je poročil litovsko-poljski plemič Jagiełło. Jagiełło je v zameno za krono prevzel krščanstvo ter si za cilj zadal združitev Litve s poljsko kraljevino. Na poti do zastavljenega cilja so ga ovirali križarji, s katerimi se je bojeval. Zveza poljsko-litovskega plemiča in madžarske princese je na političnem razvoju poljske države odprla novo smer. Nastala poljsko-litovska politična zveza

je etnično homogeno državo Piastov preoblikovala v multinacionalno, katere meje so segale od Baltiškega do Črnega morja. V državo je bilo vključenih veliko število Belorusov in Ukrajincev. Najbolj znan uspeh kralja Vladislava Jagiełonskega je bila bitka pri Grunwaldu leta 1410, ko je v nekajurni bitki kraljeva vojska za vedno oslabila križarje. Zadnji kralj iz jagelonske dinastije je bil Zygmund II. Avgust (1548–72). V času vladanja jagelonske dinastije se je politična oblast razdelila tudi na plemiče. Z razdelitvijo oblasti je kralj izgubil del politične moči. Za vsako pomembno politično odločitev je moral dobiti soglasje Sejma, ki so ga sestavljali plemiči. Z leti se je na Poljskem plemstvo povečalo, prevelika razdelitev politične moči pa je privedla do razpada jagelonske dinastije. Plemiči so si zaradi dodeljenih posebnih privilegijev in oslabiljene kraljeve moči krepili moč ter sledili svojemu lastnemu interesu.

Prehod iz srednjeveškega obdobja v moderno označuje oblikovanje Poljsko-litovske republike leta 1569, ki jo Poljaki danes simbolično imenujejo tudi I. Republika (I. Rzeczypospolita). Poljsko-litovska republika se je oblikovala na osnovi Lubelske unije, katere ustanovitev je bila eno izmed pomembnih dejanj kralja Zygmunta II. Po smrti kralja Zygmunta II. leta 1572 je na Poljskem prišlo do krajšega obdobja brezvladja. V tem času so plemiči »szlachta« reformirali pravni sistem in s tem še bolj okrepili svojo politično moč. Med drugim so uvedli določilo za volitev kralja. I. Republika je tako imela t.i. politični sistem plemiške demokracije (demokracija szlachecka). Na osnovi plemiške demokracije so državo vodili plemiči bogatejšega sloja. Vlogo zakonodajnega organa je imel Sejem, ki ga je oblikoval kralj, Senat ter Izba poslancev. Z uvedbo plemiške demokracije je bila politična moč kralja zelo oslabiljena.

V času I. Republike oziroma Poljsko-litovske republike med 1569 in 1795 je poljsko-litovsko plemstvo izbiralo kralje različnih narodnosti, kar je preprečilo, da bi se oblikovala močna dinastija. Plemstvo je tako na osnovi omejitve moči kralja uspelo razviti decentralizirani politični sistem. Podeželsko plemstvo si je na osnovi decentralizacije okrepilo svojo moč ter kmalu zatem prevzelo vodilno vlogo. Poljsko plemstvo je uživalo velike privilegije posedovanja zemlje ter imelo kontrolo nad kmeti. Z leti je plemstvo predstavljalo 10 % prebivalstva, kar je bilo za takratne evropske standarde veliko. Nižje plemstvo, ki je stremelo predvsem k individualnim interesom, je okrepilo svojo moč in uvedlo spremembe kraljevih pooblastil in jih preneslo na parlament oziroma Sejem. Sejem je postal najvišji državni člen, ki je od kralja prevzel nadzor nad vodenjem politike in sprejemanjem zakonov. Plemiči so po

smrti Zygmunta II. leta 1573 za novega kralja izvolili francoskega plemiča Henrija Valoškega. Odločitev se je za napačno pokazala že leto kasneje, saj se je Henri Valoški, potem ko se je seznanil s plemiško demokracijo, skrivaj vrnil v Francijo, kjer je kasneje nasledil prestol po umrlem bratu. Poljski plemiči so se po begu svojega kralja tokrat že drugič obrnili za pomoč k Madžarom. Za svojega kralja so leta 1575 imenovali transilvanskega princa Stefana Bartoryja, ki je bil znan po vojaških sposobnostih, njegovi politični cilji pa so sovpadali s poljsko-litovski interesi. Bartoryjev dolgoročni primarni politični cilj je bil usmerjen v zrušenje Habsburžanov in prevzetje madžarske krone ter vojskovanje proti Turkom. Bartory si je med drugim tudi zastavil cilj, da ponovno oblikuje centralizirano vlado, pri čemer se je zavedal, da mora za dosego le-tega nadzorovati število naraščajočih plemičev. Ponovna vzpostavitev centralizirane vlade pa ni sovpadala z odločitvijo o vse večjem sodelovanjem v vojnah. Za sodelovanje v vojnah je namreč potreboval vse večja finančna sredstva, ki so jih odobrili plemiči. Pri vodenju notranje politike se je zato moral izogibati nesoglasjem s plemiči. Večjim nesporazumom s plemiči se je tako izognil tako, da je za finančna sredstva, ki jih je potreboval za vojskovanje, prosil posamezne podeželske skupščine, ki jih je posamezno lažje prepričal, kot če bi moral prepričevati naenkrat celi Sejem.

Zastavljeni Bartoryjev cilj o centralizaciji države je v obliki želje v nekaterih plemičih ostal tudi po njegovi smrti leta 1586, ko so se plemiči razdelili v dve skupini. Prva skupina plemičev si je prizadevala za centralno vladavino, druga, ki se je bala, da bo s centralnim sistemom izgubila pridobljene moči, pa se je zavzemala za volitve in oblikovanje sistema, ki bi dovoljeval omejitev kraljeve moči. Prevladali so plemiči druge skupine in tako je bil naslednje leto za novega kralja izvoljen švedski prestolonaslednik Zygmunt III. Vasa. Za Poljsko-litovsko republiko se je začelo obdobje švedskega vpliva. Skozi celotno obdobje svoje vladavine si je Zygmunt III. Vasa¹ prizadeval pridobiti švedsko krono, zato je politiko republike večinoma usmerjal v smer doseganja svojega cilja. Po smrti Zygmunta III. leta 1632 je bil za novega kralja imenovan njegov sin, ki je bil kronan za Vladislava VI. Vasa. Kakor njegov oče se tudi Vladislav VI. ni želel odpovedati švedski kroni. Po nenadni smrti Vladislava VI. je bil leta 1648 za novega kralja kronan njegov brat Jan II. Kazimierz, kateremu prav tako ni uspelo pridobiti švedskega prestola. V času vladanja kraljev švedskega

¹ 1594 je bil po smrti svojega očeta Zygmunt III. kronan za švedskega kralja, vendar ga je švedski parlament, ki si je za svojega vladarja želel luterana, Zygmunt pa je bil krščanske vere, leta 1600 s prestola razrešil in na mesto švedskega kralja imenoval njegovega strica.

porekla so si le-ti tako močno prizadevali pridobiti švedsko krono, da so popolnoma pozabili na republiko, kateri so dejansko vladali. Poljsko oslabelost od vojn s Turki, Tatari ter Rusi je v svojo korist izkoristil tudi švedski kralj Carl X. Gustav, ki jo je napadel s severa. Vojna se je končala leta 1660 s podpisom Olivijine pogodbe, na osnovi katere se je Kazimierz v zameno za vrnitev osvojenega poljskega ozemlja odpovedal švedski kroni. Švedskim kraljem so velike težave povzročale vzhodne meje republike, zaradi katerih so bili konstantno vpleteni v nevarne vojne. Vzhodni del republike je bil religijsko razdeljen na ortodoksno cerkev, ki so ji pripadali predvsem Litovci, ter katoliško cerkev. Kazimierz je spoznal potrebo po reorganizaciji političnega sistema, ki bi moral biti usmerjen v centralizacijo moči, vendar je plemstvo njegovo namero preprečilo. Institucionalna reorganizacija republike je vodila do notranjih nestabilnosti in s tem do propada države. Konec vladavine poljskih kraljev švedskega porekla je povezan s sinonimom, ki predstavlja konec moči krone ter pojavom posebne kulture nižjega plemstva – znane pod imenom sarmatska kultura. Skozi procese volitev kraljev je plemstvo z omejitvami pristojnosti kralja slabilo centralizirano ureditev ter prevzelo odgovornost nad celotnim vodenjem republike. Kazimierz je po tem, ko je nad plemiči popolnoma obupal, zbežal v Francijo. Prišel je čas ponovnih volitev in plemičem je tokrat uspelo izvoliti kralja poljskega porekla – Michała Wiśnowieckiego (1668–73). Propadanje republike je po nenadni smrti Wiśnowskega poskušal rešiti Jan Sobieski (1673–96), kateremu je pri oblikovanju močnejše monarhije, ki bi bila osnovana na dinastiji, prav tako spodletelo. Sobieski je bil priznani general in je Poljsko uspešno branil pred turškimi vpadi.

Po Sobieskem so med leti 1697 in 1763 na poljskem prestolu sedeli saški kralji. Republiko je znova vladal tuji kralj. V obdobju vladavine saških kraljev, ki se v vodenje države niso preveč vključevali, se je politični sistem skorajda popolnoma zrušil. Položaj Poljske se je v obdobju vladanja Sasov v Evropi popolnoma oslabil. Cilj Avgusta II. (1697–1733) je bil okrepiti saško vlogo, zato je bila dobrobit republike njegova postranska naloga. Da bi se obranil pred švedsko invazijo, je svojega zaveznika našel v carski Rusiji ter se začel pogajati z ruskim carjem Petrom I. Naveza s carsko Rusijo pa je vodila k temu, da je Avgust II. postal ruska lutka. Avgust III. (1733–1763) je bil pri vladanju močno odvisen od svojih treh močnih sosed ter plemičev, katerih politična moč je medtem že preseгла vse meje. Procesu ravnovesja moči in nadzora so se spremenili v politični kaos in nered. Plemstvo pa je vse pogosteje preko političnih odločitev delovalo eden proti drugemu. Vse skupaj je na koncu privedlo do slabitve republike in notranjih delitev. Zadnji poljski kralj je bil Stanislaw Poniatowski (1764–1795),

ki je bil na prestol izvoljen zaradi tesne naveze z rusko cesarico Katarino Veliko. Rusija je Poljsko zaradi vojne z otomanskim imperijem predvidela za svoj zahodni varnostni koridor, zato je od Poniatowskega pričakovala, da jo ohrani stabilno. Poniatowski in njegovi somišljeniki so v času, ko sta bili poljski sosedi Rusija in Prusija preveč zaposleni z medsebojnim uničevanjem moči ter med tem nista pozorno spremljali notranjepolitičnega dogajanja republike, izkoristili za spremenitev političnega karakterja svoje države. Novo politično ureditev je določala Ustava 3. maja, sprejeta leta 1791². Ustava je bila oblikovana na osnovi idej francoske revolucije. Nova ustava je uvedla parlamentarno monarhijo ter določilo, da se prestol zasede z dedovanjem. Kljub uvedenim številnim reformam reformistom zaradi notranje razdvojenosti plemičev in šibke vojske ni uspelo obvarovati republike pred njenim razpadom in 123-letnim izbrisom s političnega zemljevida Evrope.

Poljska je med leti 1795 in 1918 izginila s političnega zemljevida Evrope. V tem času je bilo poljsko ozemlje razdeljeno med Pruse, ki so dobili velik del ozemlja na severozahodu skupaj z Varšavo, Ruse, ki so dobili vzhodni del, ter avstrijsko monarhijo, ki je dobila južnocentralni del. 123-letni izbris poljske države z evropskega političnega zemljevida pa v poljskem narodu ni zatrl želje po samostojni državi. Zgodovina naroda se je kljub izgubi države in neodvisnosti nadaljevala. Kritike na račun poljskega naroda pa so padale z vseh strani. Tako je ruski pesnik Aleksander Puškin na začetku devetnajstega stoletja poljsko zgodovino opisal kot katastrofalno. Leta 1939, dobro stoletje kasneje, pa je Poljsko takratni ruski zunanji minister Vyacheslav Molotov označil za »bastardskega potomca Versajske pogodbe« (Castle and Taras; 2002). S podpisom pakta o nenapadanju ter protokola o razdelitvi Poljske med Molotonom in Ribbentropom je bila poljska država ponovno obsojena na izginotje s politične scene. Čeprav je bila leta 1945 ustanovljena Ljudska republika Poljska (PRL), je poljski narod do leta 1989 izgubil suverenost nad svojo lastno državo. PRL je sicer izvajala učinkovito avtoriteto, vendar pa je bila v okviru svoje suverenosti zelo omejena in odvisna od Moskve. Med izgubo svoje lastne države je poljski narod v stoletju in pol z vstajo šestkrat poskušal vzpostaviti neodvisno in lastno državo. Prvo upanje za ponovno ustanovitev svoje države je poljski narod videl v Napoleonovih vojnah. Upanje je okrepila strateška poteza Napoleona (zaradi interesa v Rusiji pri zasedbi pruskega ozemlja varšavskega ni zasedel), ki je ustanovil Varšavsko vojvodstvo. Okrepljeno upanje o ponovni samostojni državi skupaj z Varšavskim vojvodstvom se je končalo z Napoleonovim porazom pri Waterlooju in Borodinu. Poljsko

² Ustava 3. maja 1791 velja za prvo sodobno evropsko ustavo ter drugo svetovno.

ozemlje se je na Dunajskem kongresu leta 1815 tako že petič razdelilo med Rusijo, Avstrijo in Prusijo. V naslednjih letih so bili vsi poskusi vstaje poljskega naroda za pridobitev neodvisne države zatrti. Vendar pa je poljski narod kljub njegovi razdeljenosti med tri tuje države skozi stoletje, neodvisno od državne strukture, pod katero je uradno spadal, ohranil in razvijal svojo lastno nacionalno kulturo.

Industrijski razvoj na začetku dvajsetega stoletja je povzročil nova politična gibanja ter v poljskem narodu vzbudil novo upanje. Na Poljskem so se oblikovale različne politične stranke, ki so v svojih programih na različne načine preučile vse možne poti, ki bi vodile do neodvisne države. Vodja levousmerjene politične stranke Poljska socialistična stranka (PPS). Jozef Piłsudski je v svojem načrtu za samostojno Poljsko kot pravo pot do neodvisne države poudaril popolno zrušitev ruskega imperija. Internacionalistično usmerjena je bila levousmerjena stranka Socialna demokratska stranka Kraljevine Poljske in Litve. Njena vodja Rosa Luxemburg je zavzemanje za neodvisnost označila kot zastarelo. V svojem političnem programu je osvoboditev Poljske izpod gospodarskega in nacionalnega zatiranja predvidela v izbruhu širokega evropskega socializma. Desnousmerjena politična stranka Nacionalna demokracija, katere vodja je bil Roman Dmowski, pa je bila strogo nacionalistična. V svojem političnem programu se je zavzemala za tesno proruskor orientiranost, saj je verjela, da je to edini način za ponovno oblikovanje lastne države. Zgodovina je pokazala, da je bil Piłsudski tisti, ki je pravilno preučil pot do poljske neodvisnosti. V letih 1917-18 ko so Poljaki v nastali povojni politični situaciji videli priložnost za ponovno oblikovanje lastne države, so z aktivnim delovanjem ustvarili določeni politični konsenz, na osnovi katerega so tudi evropske zahodne države spremenile nacionalne politike do rešitve poljskega vprašanja. Določen vpliv pri spremembi pa je imel tudi vstop ZDA v I. svetovno vojno ter povojno ameriško zavzemanje za ponovno poljsko neodvisno državo.

Po koncu I. svetovne vojne je poljski narod po 123 letih zopet dobil svojo neodvisno državo. Pomembno vlogo pri ponovni pridobitvi poljske dvajsetletne neodvisnosti je imel 28. ameriški predsednik Woodrow Wilson. Wilson je bil prvi ameriški predsednik, ki se je ukvarjal s poljskim vprašanjem, celo več, do Poljske je oblikoval tudi svojo lastno politiko. Vpliv na oblikovanje ameriške politike do Poljske je v veliki meri imel že takrat priznani poljski umetnik, pianist Ignacy Paderowski, ki je v ZDA odpotoval z namenom seznaniti ameriško javnost o poljskem zavzemanju za neodvisno državo (Pastusiak, 2003: 54–57). Paderowskemu je tudi uspelo, da se je osebno srečal s predsednikom Wilsonom, kateremu je

razložil razdeljenost Poljske. Na osnovi predstavljenega poljskega problema je Wilson oblikoval lastno politiko do Poljske ter rešitev poljskega vprašanja vključil v svojih 14 znamenitih točk temeljnega načrta za mir. Trinajsta točka je predvidela »združeno, neodvisno in avtonomno Poljsko s prostim neomejenim dostopom do morja ter ozemljem naseljenim z nedvomno poljsko populacijo«. 7. novembra 1918 so Poljaki ponovno dobili dolgo želeno lastno državo, ki so jo imenovali II. Republika Poljska (Rzeczpospolita Polska). Za časa Wilsona sta državi prvič navezali diplomatske stike. Poljsko vprašanje pa je z naklonjenostjo obravnavala tudi takratna opozicijska republikanska stranka (Pastusiak, 2003: 54–69). Predsednik države je postal Jozef Piłsudski. Politični sistem je bil oblikovan po sistemu francoske tretje republike, vključeval pa je tudi vse njene pomanjkljivosti: politično nemočnega predsednika, močno zakonodajo, številne politične stranke ter šibko vlado. Predsednik vlade je postal pianist Ignacy Paderowski. II. Republika Poljska se je soočala z določenimi tranzicijskimi težavami, najbolj pa je bila neuspešna pri oblikovanju primerne delujočega političnega sistema. Oblikovanje parlamentarnega političnega sistema, katerega člane parlamenta so sestavljali v večini znanci Piłsudskega, je Piłsudskemu služilo kot pretveza za njegovo diktatorsko vlado. Po smrti Piłsudskega leta 1935 so njegovi nasledniki nadaljevali z vzpostavljenim režimom ter po mnenju zgodovinarjev največjo napako naredili pri vodenju zunanje politike. Na nastajajoče nacistično gibanje v Nemčiji se že sam Piłsudski ni preveč oziral. Nacistično gibanje je enostavno označil za »nič drugo kot govorjenje v veter«. Sama poljska vladajoča politična elita pa je pridobljeno neodvisnost jemala kot neuničljivo in se na grozečo vojno ni pripravljala (Davies, 1990).

Tretji rajh in Sovjetska zveza sta z Ribbentropov-Molotovim paktom 23. avgusta 1939 določila provizorično linijo razdelitve Poljske, katere dele sta potem nekaj dni kasneje tudi zasedla. Z razdelitvijo je bil obstoj II. Republike Poljske končan, poljskemu narodu pa je ponovno grozil propad. V času II. svetovne vojne se je poljski narod srečal s holokavstom ter se na številne načine, žal neuspešno, boril proti okupatorju. Do leta 1942 sta se na Poljskem oblikovali dve uporniški organizaciji. Večja uporniška organizacija je sodelovala z vlado v izgnanstvu, ki je bila v Londonu, manjša pa je sodelovala s Sovjetsko zvezo. S Stalinovo privolitvijo se je na Poljskem oblikovala nova politična stranka Poljska delavska stranka (PPR), ki je leta 1944 oblikovala začasno vlado. Poljski komite nacionalne osvoboditve je konkuriral začasni vladi v Londonu. ZSSR je provizorično vlado leto kasneje tudi uradno priznala, po priznanju le-te je v Varšavo prišla tudi Rdeča armada. S prihodom Rdeče armade v Varšavo je izgubila svojo pogajalsko moč tudi vlada v izgnanstvu. Na Jalti so predsedniki

ZDA, Velike Britanije in Rusije sklenili, da bo na Poljskem do svobodnih volitev vzpostavljena začasna vlada, ki bo sestavljena iz obeh poljskih vlad. Predvidevanje Churchila, da bo na oblast po svobodnih volitvah na Poljskem prišel predsednik Poljske ljudske stranke in vlade v izgnanstvu Mikołajczyk, je po tem ko je PPR zmanipulirala volilne rezultate in prevzela oblast, spodletelo. Po tem ko se je Mikołajczyk sprijaznil s ponujeno funkcijo namestnika predsednika vlade in ministra za kmetijstvo, so ZDA in Velika Britanija diplomatsko priznale novo vlado. Za Poljsko je zmaga PPR pomenila štiri desetletja podrejenosti ruskemu vplivu. Leta 1948 je Stalin naročil, da poljska komunistična stranka požre PPR, kot rezultat je nastala Poljska združena delavska stranka (PZPR). Prioritete poljske zunanje politike so bile skladne z ruskimi.

Komunistični režim kljub diktatorskemu vladanju ni mogel hermetično zapreti naroda, kateremu je vladal. Dogajanja in spremembe na mednarodni sceni so vplivala na celoten blok, še posebej na posameznike, ki so se začeli zavedati pomena demokracije. Neoboroženi spopad ter soočenje med vzhodnim in zahodnim blokom po II. svetovni vojni je Poljsko terjal kot prvo žrtev. Poljska pa je bila tudi kraj, kjer se je ta neoboroženi spopad končal (Kuzniar, 2001: 25). Junaško dejanje je opravilo protikomunistično demokrasko delavsko gibanje Solidarnost. Delavsko gibanje Solidarnost je nastalo leta 1980. Prva revolucija Solidarnosti v letih 1980–1981 je sicer bila zadušena, vendar pa s tem gibanje ni potonilo, temveč si je nadalje prizadevalo za zrušitev komunističnega sistema. Vztrajnost in gospodarska kriza, ki je proti koncu osemdesetih let dosegla višave, sta poljski narod pripeljali do demokratične suverene države.

Nastajajoča gospodarska kriza je narod privedla do velikega nezadovoljstva in s tem do začetka velikih uporov. Komunistična oblast od Moskve zaradi Gorbačovove proreformsko orientirane politike ni dobila pomoči. Na Poljskem je začel vladati vse večji kaos, ki je vladajočo komunistično oblast prisilil v sodelovanje z opozicijo, ki pa je kljub sodelovanju ni priznavala. Pot do demokratične III. Republike Poljske se je začela s protesti, demonstracijami in stavkami. 15. septembra 1988 so najprej začeli stavkati rudarji z rudnika »Manifest Lipcowy«, katerim so se v nekaj dneh pridružili ostali rudarji iz vse Poljske. Stavke rudarjev so za sabo kmalu potegnile tudi delavce iz drugih branž, pomembno težo k stavkam so doprinesli delavci iz pristanišč in ladjedelnic. Vladajoča komunistična stranka se je vse bolj zavedala nastalega problema ter končno rešitev le-tega spoznala v dialogu z opozicijo. 26. septembra 1988 so na konferenci episkopata sklenili, da je potrebno iskati pot do pluralizma

ter oblikovati združenja. Naslednji dan je general Kiszczak razglasil odločitev, da se je komunistična oblast pripravljena pogovarjati s predstavniki različnih organizacij. Čeprav se je izogibal izgovorjavi besede »solidarnost«, je bilo vsem jasno, da bo pri pogovorih glavni akter ravno Solidarnost (Paczkowski, 2005: 383). Na srečanju vodje Solidarnosti z vodjem ministrstva za notranje zadeve je slednji opoziciji prenesel vladno odločitev, da se je vlada, pod pogojem, da delavci prenehajo stavkati, pripravljena z opozicijo pogajati. Sledile so priprave na pogajanja Okrogle mize.

Priprave na začetek pogajanj Okrogle mize so bile večkrat zaradi nesoglasij prekinjene. Po eni strani vladni predstavniki niso hoteli izpolniti zahtev Solidarnosti, po drugi strani pa Solidarnost ni želela sprejeti pogojev, ki jih je postavljala komunistična vlada. Začela se je igra mačka miš, vendar je v tem primeru miš prelisičila mačko (Paczkowski, 2005). Predstavniki Solidarnosti so kot pogoj za začetek pogajanj Okrogle mize postavili legalizacijo svoje organizacije – Solidarnosti, pogoj pluralizma in pravico veta na pogajanjih. Trda pogajalska strategija predstavnikov Solidarnosti in vse bolj jasno zavedanje komunistične oblasti o naraščajoči krizi v državi, iz katere se brez sodelovanja z opozicijo ne bo dalo priti, sta bila razloga, da je vlada končno soglašala s postavljenimi pogoji opozicije.

19. septembra 1988 je Sejem, kljub dogovorjenim začetkom za pogajanja Okrogle mize, razrešil vladni kabinet Messnera ter na mesto premiera imenoval Mieczysława Rakowskega. Z razrešitvijo vladnega kabineta si je Jaruzelski poskušal ustvariti nove manevre. Rakowski, ki je bil od leta 1981 najtesnejši sodelavec Jaruzelskega, je pri oblikovanju sestave novega kabineta naletel na težave, ker mu je skorajda vsak, kateremu je ponudil sodelovanje, le-to odpovedal. Na koncu je Rakowskemu nekako vendarle uspelo sestaviti novo vlado, ki je temeljila na iluzornih simbolih. Za ministra za trgovino je bil s simboličnim namenom oblikovanja gospodarske politike imenovan član PZPR in lastnik dobro stoječega podjetja Wilczkow. Nova vlada je pripravila celo vrsto novih gospodarskih reform, med katerimi je bila najpomembnejša liberalizacija privatne gospodarske dejavnosti, ukinitvev prepovedi deviznega pretoka ter ukinitvev nadzora cen. Z gospodarsko reformo, ki je vključevala zaprtje gdanske ladjedelnice, je Rakowski ignoriral zahteve opozicijske Solidarnosti ter s tem jasno pokazal, da z njimi ne namerava sodelovati. Očitno pa poteza ni bila dogovorjena znotraj partije, saj je sprožila vroče debate ter nasprotovanja (Paczkowski, 2005).

V najvišjem vrhu PZPR so pred začetkom pogajanj Okrogle mize natančno preučili vse mogoče alternative, na osnovi katerih bi bilo mogoče premagati opozicijo. Dopustitev oblikovanja več opozicijskih strank je bila ena izmed teh možnosti. Vladajoči komunisti so se namreč zavedali, da za vladajočo stranko eno samo opozicijsko gibanje – Solidarnost predstavlja večjo nevarnost kot pa več manjših. Narejenih je bilo več študijskih analiz in presoj, v okviru katerih so bile obdelane različne smeri, med njimi tudi sodelovanje s Solidarnostjo pri razpravi o prihodnosti nacionalne države. Izpuščena ni bila niti teza, da bi razločili »ekstremiste« od »konstruktivne opozicije«. Ob tem je ekipa Jaruzelskega vodila borbo na dveh frontah; po eni strani je poskušala prepričati predstavnike Solidarnosti, da zaradi nasprotovanja partije ni mogoče narediti pomembnih sprememb, po drugi strani pa se je morala boriti proti ponovnemu izbruhu nemirov, ki so grozili in na osnovi katerih bi lahko prišlo do padca sistema. Vrh je bil, ko se je največji vladni nasprotnik Miodowicz proti pogajanjem s Solidarnostjo javno pomeril v politični debati s svojim nasprotnikom Wałęso. Politični dvoboj je nacionalna televizija prenašala v živo. Politični biro je po tem, ko je preučil pomen nastopa vodje OPZZ, za katerega je menil, da v javnosti ne more nastopati v imenu partije, za nasprotnika Wałęse v javni debati izbral Miodowicza. Prenos javne debate v živo je bil 30. oktobra 1988 in je vodji Solidarnosti prinesel popolno zmago. S svojim nastopom je Wałęsa navdušil večino gledalcev. Debata pa je prispevala k spremembam tudi na mednarodnem področju. Po javnem nastopu je Wałęsa med 9. in 12. decembrom obiskal Francijo, kjer je mednarodni javnosti predstavil dogajanja na Poljskem (Castle and Taras, 2002: 64–70).

PZPR je kljub temu, da z izidom javne debate nikakor ni bila zadovoljna, s pogovori z opozicijo nadaljevala in ni posegla po prijemu reformatorskih rešitev. Nekateri analitiki zagovarjajo tezo, da je PZPR enostavno spoznala brezizhodni položaj, v katerem se je znašla, ter da je nadaljevanje pogajanj predstavljalo samo obrambni mehanizem. Notranjepolitično odvijanje je razrahljalo sam partijski aparat, ki je postajal vse bolj neenoten. Neenotnost med člani znotraj partije je vodila k oblikovanju dveh skupin. Prvo skupino, katere stališče je bilo nasprotovanje pogajanjem s Solidarnostjo, je vodil general Jaruzelski. Jaruzelskemu je zaradi stopnje angažiranosti v forsiranju politične poti znotraj partije skorajda grozil že odstop. Na srečanju partijskega aparata sta skupini izglasovali politiko druge skupine, ki je nasprotovala politiki Jaruzelimskega ter se zavzemala za začetek pogajanja s Solidarnostjo. Politika druge skupine je bila izglasovana z malo večino, njena zmaga pa je odprla pot pogajanjem.

Pred začetkom pogajanj je bil v okviru NSZZ Solidarnost organiziran državljanski komite, ki so ga sestavljali intelektualci različnih ideoloških orientacij. Državlanski komite, katerega vodja je postal Wujec, dejansko pa sta ga vodila Geremek in Mazowiecki, je bil razdeljen na delovne skupine, ki so bile oblikovane glede na teme pogajanj Okrogle mize. Poleg komiteja pa so se oblikovale tudi druge politične stranke. Pred začetkom pogajanj je opozicija zaradi vse večje naraščajoče gospodarske krize, realne vojaški moči vlade kot tudi negotovosti Moskve imela občutek, ki je kazal na neuspeh splošnih sprememb. Opozicija se je zavedala dejstva, da ima popuščanje vlade taktični karakter, zato si je prizadevala, da je bila konstruktivno vedno prisotna, ne samo v javnih debatah, temveč tudi v zaupnih pogovorih z vlado. Pomembno vlogo pri začetku pogajanj je za obe strani imel tudi episkopat, ki je bil znan kot veliki nasprotnik radikalnih sprememb (Paczkowski, 2005: 386–390).

2.1 Oblikovanje poljske politične kulture skozi zgodovino

Pojem politične kulture ter pomembno politično vlogo je polni pomen v smislu koncepta vrednotenja različnih političnih sistemov dobil sredi petdesetih let 20. stoletja. Almond je pojem politične kulture uvedel za potrebe primerjalne politologije, s katerim se primerja politični sistem na osnovi vzorca orientacij v politično akcijo. Pri tem govorimo o stališčih do politike, o političnih vrednotah, ideologijah, nacionalnem značaju in kulturnem etosu (Lukšič, 2006). Pregled oblikovanja poljske politične kulture skozi zgodovino bo osredotočen na vrednote, vedenje, principe ter osnovno politično poznavanje in dožemanje posameznika. Začetki nastanka poljskega naroda segajo v leto 960 po sprejetju krščanstva. Poljski narod je bil stoletja napadan s strani različnih kultur, proti katerim se je na podlagi trdnega prepričanja pripadnosti eni kulturi vedno boril. Krščanstvo je na Poljsko prišlo s češke strani, kar Poljaki še danes zelo radi poudarjajo, saj bi se jim dejstvo, zaradi kontinuiranih slabih odnosov z Germani in kasneje Nemci, da so krščanstvo prejeli od svojega »sovražnika«, zdelo ponižujoče. Poljaki si skozi procese oblikovanja politične kulture vedno prizadevajo le-to oblikovati po zahodnem vzorcu, kajti svojo pripadnost zahodnoevropski kulturi pogosto utemeljujejo z dejstvom, da Rusiji s svojimi obleganji skozi zgodovino ni uspelo vpeljati ruske pravoslavne cerkve. Etape, ko je bila poljska politična kultura oblikovana pod vplivom drugih narodov, vplivajo na oblikovanje politične kulture tudi danes. Skozi stoletja oblikovanja politične kulture je pri poljskem narodu značilna revolucionarnost.

Poljska politična kultura se je skozi stoletja oblikovala na individualnih in protiavtoritativnih tradicijah. V določeni zgodovinski etapi je absolutno oblast nad narodom prevzel drug narod (Castle and Taras, 2002: 43). Ravno zaradi določenih razočaranj nad svojimi sosedi, ki so se skozi zgodovino večkrat pokazali kot sovražniki, so privedli do tega, da je Poljska svojo politično kulturo oblikovala na osnovi določene sentimentalne naveze do ZDA. To potrjujeta dva zgodovinska momenta propada poljske države. Prvi moment je bil proti koncu osemnajstega stoletja, ko so si poljsko nacionalno državo razdelile njene tri sosede – Rusija, Prusija in Avstro-Ogrska. Drugi tak moment je bil leta 1939, ko sta jo njeni zaveznici Francija in Velika Britanija kljub sklenjenemu sporazumu o zavezništvu³ brez pomoči pustili, da sta jo napadli nacistična Nemčija in Sovjetska zveza, ki sta si po neuspešni poljski obrambi razdelili njeno ozemlje. Kršitev sporazuma o zavezništvu s strani zahodnih evropskih držav je kasneje pri prepričevanju in oblikovanju povojne politične kulture v svojo korist dobro izkoristila komunistična oblast. Komunisti so na osnovi jasnih argumentov, kot je brezbriznost Zahoda do poljskega naroda, prepričevali in pojasnjevali njihovo povezanost s Sovjetsko zvezo. Tezo, da so jih zahodne evropske velesile pustile na cedilu, pa so si izposodili tudi današnji politiki, ki poljskemu narodu razlagajo njihovo tesno navezanost na ZDA (Ziembra, 2001: 86). V obdobju komunističnega režima sta na perspektivo oblikovanja politične kulture močno vplivala Marx in Lenin. Samemu oblikovanju nove smeri politične kulture pa je nasprotovala skozi stoletja v poljskem narodu utrjena kultura, ki je v sebi gojil nezaupanje do kakršne koli vlade. Globoko poduhovljene obstoječe vrednote so za komuniste pri vzpostavljanju novih predstavljale veliko oviro ter vodile k cikličnim uporom (Castle and Taras, 2002: 44). Sama zamisel, da je narodu, ki ima globoke krščanske korenine ter katerega je pri vseh njegovih borbah za neodvisnost vodila in podpirala cerkev, mogoče preko noči vpeljati vrednote ateističnih dimenzij ter preko le-teh spremeniti politično kulturo naroda, je bila zgrešena.

Blaginjo države so komunisti na začetku socializma širili na osnovi egalitarizma ter s prepričevanjem javnosti o prednosti državnega lastništva pred brezvestnimi zasebniki in tujimi kapitalisti. Nadzor o enakopravnosti je javnost na začetku sicer še sprejela, realnost pa je s časom pokazala čisto nekaj drugega. Javna privrženost do egalitarizma je v osemdesetih letih začela upadati. Splošno javno nezadovoljstvo je posledično oblikovalo novo smer razmišljanja o politični kulturi, ki je svojo podporo našla najprej v cerkvi kasneje pa v delavskem gibanju Solidarnost. V končni meri pa so na spremembe vrednot poljske družbe

³ S Francijo februarja 1921 ter z Veliko Britanijo avgusta 1939 (Kolarska-Bobinska in ostali, 2005: 116).

vplivala tudi dogajanja na mednarodni politični sceni. Castle in Taras sta vpliv mednarodnega okolja na oblikovanje poljske politične kulture proti koncu komunističnega vladanja razdelila na države, ki jih poljska javnost občuduje, ter države, pred katerimi imajo strah. Mit o sarmatizmu (smisel usode poljskega naroda), geopolitična stvarnost (predstava o dveh sosedih, ki sta glede na naravno okolje sovražnika) ter skupna evropska dediščina (tradicionalno prijateljstvo s Francijo, Veliko Britanijo in drugimi zahodnimi državami) pomenijo države, ki predstavljajo nevarnost. Poljska percepcija do drugih držav je tako v letih med 1975 in 1989 doživela temeljne spremembe. V tem obdobju so ZDA prešle s petega mesta priljubljenosti in zaupljivosti na prvo, ki je do takrat pripadalo Rusiji (2002).

Prevzem oblasti s strani Solidarnosti in padec železne zavese v poljski politični kulturi predstavlja novo smer. Snovalci novega politično kulturnega obdobja so se pri oblikovanju demokratičnega političnega sistema ozirali na zgodovinske momente, ki so v preteklosti močno vplivali na poljsko nacionalno zavest. Pri tem so poljski politiki oblikovali nacionalna stališča glede povojne razdelitve Evrope, ko sta se Velika Britanija in ZDA na konferencah v Teheranu, Jalti in Potsdamu dogovorili oz. soglašali s preoblikovanjem njihovih meja ter jih na ta način prodali Sovjetski zvezi. Kljub dejstvu, da so ZDA sodelovale pri t.i. »prodaji Poljske Rusiji« je javno mnenje proameriško, saj so krivdo za prodajo pripisali osebi, torej predsedniku Rooseveltu, medtem ko krivdo Velike Britanije nosi cela država in ne samo Churchill (Michalek v Kolarska-Bobinska in ostali, 2005). Ravno nacionalna zavest pa je poljski narod skozi stoletja vodila k borbi za lastno državo, ki jim je bila odvzeta s strani njenih sosedov. Temelj nove demokratične III. Republike Poljske je bila neodvisna in suverena država, katere ozemlje je potrebno obvarovati pred svojima sosedama, ki sta se že v zgodovini polastili njenega ozemlja. Ker je bila nacionalna vojaška zmogljivost za izvajanje obrambne politike prešibka, je bilo potrebno poiskati horizontalno raven izvajanja varnostne politike, ki bo kljub pomoči dovolila ohranitev popolne suverenosti in samostojnosti.

Poljska politična kultura je tako na osnovi trajne fasete skozi poljsko identiteto žrtve zahodnoevropskega pacifizma ubrala smer, ki je sovpadla z ameriško varnostno strategijo. Primerno stopnjo varnosti so videli v zvezi NATO, zato se je Poljska leta 1992 odločila kandidirati za članstvo v NATO. Odločitev je podprla celotna politična poljska raven, vključno z bivšo komunistično oblastjo. Močna preferenca Poljske do ameriškega pomena v

NATO ne preseneča, saj verjame, da so ZDA edine, ki lahko izvedejo 5. člen pogodbe⁴. Proaktivno podporo ameriški varnostni politiki je mogoče razložiti na primeru francoskega in britanskega vodenja politike popuščanja do Hitlerja ter kasnejšo spodletelo aktivnost pri obrambi Poljske septembra 1939. Na podlagi tega tudi lažje razumemo oblikovanje nove varnostne politike ter javno brezpogojno podporo sodelovanju NATO na Kosovu in operacij ZDA v Afganistanu. Protislovna politična kultura pa je bila oblikovana tudi nasproti multilateralnim varnostnim institucijam, z izjemo NATO. Poljski pogled na multilateralne institucije je podoben kot v ZDA, saj se do njih pristopa z določenim skepticizmom in utilitarizmom. Strogo poljsko prepričanje je tudi, da je bilo Društvo narodov neuspešno pri preprečitvi druge svetovne vojne ter da je učinkovito prispevalo k okrepitvi nemškega revizionizma v Srednji Evropi. Nasproti temu so Združeni narodi v boljšem obzorju, kljub temu pa se jim očita nesposobnost preprečitve statusa quo hladne vojne, zaradi katerega se je Poljska znašla na nasprotni strani (Zaborowski in Kerry, 2003, Zabrowski, 2003).

2.2 Politični odnosi med ZDA in Poljsko v obdobju hladne vojne

Za boljše razumevanje nastanka tesnega poljsko-ameriškega zavezništva po padcu železne zaves je potrebno tudi analizirati in orisati pregled političnih odnosov, ki sta ga državi imeli v obdobju hladne vojne. Obdobje hladne vojne je Poljsko kot državo postavilo na nasprotno stran ZDA, sam poljski narod pa na zavezniško stran. V tem obdobju je za nas zelo pomembno, da dobimo pregled nad širšim kontekstom političnih odnosov med državama. Predstava o spremembah, ki so nastale v političnih odnosih v obdobju hladne vojne, nam bo služila kot osnova za razumevanje obstoja poljske naklonjenosti do ZDA.

S sprejetim dogovorom na Jalti leta 1945, da se do svobodnih volitev na Poljskem oblikuje začasna vlada, si je vsaka stran drugače predstavljala končni izid. ZDA in Velika Britanija sta upali, da bodo svobodne volitve omogočile vrnitev Mikołajczyka⁵ iz Londona, ki bo na Poljskem vzpostavil demokratični sistem. Sovjetska zveza pa je s Poljsko imela drugačne načrte, saj je Stalin že imel pripravljen načrt, kako oblikovati bodoči politični sistem Poljske, ki bo ustrezal njegovim načrtom.

⁴ ... se oborožen napad na eno ali več pogodbenic v Evropi ali Severni Ameriki šteje za napad na vse pogodbenice ... 5. člen Severnoatlantske pogodbe, 4. april 1949 (NATO priročnik, 2001).

⁵ Poljsko vlado v izgnanstvu je novembra 1939 v Parizu oblikoval general Władysław Sikorski ter jo junija 1940 prenesel v London. Kasneje je vodenje vlade v izgnanstvu prevzel Witos Stanisław Mikołajczyk. Poljsko vlado v izgnanstvu so priznavale vse zahodne sile.

Po oblikovanju začasne vlade na Poljskem so zahodne države nekoliko opustile nadzor nad političnim dogajanjem na Poljskem. Januarja 1947 je začasna poljska vlada v okviru dogovorov z Jalte in Potsdama izvedla prve svobodne volitve. Na volitvah sta se združili Poljska delavska partija in Socialistična partija, ki sta s prevaro, zastraševanjem in terorjem zmagali proti Mikołajczykovi ljudski stranki. Šele po zmagi komunistov so zahodne države dojele, kaj se v resnici na Poljskem dogaja (Davies, 1990). ZDA sicer uradno niso oporekale novi poljski vladi, so pa predstavniki ameriške vlade neuradno podali izjavo, s katero so opozorili, da pri volitvah niso bila upoštevana »neodvisna in svobodna« določila, sklenjena na Jalti (Allen, 2003). ZDA so po tem, ko so opazile, da se Poljska politika vse bolj naslanja na rusko ter postaja tudi od nje odvisna, poskušale le-to koordinirati.

Ugotovitev ameriškega ministrstva za zunanje zadeve, da je poljska politika vse bolj odvisna od Moskve, je prišla prepozno. ZDA so sicer preko svojega veleposlaništva v Varšavi še želele posredovati pri oblikovanju poljske politike, vendar je bil ruski vpliv že premočan. Poljska in ZDA sta se v ideološkem in političnem smislu postavili vsaka na svojo stran. Po ustanovitvi zveze NATO in Varšavskega pakta se je razpoka med njima povečala tudi v vojaškem smislu, kar je v določenem trenutku privedlo tudi do tega, da sta postali sovražnici. Poljska komunistična oblast je z namenom, da zmanjša oziroma prepreči javno podporo ZDA, prevzela monopol nad sredstvi javnega obveščanja ter močno omejila in cenzurirala informacije o ZDA. ZDA so bile poljski javnosti predstavljene kot država rasizma, z zrušenim pravosodnim sistemom, razširjeno korupcijo, kriminalom ter različnimi mentalnimi motnjami. Ameriški profil je bil orisan kot narod, ki je obseden z denarjem in omamljen s protikomunistično propagando ter kot narod, ki živi v večnem strahu pred napadom atomske bombe in nima dostopa do visoke kulture (Michalek, 2005). Vendar je komunistična ameriška protipropaganda na poljsko javnost vplivala ravno obratno. Paradokсно se je ameriški mit v času hladne vojne s pomočjo komunistične protiameriške propagande okrepil. Medtem ko so bili glavni komunistični protipropagandni argumenti imperializem in kapitalistično izkoriščanje, je poljska javnost v ZDA videla simbol demokracije in svobode (Fałkowski, 2005).

Sredi osemdesetih let je na pobudo predsednika ZDA Ronalda Regana ameriški kongres ustanovil National Endowment for Democracy – NED (Narodni sklad za demokracijo), na podlagi katerega je Poljska dobila največ finančnih sredstev za financiranje demokratičnega

gibanja. V letih 1985 in 1986 je NED Solidarnosti prispeval okrog pol milijona ameriških dolarjev.

2.3 Politični odnosi med ZDA in Poljsko po hladni vojni

Pomembno za rešitev našega vprašanja predstavlja analiza razvoja političnih odnosov med ZDA in Poljsko po hladni vojni. Normalizacija političnih odnosov med državama se je začela po padcu železne zaves in prihodu delavskega gibanja Solidarnost na oblast. Temelje današnjega zavezništva Poljske z ZDA je potrebno iskati v pomenu ameriškega vpliva na oblikovanje poljske zunanje politike.

Začetkov poljske posebne proameriške naklonjenosti ne smemo iskati v letu 1989 oziroma v letu 1999, ko je Poljska pristopila k zvezi NATO, temveč jih je potrebno poiskati v zgodovini. Korenine poljskega proamerikanizma je težko definirati. Ob tem je potrebno upoštevati tako imenovani »American Dream«, ki je mnogim Poljakom⁶ prinesel socialno blaginjo in katero so občutili tudi tisti, ki so ostali doma (Szafranski, 2004). Ob pridobitvi popolne suverenosti leta 1989 je Poljska oblikovala strateško politiko, v kateri je posebno mesto dobilo partnerstvo z ZDA. V devetdesetih letih pa je ravno ta proameriška orientiranost znotraj Evrope pripomogla k nastanku ideološke razpoke med Evropo in ZDA. Franciji, ki si v Evropi prizadeva za doseg vodilne vloge, predstavlja poljska proameriška orientiranost trn v peti in jo je zaradi njene neposlušnosti označila za ameriškega trojanskega konja.

Prvi predsednik poljske demokratične vlade Tadeusz Mazowiecki je ZDA v svojem ekspoziciji leta 1989, medtem ko je govoril o prioritetah zunanjepolitičnih ciljev III. Republike Poljske, kot so jo simbolično imenovali njeni snovalci, označil kot državo, s katero želi Poljska razvijati dobre odnose ter s katero je potrebno čim prej nadoknaditi zamujeno (Zajac, 2006). Poljska si je s tem strateškim ciljem želela zagotoviti predvsem vojaško varnost svoje države.

Padec železne zaves ter razpad Sovjetske zveze je na mednarodni politični sceni oblikoval nove prioritete. ZDA so hitro uvidele, da je potrebno na novo oblikovati zunanjo politiko, ki bo ZDA vodila v novo smer in na osnovi katere bo na mednarodnem parketu igrala vlogo edine velesile. Svojo evropsko politiko so ZDA preoblikovale tako, da je ustrezala

⁶ Poljska ima v ZDA največje število izseljencev.

spremenjenemu položaju na evropskem kontinentu. Washington je določene prioritete zunanje politike usmeril v države, ki so po padcu železne zavesne morale na novo oblikovati politične sisteme. Za ZDA je bilo strateško pomembno, da države osvobojene komunističnega režima ustvarijo trdne in stabilne demokratične sisteme ter se na svoji tranzicijski poti usmerijo proti evropskim integracijam in zvezi NATO. Za ohranitev stabilne varnosti v Srednji Evropi je tako Poljska postala pomembni ameriški strateški partner.

Začetek Busheve administracije (1989–1993) je povezan z začetki tranzicijskega obdobja na Poljskem. V tem času je razvoj dogodkov bistveno prispeval k pozitivnemu preobratu ter začetku novega obdobja v poljsko-ameriških odnosih. George Bush se je že kot podpredsednik v Reaganovi vladi ukvarjal s situacijo na Poljskem ter se v sklopu tega tudi večkrat srečal s predstavniki poljske vlade kakor tudi opozicijo. S prihodom v Belo hišo 21. januarja 1989 mu je bila zato poljska situacija že dobro znana (Pastusiak, 2003: 280). V svojem nagovoru aprila 1989 v Hamtramcku je ameriški predsednik George Bush Poljski pri reformah, za katere se je zavzemala Solidarnost, zajamčil polno ameriško podporo. Ameriško prisotnost je videl v določenih specifičnih akcijah kot npr.: znižanje carin, ponovno pogajanje o poljskem javnem dolgu, oblikovanje skupne poti v gospodarskem sodelovanju, posojila za privatna podjetja, zamenjava dolga za lastniško udeležbo ter povečanje tehnične in izobraževalne podpore. Julija istega leta je Bush ob obisku v Varšavi predal prvi paket finančne pomoči v višini 100 tisoč USD. Bush se je ob obisku v Varšavi zavzel tudi za ravnotežno realizacijo političnih in gospodarskih reform, Solidarnost in OPZZ pa pozval, da v procesu reform napneta skupne sile. Vladni predstavniki⁷ pa so bili deležni kritike na račun gospodarstva, ki je bilo še vedno v rokah delavskega sindikata. Pričakovanja Solidarnosti, da jim ZDA odobri 10-milijardni kredit, je Bush označil kot nerealna. Po pogovoru Bush-Jaruzelski, ki je potekal na štiri oči, se je Busheva administracija odločila, da podpre predsedniško kandidaturo Jaruzelskega (McGurn, 1989).

Do konca 1990 je finančna podpora znašala že več kot 300 milijonov USD. Čeprav je Poljska od obiska pričakovala nekoliko več, kot je od njega na koncu tudi dobila, je obisk sam po sebi vendarle doprinesel k izboljšanju na gospodarskem področju. Najbolj je bila razočarana Solidarnost, ki je od njega pričakovala neke vrste novi Marshalov načrt. Razočaranje nad

⁷ Ob obisku Busha med 9. in 11. julijem 1989 poljski parlament (Sejem in Senat) še ni izbral predsednika Poljske. Vlogo gostitelja je prevzel predsednik državnega sveta Wojciech Jaruzelski, ki je bil kasneje v okviru sporazuma med Solidarnostjo in OPZZ izvoljen za predsednika.

obiskom je potrdila kasnejša izjava Wałęse v intervjuju za ameriško televizijo, ko je povedal, da si Poljska s ponujeno finančno pomočjo glede na stopnjo propadlega gospodarstva bolj malo pomaga, »je kot kaplja v morju« (Pastusiak, 2003: 280). Dejstvo, da Poljska enostavno kot kreditojemalka ni bila verodostojna, je bilo s strani njenih voditeljev spregledano.

Bushev obisk na Poljskem je imel predvsem politično in gospodarsko razsežnost, s katerim je ameriška administracija želela poudariti in podpreti poljsko prizadevanje na tranzicijski poti proti demokraciji, ki je zahtevala popolno spremembo poljskega sistema. S političnega zornega kota je obisk predstavljal ponovno vključitev Poljske v aktivno ameriško zunanjo politiko ter nadaljevanje političnega dialoga. Dejstvo, da je Bush obiskal Poljsko že takoj po polletnem mandatu in takrat, ko je bila v fazi politične nestabilnosti, dokazuje resno namero ZDA, da bodo želele biti prisotne pri oblikovanju njene politike. Pomembno vlogo pri odločitvi ZDA je vsekakor imela poljska geopolitična lega (Pastusiak, 2003: 306). Poljska je z obiskom dobila določeni delež samozaupanja, ki jo je v odnosu do drugih zahodnih držav dvignil na višjo raven. Narejen pa je bil tudi prelom v bilateralnih odnosih, saj je obisk predstavljal začetek obdobja dobrih odnosov in zaprtje poglavja, ki ga je vodilo načelo pomanjkljive konverzacije.

Začetke dobrih odnosov zaznamo že ob prvem uradnem obisku predsednika Lecha Wałęse v ZDA, ko je v svojem govoru pred Belo hišo 20. marca 1991 ZDA označil kot »iskrenega prijatelja Poljske«, kasneje pa nazdravil na »najpopularnejšega politika na Poljskem – predsednika Georga Busha« (Pastusiak, 2003: 280). Svoj govor je Wałęsa usmeril v pridobivanje ameriške naklonjenosti ter podpiranje njihove vpletenosti v oblikovanje mednarodne politične scene. Zanimiv je odlomek iz govora, ko je v nadaljevanju povedal, da so ZDA že 200 let vzor drugim državam pri oblikovanju svobodnega sistema. Poljska pa je ob svojem oblikovanju suverene in demokratične države vzela ponujeno politično, ekonomsko in kar je najbolj pomembno – moralno ameriško pomoč, ki ima zgodovinsko dimenzijo (govor Wałęse, 1990).

Od začetka devetdesetih let je poljska vlada, kakor tudi poljska družba, v ZDA videla zmagovalca hladne vojne, svetovno velesilo, ki ima pri transformaciji, tako politični kakor tudi gospodarski, veliko vlogo. Politični odnos med državama je dobil še večjo razsežnost leta 1992, ko je Poljska kot enega izmed pomembnih strateških političnih ciljev (poleg evropske

integracije) izbrala članstvo v Severnoatlantski zvezi (NATO). V poljski zunanji politiki je vloga ZDA dobivala vse večji pomen in razsežnost.

Poljska je po padcu železne zavese zunanjo politiko oblikovala na temelju priorit, od katerih je eno predstavljala okrepitev političnih in gospodarskih odnosov z ZDA. Poleg tekočih nerešenih vprašanj, ki so se večinoma nanašala na gospodarske zadeve, kot so krediti, investicije, prosta menjava, so svoje odnose usmerili v smer poljske integracije v evroatlantske strukture. Dobri odnosi z ZDA so bili osnova za vstop Poljske k zvezi NATO.

Državi sta bilateralno sodelovanje po koncu hladne vojne zaznamovali z leta 1990 podpisano Deklaracijo o razvijanju sodelovanja na političnem, gospodarskem, kulturnem in izobraževalnem področju. Pozitivno na razvoj bilateralnih odnosov je vplivala tudi podpora Washingtona pri prizadevanju Poljske in Nemčije za ureditev zahodne meje na Odri in Nisi. ZDA so Poljsko podprle tudi pri prizadevanju sklenitve pogodbe o umiku ruske vojske s poljskega ozemlja. Po koncu pogajanj Okrogle mize so ZDA Poljski v okviru gospodarskega sodelovanja ponudile finančno pomoč. V drugi polovici leta 1989 je ameriški kongres sprejel Akt za podporo vzhodnoevropske demokracije (Support East European Democracy Act – SEED), katerega glavni namen je bil podpora pri razvijanju demokracije. V okviru SEED je Poljska dobila finančno pomoč za transformacijo političnega sistema. Akt sicer ni popolnoma izpolnil pričakovanja Poljske, je pa vladi omogočil večjo svobodo pri oblikovanju gospodarskih reform ter ustanovitev stabilizacijskega fonda poljske valute, v katerega so ZDA prispevale 200 mil. USD. Leta 1991 je Washington izbrisal 70 % poljskega dolga, v pariškem klubu pa dodatno dosegel 50 % znižanje poljskega javnega dolga. (Zajac, 2006). Povečala se je gospodarska menjava, narasle so ameriške investicije na Poljskem.

Leta 2002 je takratni poljski zunanji minister v svojem nastopu na Jagelonski univerzi označil poljsko-ameriške odnose kot najbolj plodne v zgodovini ter predstavil temelje, na podlagi katerih Republika Poljska gradi bilateralne odnose. ZDA je označil kot lokomotivo v procesu globalizacije ter kot pobudnika tehničnega razvoja. Sodelovanje z njimi je pogojeno z dobrobitom lastne države. ZDA so velik izvoznik varnosti, člen mednarodne stabilizacije, globalni redar in s tem tudi redar v Evropi, s pomočjo katerega dobri odnosi zagotavljajo pogoje za zunanjo stabilizacijo ter stabilno realizacijo nadaljnje poljske transformacije. Od aktivne strateške politike do ZDA Poljska v prvi vrsti pričakuje lažjo uveljavitev svojih interesov na mednarodni sceni. V interesu Poljske je, da ZDA ostanejo glavni igravec na

svetovnem parketu, njihova prisotnost pa je potrebna tudi v Evropi. Glavni motor globalizacije so ZDA, zato je v interesu Poljske, da še naprej pri svojem delovanju ostanejo dinamične ter obdržijo vlogo ravnotežja med regijami (Cimoszewicz, 2002).

Koncepcija dobrih in tesnih poljsko-ameriških odnosov se je najbolj odražala v prvi polovici devetdesetih, ko je evolucija poljske zunanje politike na podlagi spremenjenih pogojev mednarodne politične scene svojo razsežnost dobila na politično-vojaškem področju. Tukaj je potrebno predvsem omeniti podporo ZDA pri prizadevanju Poljske za članstvo v zvezo NATO. S članstvom v NATO Poljska svoje zaveznice ni pozabila, saj je še naprej delovala v dobrobit svoje tesne zaveznice (podpora ameriški protiteroristični vojni, kar je povezano s sodelovanjem poljske vojske pri intervenciji ZDA na Irak).

Clinton je v svojem prvem mandatu oblikoval program »engagement and enlargement«, katerega namen je bil širiti demokratične države ter podpirati demokracijo na svetu, predvsem gospodarsko in vojaško ojačitev demokratičnih držav, kar je pomenilo pomagati tranzicijskim državam na njihovi poti oblikovanja demokratične države in tržnega sistema (Calleo, 2005).

Poljska je po letu 1989 izbrala prosto tržno gospodarstvo, kar je za ameriška podjetja pomenilo povečanje možnosti ameriških investicij na Poljskem. Takrat vpeljane gospodarske reforme so v ameriških podjetjih vzbudile velike poslovne interese. Za pomoč pri prehodu Poljske skozi težko tranzicijsko obdobje je vlada ZDA oblikovala med seboj neodvisne programe, prilagojene interesom ameriških podjetij, med njimi: Čezoceanska privatna investicijska korporacija za programe zavarovalništva in financiranja. (Overseas Private Investment Corporation insurance and financing programs), bančno-zavarovalniške programe za izvozno-uvozne blagovne menjave, ameriški trgovski in razvojni program za analizo industrijskih projektov o potencialni možnosti izvoza v ZDA in poljsko-ameriški podjetniški fond. ZDA pa so tudi oblikovale programe, na podlagi katerih so domača podjetja spodbujale, da so svojo dejavnost razširila na poljsko tržišče.

Leta 1990 je tako ameriška vlada na podlagi programa o spodbujanju vlaganja na Poljskem podprla svoja podjetja iz različnih sektorjev, in sicer: telekomunikacijskega, energetskega, živilskopredelovalnega in premogovnega; v naslednjih letih pa okoljevarstvene tehnologije in tehnologije za zmanjševanje potreb po energiji, turizem in letalstvo. V naslednjih letih so ZDA podporo še povečale in se skozi poljsko tranzicijo zavzemale za okrepitev demokracije.

Za podporo Poljski so ZDA zaprosile tudi druge države. Kot primer in vzgled drugim državam so za 70 % znižale poljski javni dolg. S svojim prizadevanjem pa so uspele doseči tudi 50 % znižanje poljskega dolga v pariškem klubu.

3 Politični sistem Republike Poljske

Transformacija političnega sistema III. Republike Poljske predstavlja v tem delu pomemben element, ki je potreben za rešitev zastavljene hipoteze. Poljska je po padcu železne zavese svoj politični sistem oblikovala v določeni paralelni razdalji od drugih evropskih držav ter z določeno afiniteto do ZDA. V tem delu naloge bom obravnavala določene indikatorje, kot je oblikovanje političnega sistema, na osnovi katerega bom na koncu potegnila vzporednice in na ta način dobila nekaj osnovnih sistematičnih pravil, ki jih je Poljska uporabila pri oblikovanju politične strukture. Sama razčlenitev politične strukture pa mi bo v pomoč pri dokazovanju hipoteze.

Konec etape poljskega imperialističnega sistema, oblikovanega na osnovi marksističnih ideologij, katerih dispozijski center je bil v Moskvi, je zaznamovalo leto 1989. Sistem, imenovan tudi komunizem, socializem ali boljše vizem, je od svojega nastanka leta 1917 vplival na propad Poljske (Paczkowski, 2005). Okvirno pot za oblikovanje demokratičnega političnega sistema sta pogajalski strani začrtali na pogajanjih Okrogle mize. Temeljni cilj sporazuma pogajanj Okrogle mize je bil ustanoviti demokratično in suvereno poljsko državo, na katero je poljski narod čakal vse od začetka II. svetovne vojne. Demokratični politični sistem so začeli graditi na temelju I. Republike Poljske, katerega je predstavljala Ustava 3. maja, 1791. Ljudska republika Poljska se je preimenovala v Republiko Poljsko, vendar so v simboličnem pomenu vedno govorili o III. Republici Poljski. Simbolični naziv III. Republika Poljska se je uporabljal vse do parlamentarnih volitev leta 2005, ko je na oblast prišla desničarska stranka PiS (Pravo in pravičnost) ter odprla novo poglavje IV. Republike Poljske.

Pogajalski strani sta se na pogajanjih Okrogle mize dogovorili, da bosta oblikovali demokratični parlamentarni sistem, za katerega sta menili, da je zelo odprt in je oblikovan na osnovi političnega konsenza. Oblikovana pravila delovanja so ugodnejša za delovanje javnih mehanizmov, konkurenčnost interesov ter njihovega kompromisnega sprejema. Parlamentarna demokracija ima možnost učvrstiti oblikovano politično kulturo, podpira pravice opozicije in manjšine. Da so se v procesu oblikovanja parlamentarne demokracije snovalci srečevali z medsebojnimi nasprotovanji glede političnega sistema, dokazuje šele leta 1997 sprejeta Ustava Republike Poljske. Skozi sam proces oblikovanja političnega sistema so namreč nihali med idejami oblikovanja predsedniško-parlamentarnega sistema po francoskem vzoru ter

parlamentarnega po nemškem. Od leta 1989 do 1991 se je oblikovala t.i. pogojna demokracija, obdobje do sprejetja ustave leta 1997 pa Godlewski označuje kot procesno demokracijo, po kateri nastopi parlamentarna (Godlewski, 2006). Poljska se je tako na poti oblikovanja političnega sistema srečala z določenimi prehodnimi fazami, ko je iz socialističnega sistema preko pogojne demokracije ter predsedniško-parlamentarnega sistema z racionalizacijo prešla na demokratični parlamentarni sistem.

Ustava Republike Poljske, ki je bila sprejeta 2. aprila 1997 ter potrjena na referendumu 25. maja 1997, določa demokratični politični sistem s parlamentarno obliko državne oblasti. Z ustavo je določen večstrankarski sistem in dvodomni parlament: spodnji dom Sejm in zgornji dom Senat. Državna oblast se deli na izvršno, zakonodajno in sodno vejo. Izvršno vejo oblasti predstavljata predsednik republike ter predsednik vlade in svet ministrov. S sprejetjem ustave leta 1997 se je v odnosu do predsednika okrepila funkcija premiera, vlade ter parlamenta. Na osnovi Male ustave je namreč imel predsednik večjo politično moč. Sprejeta ustava pa je med vlado in parlamentom okrepila medsebojne organizacijske, funkcionalne in osebne vezi. Značilnost poljskega parlamentarno-kabinetnega sistema je, da v okviru parlamentarno-vladnega sistema vključuje tudi nekatere elemente predsedniškega sistema. Nastal je t.i. dualistični sistem med predsednikom ter premierjem in vlado. Značilen element predsedniškega sistema, ki so ga vključili v parlamentarni sistem, so neposredne predsedniške volitve, politična odgovornost predsedniškega urada, značilen pa je tudi obseg pristojnosti pri obrambni in varnosti politiki ter pravica arbitra v primeru kolizije v parlamentarni sestavi (Godlewski, 2006).

3.1 Okrogla miza

Proti koncu osemdesetih let je gospodarska politična kriza, ki se je vse bolj stopnjevala, privedla do mirnega preobrata pri rekonstrukciji komunističnega sistema v najprej pogojno demokracijo ter kasneje v popolno demokracijo. Komunistična oblast se je vse bolj zavedala nastale krize ter pri iskanju najbolj ugodne rešitve spoznala, da se sodelovanju z opozicijo, če želi nastalo krizo rešiti na miren način, ne bo mogla izogniti. Komunistična oblast je s privolitvijo pogajanj Okrogle mize spomladi leta 1989 privolila v oblikovanje demokratične države. Pogajanja Okrogle mize med komunistično vlado in protikomunistično demokratično opozicijo, ki jo je predstavljala Solidarnost, so se začela februarja 1989. Pripravljenost na

oblikovanje določenega konsenza je komunistična delavska stranka PZPR pokazala z uradnim priznanjem stranke Solidarnost.

Pogajanja Okrogle mize so se začela 6. februarja 1989 v velikem salonu palače Namiestnikowskiego. Poljski narod je nervozno pričakoval izid pogajanj. Politična borba med komunisti in člani Solidarnosti se je odvijala javno. V času pogajanj so se še naprej vrstile stavke in demonstracije. Inflacija je bila naraščajoča. Za podporo pri pogajanjih je Solidarnost organizirala tudi manifestacije. Pogajanjem Okrogle mize je zaradi nesoglasij med pogajalci večkrat grozila prekinitvev (Paczkowski, 2005: 388–391). Na pogajanjih Okrogle mize je sodelovalo veliko število pogajalcev, ki so predstavljali veliki obratovalni stroj. Pogajanja je 6. februarja 1989 odprl general Kiszczak, ki je vodil vladno pogajalsko stran. Opozicijo je vodil vodja Solidarnosti Wałęsa, njegov glavni svetovalec pa je bil Mazowiecki. Plenarno zasedanje Okrogle mize je bilo sestavljeno iz sedeminpetdeset pogajalcev iz vrst komunistične vlade PZPR, predstavniki Solidarnosti in nekaterih javnih organizacij, združena stranka za mir, Demokratična stranka, Krščansko socialno združenje, Združeni poljski kristjani in poljske delavske zveze. Pogovori Okrogle mize so bili razdeljene na tri skupine, ki so pregledovale gospodarstvo in skupno politiko, socialno politiko ter politične reforme. Vzporedno pa so potekale podskupine, ki so med drugim obravnavale: pravne reforme, kmetijstvo in rudarstvo. Medtem ko je v času pogajanj na vladni strani prevladovalo notranje nesoglasje, je opozicijska stran zagovarjala enotno stališče. V osemtedenskih pogovorih so se odprla in obdelala številna različna vprašanja. Na koncu je vladi in opoziciji uspelo doseči dogovor o pomembnih političnih vprašanjih – med drugim, kako reorganizirati državne institucije. Po vzoru političnega sistema II. Republike Poljske je bil v parlament ponovno vpeljan drugi dom – Senat, ustanovljen je bil urad predsednika ter oblikovan volilni sistem. Sprejeta skupna deklaracija je določala, da bodo na podlagi svobodnih volitev voljeni vsi člani Senata ter 35 % poslancev Sejma. Ostalih 65 % poslancev bo imenovanih na podlagi liste, ki jo pripravi PZPR. S to zahtevo si je komunistična stranka v parlamentu zagotovila večino in s tem kontrolo nad vodenjem države. Omejeno pa je bilo tudi število mest v Senatu, in sicer na 100, kar je PZPR postavilo v prednostni položaj, saj je ta način predstavljal veliko možnost, da bo predsednik izbran iz njihovih vrst. Dogovori so namreč določali, da bosta predsednika volila oba domova, ki se bosta združila v Narodno skupščino (Paczkowski, 2005: 388–391). Bistveni element, zapisan v sporazumu Okrogle mize, so bile funkcije predsednika. Že takrat pa je bilo jasno, da ima največ možnosti za izvolitev general Jaruzelski. Pogajalci so se nagibali k oblikovanju parlamentarnega sistema, zato dokument ni striktno določal

predsedniškega sistema, vendar je predsedniku dovoljeval kar nekaj funkcij – med drugim: vodenje vojaških sil ter odgovornost za notranjo in zunanjo varnost države, t.i. formalno vodenje vojske, Ministrstva za notranje zadeve in Ministrstva za zunanje zadeve. Predsednik naj bi bil garant nadaljevanja pravnih sprememb sistema. V zameno za soglasje je opozicija dobila večjo moč v Senatu, katerega senatorji so lahko z 2/3 številom glasov vložili veto na predlagane zakone (Castle in Taras: 2002: 186-187). Pogajanja Okrogle mize so se končala 5. aprila 1989 s podpisom dokumentov, ki so določali smer odvijanja procesa demokracije.

Osnovo za oblikovanje demokratične države je predstavljal sporazum Okrogle mize, s katerim so bili postavljeni temelji za oblikovanje pluralistične družbe. Spoštovale se bodo temeljne človekove pravice, kot svoboda govora, svoboda druženja in svoboda tiska. Sporazum je tudi določal oblikovanje neodvisnega sodnega sistema; sodnike določa predsednik na podlagi seznama, ki ga pripravi parlament (Poland, 1994). Prve svobodne volitve so bile določene za 4. junij 1989.

Solidarnost je do volitev imela zelo malo časa, manjkale pa so ji tudi izkušnje za organizacijo volilne kampanje. Kljub temu da prihajajoče volitve še niso imele značilnosti demokratičnih volitev, se je Solidarnost glede na svoje sposobnosti zelo dobro pripravila. Oblikovala je primeren predvolilni program in listo kandidatov. V okviru volilne kampanje je organizirala vrsto pohodov in ustanovila prvi demokratični časopis »Gazeta Wyborcza«, ki je prvič izšel 8. maja 1989. Izdajo demokratičnega časopisa so določali dogovori Okrogle mize. Hkrati je bilo tudi dogovorjeno, da lahko Solidarnost svoja politična načela in volilno kampanjo promovira preko ostalih javnih medijev, med drugim tudi na televiziji. V enem mesecu je Solidarnost pridobila veliko javno podporo. Uspešna propaganda in delovanje opozicije pa sta začela ogrožati komunistično stranko (Paczkowski, 2005: 391–395).

3.2 Oblikovanje političnega sistema

Demokratizacija poljskega političnega sistema je zahtevala temeljno prenovo pravnih predpisov ter oblikovanje novih državnih institucij. Preden so se oblikovalci III. Republike Poljske podali na pot demokratizacije, so si morali načrtovati okvirni institucionalni reformni načrt. Potrebno je bilo ustanoviti ustavodajni okvir, ki bo na podlagi družbenih vrednot določal politična pravila igre in institucij. Čeprav je iz dogovorov Okrogle mize izhajalo, da

bo novi politični sistem Republike Poljske parlamentarna demokracija, so zaradi določenih nesoglasij prvotno oblikovali t.i. pogojno demokracijo. Medtem ko je bilo osnovno načelo delitve oblasti hitro razdeljeno na zakonodajno, izvršilno in sodno, se je politični podsistem pomembnih političnih institucij oblikoval skozi celo desetletje devetdesetih let. Dokončni okvir političnega sistema je bil utrjen leta 1997 s sprejetjem Ustave Republike Poljske.

V letih 1989 do 1991 se je na Poljskem oblikovala pogojna demokracija. V devetdesetih letih je Poljska poskušala oblikovati tak politični sistem, ki bi predstavljal stabilni parlamentarni sistem. V prehodnem predsedniško-parlamentarnem sistemu so bili oblikovalci pri oblikovanju in dokončnem sprejetju ustave neenotni. Odločitev o izbiri političnega sistema je vseskozi nihala med parlamentarnim in predsedniškim. Dokončna odločitev, da je parlamentarni sistem bolj stabilen, je padla, ko je leta 1993 predsednik Wałęsa ne da bi predhodno izkoristil fakultativno možnost oblikovanja nove vlade, razpustil Sejm. Ustava Republike Poljske tako predsedniku ne dovoljuje oz. mu je odvzela možnost destabiliziranja parlamentarne večine. Lahko pa predsednik glede na Ustavo Republike Poljske po izglasovani nezaupnici vladi, le-to (v primeru da vlada v šestih mesecih v parlamentu ne doseže večinske podpore in zaupnice) razpusti. Obdržalo se je tudi določilo, da lahko predsednik razpusti parlament v primeru, da le-ta po izčrpanih vseh možnostih novoustanovljeni vladi ne podeli mandata. Parlament lahko predsednik razpusti tudi v primeru, da le-ta v roku štirih mesecev ne sprejme državnega proračuna. Ustava pa tudi dopušča možnost samorazpustitve Sejma z 2/3 večino glasov (Godlewski, 2006).

Iz simboličnega pomena III. Republike Poljske izhaja tudi osnova za oblikovanje demokratičnega političnega sistema. Pri oblikovanju postkomunističnega sistema je temelj določitve okvirnega načrta demokratičnega političnega sistema predstavljala izkušnja vodenja poljske demokratične države t.i. I. Republike Poljske in medvojne II. Republike Poljske. Po zmagovalnem demokratičnem preboju je bilo jasno, da bodo glavni politični igralci pri oblikovanju politične strukture nadaljevali zgodovinsko tradicijo ter se zgledovali po pretekli poljski izkušnji z demokracijo.

Samo oblikovanje političnega sistema je za njegove oblikovalce predstavljalo število kompleksnih vprašanj, ki jih je bilo potrebno rešiti. Pri oblikovanju so morali snovalci sodelovati in sprejemati kompromisne rešitve z bivšo komunistično oblastjo. Načrt za oblikovanje poljskega političnega sistema je določal ključna področja, in sicer:

- I. Odstranitev vseh uradnih simbolov in oznak prejšnjega sistema (ime države, grb, zastava in himna).
- II. Oblikovanje demokratičnih političnih institucij, vključno s predsednikom, parlamentom in lokalno samoupravo.
- III. Zamenjavo poljske ustave z dne 22. julija 1952, ki je bila oblikovana za časa Stalina, ter povečanje vloge ustave z določitvijo avtonomnosti ustavnega sodišča.
- IV. Oblikovanje volilne zakonodaje, ki bo dovoljevala večstrankarstvo.
- V. Oblikovanje novega institucionalnega okvirja gospodarske dejavnosti, še posebej oblikovanje take zakonodaje, ki bo dovoljevala privatno lastništvo ter ukinila državno.
- VI. Določitev osnovnih načel, ki bodo vključevala varstvo človekovih pravic ter zagotavljala institucijsko varnost kot institucija varuha človekovih pravic (ustanovljena leta 1987).
- VII. Razširitev neodvisnosti pravosodnega sistema (Castle in Taras, 2002: 186-187).

Proces oblikovanja poljskega političnega sistema, v katerem so se pogosto pojavljala določena vprašanja in nesoglasja, je Antoszewski prikazal na osnovi štirih prehodnih faz oblikovanja političnega sistema:

- 1. normativni, vendar ne faktični, semipredsedniški iz obdobja predsedovanja W. Jaruzelskega;
- 2. normativni in faktični semipredsedniški v obdobju L. Wałęse do trenutka, ko je v veljavo vstopila Mala ustava;
- 3. omejeni semipredsedniški po vstopu Male ustave v veljavo;
- 4. evolucija v smeri parlamentarizma po predsedniških volitvah leta 1995 (1997).

Proces demokratizacije se je začel po volitvah, na katerih je bila PZPR poražena. Volilni poraz PZPR je bil tako velik, da tega niso pričakovali niti najbolj optimistični iz vrst Solidarnosti. Po dogovorih Okrogle mize je opozicija lahko zasedla petintrideset procentov sedežev, kar je predstavljalo 161 poslanskih mest. Državlanski komite oz. kot so ga simbolično imenovali »družina Wałęse« je na volitvah dobil 160 od 161 mest. V Senatu pa je zasedel 92 od 100 senatorskih mest. Z nacionalne liste, na kateri je bilo navedenih 35 članov PZPR, sta mandat dobila samo dva. Delavska skupina se je že na Okrogli mizi dogovorila, da se manjkajočih 33 mest iz nacionalne liste prenese na lokalno raven. Drugi krog volitev, ki je bil 18. junija 1989, ni prinesel nobenih sprememb, tako je Solidarnost

dobila zadnji t.i. »demokratski sedež« v Sejmu ter sedem od osmih manjkajočih v Senatu. Skupaj je na koncu razpolagala z 260 sedeži od 560-tih v Narodni skupščini (460 Sejm + 100 Senat). Rezultat volitev je bil jasen, Poljaki so želeli prekiniti s komunizmom. Wałęsa pa je že po prvem krogu volitev, ko je vse kazalo na to, da ima Jaruzelski velike možnosti za izvolitev na mesto predsednika, svojemu nasprotniku nakazal, da si v tem primeru Solidarnost želi mesto premiera. Vodstvo partije je tak predlog zaznalo kot kršitev dogovorov na pogajanjih Okrogle mize, vendar je kljub temu priznalo, da je tovrstni razplet mogoč. Izid volitev je bil korak na poti k transformaciji sistema. S pomočjo opozicije je bil na mesto predsednika imenovan Jaruzelski. Po nekajkratnih neuspešnih poskusih PZPR, da bi oblikoval vladno koalicijo in na mesto premiera imenoval generala Kiszczaka, so se komunisti sprijaznili z dejstvom, da je njihova moč upadla. Po konzultacijah z Moskvo se je novoimenovani predsednik Jaruzelski strinjal z ustanovitvijo velike vladne koalicije pod pogojem, da v njem sodeluje tudi PZPR. Na mesto premiera je bil tako imenovan tesni sodelavec Wałęse, Tadeusz Mazowiecki. Solidarnost pa je dobila tudi največ ministrskih resorjev. 12. septembra je novo vlado potrdil Sejm (Paczkowski, 2005).

Vlada premiera Mazowieckega je bila sestavljena iz 24 članov, ki so v večini prihajali iz Solidarnosti. Dve najpomembnejši ministrstvi je Solidarnost z namenom, da zaščiti Mazowieckega, prepustila PZPR, in sicer: minister za notranje zadeve je postal general Kiszczak, ki je bil imenovan tudi za vicepremierja, mesto ministra za obrambo pa je dobil general Siwicki. Oba ministra sta bila člana Komunistične partije ter tesna sodelavca predsednika Jaruzelskega. Z imenovanjem članov Komunistične partije je predsednik dobil nadzor nad obrambnimi resorji. Medtem ko je štirinajst ministrstev zasedla Solidarnost, je Mazowiecki vodenje sedmih ministrstev dodelil tudi ostalim novooblikovanim strankam. Vodenje štirih je prevzela Združena ljudska stranka, tri pa je dobila Demokratična stranka. Nevarnost, da si bodo komunisti s časom želeli pridobiti dominantno vlogo, je preprečil t.i. domino efekt, ki je po vsej Srednji in Vzhodni Evropi sprožil demonstracije (Castle in Taras: 2002).

Volilni poraz PZPR je privedel do radikalne spremembe same stranke. Na plenarnem zasedanju stranke se je tako 72 procentov članov odločilo za prestrukturiranje same stranke. Sprejeta je bila odločitev o demokratizaciji političnih metod izbire kandidatov, spremembi imena stranke, programa in strukture. Leta 1990 so se člani PZPR sestali zadnjič ter po hitrem postopku sprejeli sklep o razpadu stranke. V naslednjih treh dneh se je oblikovala nova

stranka z imenom Socialna demokracija Republike Poljske (SdRP). SdRP je od PZPR podedovala finančna sredstva (Paczkowski, 2005). Kasneje pa si je SdRP v vlogi Zveze demokratične levice (SLD) pridobila mesto vladne stranke ter leta 2005 zaključila simbolično III. Republiko Poljsko.

Pomembna značilnost demokratičnega političnega sistema je, da so določeni politični rezultati doseženi na podlagi določenih pravil igre, ki morajo biti sprejeta in potrjena s strani vseh političnih igralcev. V demokratičnih državah so osnovna pravila za vodenje države zapisana v državni ustavi. Pravila na podlagi ustave določajo zakoni, ki jih sprejme zakonodajno telo oz. se potrdijo na referendumih, lahko pa se oblikujejo skozi zgodovino ter se začnejo tradicionalno priznavati skozi čas. Taka pravila definirajo način izbire ter jurisdikcijo in moč državnih voditeljev (Beyme, 2005). Na Poljskem se je oblikovanje demokratične politične strukture izkazalo za težavno. Za začetek je bila potrebna ustava, ki bo določala okvir delovanja. Ustave pa zaradi njene obsežnosti ni bilo mogoče napisati kar čez noč. Za izvedbo dogovorov Okrogle mize je bila potrebna pravna osnova, zato so za začetek delovanja nove demokratične države prilagodili ustavo iz leta 1952. Ustavo iz leta 1952 so dopolnili z amandmaji, ki so določali oblikovanje državnih institucij, kot so institucija predsednika, dvodomnega parlamenta ter novi volilni sistem. Decembra 1989 je parlament formalno potrdil spremembo imena Ljudske Republike Poljske v Republiko Poljsko. Prva dva dela ustave iz leta 1952 sta bila zamenjana z novim delom, ki je določal oblikovanje političnega in gospodarskega sistema. Vnesena spremenjena določila so se nanašala predvsem na spremembe komunističnih določil. Tako je bil stavek, da je Poljska socialistična država, zamenjan s stavkom, da je Republika Poljska demokratična država. Določilo v 1. členu, da ima oblast v državi delavski razred, je bilo spremenjeno s stavkom, da ima oblast v državi narod. K ustavi iz leta 1952 sprejeti amandmaji so iz ustave izbrisali celotno marksistično terminologijo. Izbrisan je bil tudi člen, ki je določal, da je PZPR edina vodilna stranka poljskega naroda, ter bil nadomeščen s členom, ki je dovoljeval večstrankarski sistem. Ustava je tudi določala oblikovanje tržnega gospodarstva (Castle in Taras: 2002).

Spremenjena ustava iz leta 1952 ni izpolnjevala vseh kriterijev, ki so potrebni za oblikovanje in funkcioniranje demokratične države, zato je Sejm leta 1989 ustanovil ustavno komisijo. Naloga komisije je bila oblikovanje demokratičnega dokumenta, ki bo popolnoma neodvisen od komunističnega. V naslednjem letu je parlament (Sejm in Senat) določil način sprejetja nove ustave, ki je določal, da morata novo ustavo najprej na skupnem zasedanju z

dvotretjinsko večino potrditi Sejm in Senat, po potrditvi parlamenta pa je potrebna še potrditev na referendumu. Zaradi različnih predstav oblikovanja političnega sistema je med oblikovalci prihajalo do nesporazumov. Enega izmed nesporazumov je predstavljala dilema o izbiri načina demokratičnega političnega sistema: parlamentarni ali predsedniški. Med oblikovanjem so se oblikovalci srečevali tudi z osnovnimi filozofskimi vprašanji. Kot npr. ali naj bo s preambulo določeno, da se ustava nanaša na poljski narod ali na poljske državljane ter ali se v njej določi tudi posebna vloga krščanstva (Castle in Taras: 2002). Oblikovanje in reševanje teh osnovnih vprašanj je trajalo osem let. Dolgoročno reševanje vprašanja političnega sistema in tranzicijski institucionalni dogovori pa so v končni instanci privedli do razcepa političnih igralcev znotraj pripadnikov protikomunističnega sistema. Rezultat je bil zmaga t.i. »preoblečenih komunistov« na parlamentarnih in kasneje na predsedniških volitvah.

Ustavna komisija, ki jo je vodil Bronisław Geremek, se je pri oblikovanju ustave srečevala z različnimi ovirami. Dogovor Okrogle mize je namreč določal, da lahko Solidarnost v Sejmu zavzema samo petintrideset procentov poslanskih mest. Senat se je na osnovi volilnih rezultatov iz leta 1989 skliceval na voljo ljudstva in tako začel oblikovati svojo lastno ustavo. Prizadevanja, da bi oblikovali skupno Sejm – Senat ustavno komisijo, so spodletela, ker je v Sejmu bilo premalo predstavnikov Solidarnosti, Senat pa ni imel predstavnikov levice (bivših komunistov). Čeprav je Wałęsa po izvolitvi na mesto predsednika leta 1990 zaradi oporekanja kredibilnosti Sejma ustavil nadaljnje delo ustavne komisije, je komisija z delom nadaljevala ter spomladi leta 1991 predstavila osnutek ustave. Osnutek ustave je temeljil na dveh amandmajih, sprejetih leta 1989. Narejen je bil po vzorcu ustavnih ureditev zahodnih držav, večinoma se je nanašal na nemško ureditev. Zaradi nelegalne sestave Sejma je bil osnutek ustave zavržen, iz istega razloga pa je prenehala delovati tudi komisija. Ker se politični strani nikakor nista mogli dogovoriti glede načina oblikovanja in sprejema ustave so oktobra leta 1992 posodobljeno konstitucijo iz leta 1952 zamenjali z Malo ustavo. Sprejetje Male ustave je bilo potrebno za okvirno okrepitev demokratičnih institucij ter je predstavljala le začasno rešitev, in sicer dokler se ne rešijo vsa sporna vprašanja v zvezi z oblikovanjem in sprejetjem ustave. Dokument je vseboval veliko določil iz osnutka ustave iz leta 1991 (Godlewski, 2006). Najbolj pomembno je bilo, da je določal razmerje med zakonodajno in izvršilno oblastjo ter razjasnil razmerje moči med predsednikom države in predsednikom vlade. Z Malo ustavo je bilo določeno, da ima država predsedniško-parlamentarni sistem. Sistem delitve moči med predsednikom in vlado se je nanašal na ustavo iz medvojnega obdobja, ki je bila

sprejeta leta 1926. Ker Mala ustava določenih pomembnih vprašanj ni rešila, tehnično pa so v veljavi ostali še določeni deli Stalinove ustave iz leta 1952, je bilo sprejetje in oblikovanje nove ustave sila priporočljivo oz. zaželeno. Leta 1994 je Sejm začel obravnavati sedem različnih osnutkov ustave. Takratni predsednik Wałęsa je edini predložil osnutek ustave, ki je določala predsedniški sistem. Predloženi osnutek pa je bil tudi eden izmed glavnih vzrokov, da je leta 1995 izgubil na predsedniških volitvah, kjer je zmagal Aleksander Kwasniewski, ki se je zavzemal za parlamentarni sistem (Castle in Taras: 2002).

Skozi oblikovanje političnega sistema se je vedno prepletalo vprašanje predsednika republike, ki v parlamentarni demokraciji igra predvsem reprezentativno vlogo. Do sprejetja ustave se je vladna moč predvsem izmenjevala na relaciji predsednik – Sejm. Ko je v veljavo stopila Ustava Republike Poljske, se je izvršilna moč delila med predsednikom ter predsednikom vlade in vlado. Predsednikove namere, da v političnem sistemu dobi premoč, je podrla legitimacija prvega doma Sejma na prvih volitvah leta 1991.

Odločitev za oblikovanje parlamentarnega sistema je bila na koncu sprejeta zaradi dveh okoliščin. Prva je bila ta, da je v času predsedovanja Lecha Wałęse (1990–1995) prevelika predsedniška moč privedla do močne politične krize. Nastalo politično krizo je zaradi zasebnih nasprotovanj in medsebojnih nasprotovanj pri doseganju političnih ciljev zaznamoval boj med predsednikom – Sejmom in vlado. Prevelika politična moč predsednika je pokazala na destabilizirajoče vodenje politike. Svoj namen prevzema politične moči je Wałęsa pokazal že takoj po izvolitvi na mesto predsednika leta 1990, ko je mesto predsednika vlade ponudil Janu Olszewskemu, ki je mesto zaradi Wałęsowega postavljenega pogoja, da želi imeti nadzor nad vladnim kabinetom, odklonil. Mesto predsednika vlade je takrat sprejel Jan Bielecki, ki je soglašal z nadzorom predsednika ter Wałęsi dovolil, da sodeluje pri sestavi vlade. Popularnost Wałęse je zaradi prevelike želje po vladi in slabih političnih rezultatov proti koncu 1991 začela padati.

Dinamiko transformacije političnega sistema ter institucionalne dimenzije lahko okvirno razdelimo v tri stopnje oblikovanja pravnega sistema države. Pravne reforme, vpeljane v prvi fazi, so se nanašale predvsem na oblikovanje zakonodaje državnih ustanov. Izveden je bil prehod iz sankcioniranih političnih pravil v avtonomni pravni sistem, ki je dovoljeval

oblikovanje demokratičnih institucij. Za to fazo so značilne Balcerowiczeve⁸ gospodarske reforme. Druga faza se je začela leta 1993, ko so bile vpeljane reforme davčnega sistema. Vpeljan je bil davek na dodano vrednost, ki je za državljane predstavljal okvir moralne in etične državljanske obveze. Tretjo fazo pa so predstavljale debate o omejitvah pridobljenih pravic. V tem obdobju je bil oblikovan tudi katalog človekovih pravic. Faza se je zaključila z leta 1997 sprejeto Ustavo Republike Poljske (Marody and Wilkin, 2004).

Dokončno je bil politični sistem oblikovan z Ustavo Republike Poljske, ki je bila sprejeta 2. aprila 1997. Ustava v prvi točki 10. člena določa: »Politični sistem temelji na delitvi in ravnovesju oblasti med zakonodajno, izvršilno in sodno«. Druga točka istega člena nadalje določa, da zakonodajno oblast izvajata Sejm in Senat (poljski parlament), izvršilno predsednik republike in svet ministrov (predsednik vlade in ministri) ter sodno sodišča in tribunali« (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1997).

3.3 Oblikovanje zunanjepolitičnih prioritet

Padec železne zaves, dogovori Okrogle mize in prve demokratične volitve so za Poljsko predstavljale nove politične smernice. Poleg oblikovanja političnega sistema je Poljska kot novo oblikovana demokratična država postala mednarodno aktivna. Konec bipolarnega sveta je pomenil začetek oblikovanja nove zgodovine. Poljska je poleg oblikovanja smernic v notranji politiki morala zarisati smernice in prioritete zunanje politike. Primer poljske zunanje politike, oblikovane po letu 1989, lahko označimo kot najbolj hitro in temeljito preoblikovanje državne politike. Določitev zunanjepolitičnih prioritet pa je vplivala tako na

⁸ Leszek Balcerowicz je bil v prvi nekomunistični vladi Tadeusza Mazowieckega minister za finance, ki je uvedel t.i. »šok strategijo«, znano kot Balcerowiczev načrt. Načrt je bil namenjen za pospešitev procesa gospodarske liberalizacije in stabiliziranje makroekonomije na Poljskem po padcu komunističnega sistema. Z načrtom, ki je bil vpeljan 1. januarja 1990, so želeli ustaviti visoko inflacijo ter eliminirati primanjkljaj. Vendar pa načrt ni bil brez plemičnih točk; vključeval je dvig kontrole cen, ukinitvev podpore proizvajalcem in potrošnikom, restriktivno kreditno politiko, takojšnjo liberalizacijo uvoza, 32-procentno tečajno devalvacijo in ustanovitev borze. Kritiki načrta trdijo, da nikoli ni bila implementirana zaščita domačega trga, večina profitnih podjetij pa je bila prodana kot prva in to v velikih primerih tudi brez javnih razpisov, slabo stoječa podjetja pa so ostala v lastništvu države in bila nesposobna, da bi konkurirala na prostem trgu. Očitajo pa tudi, da je plan prizadel državni pokojninski sistem ter domače gospodarstvo, po drugi strani pa okrepil tuje investitorje. Zagovorniki Balcerowiczovega načrta sicer priznavajo, da je povzročil nekaj negativnih učinkov, kot visoko nezaposlenost, ki jo vidijo kot potrebno ceno za preoblikovanje komunističnega sistema. http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Balcerowicz_Plan

notranje in zunanje parametre, ki so predstavljali cilje, principe in geopolitične trende nove suverene države (Kuźniar, 2001: 31-32). Takratni minister za zunanje zadeve Krzysztof Skubiszewski (1989–1993) je v predstavitvi zunanjepolitičnih ciljev v Sejmu leta 1993 določil poljske zunanjepolitične prioritete, med katerimi so bile: mednarodna utrditev ponovno pridobljene suverenosti, izgradnja varne nacionalne države, podpora gospodarskega in družbenega razvoja naroda in družbe ter okrepitev poljskega položaja na mednarodnopolitični sceni (Szafranski, 2004). Glavna zunanjepolitična prioriteta Poljske je postalo članstvo v zvezi NATO in EU. V samem procesu poljske integracije v evropske in evroatlantske strukture je potrebno pomembno vlogo pripisati dobrim bilateralnim odnosom z ZDA ter sodelovanju v Weimarskem trikotniku⁹. Osnovo za oblikovanje zunanjepolitične strategije je Poljska oblikovala na osnovi nacionalne varnosti. Integracija v zahodnoevropske strukture je za Poljsko predstavljala garantirano politično in gospodarsko varnost. Garancijo nacionalne obrambne varnosti je Poljska videla v Washingtonu in članstvu v Severnoatlantski zvezi.

3.4 Članstvo v NATO

Ko se je Poljska leta 1989 odločila, da bo zgradila demokratično državo s tržnim gospodarstvom ter demokratičnim nadzorom nad oboroženimi silami, je s članstvom v NATO videla priložnost za doseg enega izmed zastavljenih ciljev. Oblikovanje demokratičnega političnega sistema (politične stranke in politična kultura) je prevladalo nad notranjim oblikovanjem nacionalne varnosti. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev je bilo oblikovanje obrambnega sistema in vojaške strukture, ki bi jo krepila močno oborožena vojska, v določeni meri postavljeno na stran. V prvi vrsti je bilo zagotavljanje varnosti pripisano zunanjim vidikom varnostne politike. Poljska si je v okviru zunanjepolitičnih ciljev kot enega izmed treh najbolj pomembnih ciljev zadala okrepitev nacionalne varnosti v okviru novega mednarodnega varnostnega sistema v Evropi, ki je oprt na trdih vojaških varnostnih strukturah NATO (Kuźniar, 2001: 14). S sprejetjem politične odločitve, da je NATO najpomembnejša varnostna institucija, je Poljska zavzela stališče, da ostale institucije kot EU, OVSE, Svet Evrope ter regionalna partnerstva nastopajo v dopolnilni varnostni vlogi NATO, s političnimi in ekonomskimi sredstvi pa varnost v Evropi krepijo. Poljska je v NATO videla nacionalno

⁹ Weimarski trikotnik na osi Pariz-Berlin-Varšava si je zamislil nekdanji nemški zunanji minister Hans-Dietrich Genscher kot pomoč Poljski pri njeni čimprejšnji vključitvi v evropske integracije. Sodelovanje v Weimarskem trikotniku so podpisali zunanji ministri konec avgusta 1991 v mestu Weimar.

varnostno garancijo, ki brez vojaške prisotnosti ZDA v Evropi ne more biti popolnoma zagotovljena (Zieba, 2005). Uradno je Poljska svojo željo, da želi postati članica zveze NATO razglasila jeseni leta 1992 ter si od takrat naprej prizadevala za njeno članstvo. V ta namen je Varšava iskala podporo v Washingtonu, ki na začetku ni bil popolnoma prepričan, ali si širitev Severnoatlantske zveze sploh želi. Po novembra 1992 sprejetem dokumentu, ki je določal načela poljske varnosti, je želja po članstvu v Severnoatlantski zvezi postala vse bolj večja. Prvotni cilj je bil prepričati oz. doseči sprejetje deklaracije, na osnovi katere bo NATO odprl članstvo tudi za države Srednje Evrope. Poljska si je za članstvo v NATO prizadevala na različne načine, pomembno pa je bilo, da ZDA, ki imajo glavno besedo, prepričajo o sami potrebi širitve. Druga pomembna naloga je bila pridobitev podpore glavnih evropskih zahodnih članic. Ob tem pa je bilo tudi zelo pomembno, da s svojo sosedo Rusijo oblikuje in goji dobre odnose. Pomembno vlogo pri vključitvi vprašanja širitve NATO v ameriško politično agendo je imel republikanski senator iz Indiane Richard Lugar. Lugar je po tem, ko se je leta 1993 udeležil konference v Varšavi, ki je potekala vzporedno kot obisk ruskega predsednika Jelcina, nepričakovano dal svoje soglasje na dokument, ki je potrjeval, da Rusija ne nasprotuje priključitvi Poljske v NATO (Winid, 1999).

K pristopnim pogajanjem za članstvo v zvezi NATO je bila Poljska povabljen na madridskem vrhu 8. julija 1997. Potem ko so bili zaključeni vsi notranji zakonodajni postopki in izpolnjeni pogoji, je Poljska 12. marca 1999 postala članica zveze NATO. S članstvom v NATO je Poljska poleg tega, da je okrepila nacionalno varnost, tudi realizirala enega izmed prioritarnih zunanjepolitičnih ciljev. S članstvom pa je dobila tudi pomoč pri razvoju notranje državne strukture, pri gospodarskih reformah in prestrukturiranju vojaških sil ter nenazadnje je članstvo prispevalo tudi k dobri promociji poljske družbe.

Velik potencial za konflikt sta pokazali ameriška unipolarna vizija, ki je hegemonsko in unilateralno usmerjena, ter evropska pluralistična vizija, ki je pluralno in multilateralno usmerjena. Ker sta obe viziji vsaka v svojem pogledu radikalni, ni presenečenje, da si je ameriška administracija želela določenih sprememb ciljev, ki si jih je Evropa zastavila v Maastrichtu leta 1992. Ustrezno so ZDA tendenco rivalstva izkoristile v okviru NATO, na osnovi katere so znotraj razširjene Evropske unije postopoma oblikovale proameriški vzhodni evropski blok (New Geopolitics, 2005: 69). S tega zornega kota je torej razumljivo, zakaj so si ZDA močno prizadevale za čimprejšnjo vključitev Poljske v NATO.

Še preden je Poljska postala članica zveze NATO, je v njej videla osnovni instrument za zagotavljanje varnosti in obrambe. S članstvom v NATO je bilo Poljski omogočeno, da je postala bolj učinkovita pri izvajanju obrambne politike, kot bi bila, če bi delovala sama. Samo članstvo je Poljski povečalo in okrepilo nacionalno varnost ter ji pridobilo zunanjo politično moč, na osnovi katere je na mednarodni politični sceni razširila tudi svoj manevrski prostor. Z okrepljeno varnostjo je Poljska postala bolj varna in stabilna, kar pa je tudi eden izmed razlogov, da je postala atraktivna tudi za ekonomske partnerje ter tuje investicije (Kupiecki, 2003). S članstvom v NATO, kot garantom varnosti, je Poljska poudarila svojo podobo stabilne in zanesljive države, ki upošteva mednarodne pravne norme in standarde človekovih pravic, demokracijo ter tržno gospodarstvo. Našteta dejstva pa so pogoj za vse potencialne investitorje, ki se odločajo, ali se bodo gospodarsko dolgoročno vezali na Poljsko. Poljska se zavzema za okrepitev in oblikovanje varnostne in obrambne politike EU z vključitvijo in sodelovanjem zveze NATO. Iz tega izhaja, da mora biti evropska obrambna dimenzija oblikovana brez medsebojnega rivalstva ter podvajanja obstoječih institucij, v obliki konzultacij in s skladnostjo obeh institucij (NATO in EU). Pomemben cilj zato ostaja ohranitev transatlantskih vezi, ki jih je potrebno dopolniti s sodobnimi evropskimi vojaškimi kapacitetami. Zaveznitvo z ZDA, vključno z ameriško prisotnostjo v Evropi, ostaja pomemben element poljske varnostne politike. Zato Poljska podpira iskanje novih poti za okrepitev EU, s katero bi se oblikovala varnostna in obrambna politika ter vojaške kapacitete, z ameriško prisotnostjo.

Zveza NATO je po padcu železne zavesne svojo prvotno vojaško obrambno namembnost razširila tudi na druga področja. NATO je najprej institucija Amerike in potem institucija Zahoda. Ta vrstni red pa bo bistveno vplival na izgradnjo nove svetovne varnostne arhitekture (Raščan, 2005). Na podlagi tega je razumljivo, da je ta vrstni red postal tudi prioritetni politični in strateški cilj novo demokratizirane Poljske. Poljska se zaveda, da je NATO trajna in pozitivno preizkušena institucionalna vez med ZDA in Evropo, zato si prizadeva za ohranitev njene prisotnosti v Evropi. S svojim članstvom si Poljska prizadeva izpolniti svoje politične cilje. Leta 2003 je zunanji minister Włodzimierz Cimoszewicz v ekspoziciji poljske zunanje politike v Sejmu izpostavil, da si Amerika in Evropa delita listo z velikim številom zadev v sodobnem svetu, ki jih lahko rešita samo, če združita moči (2003). Na osnovi izjave ministra za zunanje zadeve vidimo, da si Poljska prizadeva vzpostaviti ravnotežje med obema procesoma. Svojo zunanjo politiko je tudi oblikovala na način, ki zavrača in ne dopušča ideje izbire med evropsko ali ameriško različico varnosti in obrambe, saj je na osnovi

zunanjepolitičnih smernic rešitev tega vprašanja mogoča samo z razvojem strateškega partnerstva med NATO in EU. Eden izmed strateško pomembnih ciljev varnostne politike je tako ta, da NATO ostane najbolj pomembna organizacija pri obrambi in varnosti celotnega evroatlantskega območja.

3.5 Članstvo v EU

Eden izmed pomembnih zunanjepolitičnih ciljev in prednostnih nalog tranzicijske poljske države je bila tudi integracija v evropske strukture. Končni rezultat je bil polnopravno članstvo v Evropski uniji (EU). S članstvom v EU je Poljska dobila možnost soodločanja pri oblikovanju evropske politike ter bodoče Evrope. Prve diplomatske odnose s takratno Evropsko skupnostjo je Poljska vzpostavila že leta 1988. Leta 1989 po pogajanjih Okrogle mize je z Evropsko skupnostjo sklenila sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju. 16. decembra 1991 pa je Poljska z Evropsko skupnostjo sklenila Evropski sporazum, s katerim sta podpisnici oblikovali zvezo med Poljsko in državami članicami Evropske skupnosti. S sporazumom so določili okvir prilagoditve poljskega ekonomskega in pravnega sistema standardom Evropske skupnosti, ki je takrat pripravljala svojo transformacijo v EU. V preambuli sporazuma so zapisali, da je temeljni namen Poljske postati članica skupnosti ter da bo zveza promovirala in podpirala ta cilj. Evropski sporazum je stopil v veljavno februarja 1994, medtem ko je III. del o skupnih gospodarskih odnosih začel veljati že 1. marca 1992. Podpisani sporazum je predstavljal povsem novo raven, saj je določal rešitev političnega dialoga, zavezo za zožitev prepada med državami pristopnicami in Evropsko skupnostjo v okviru zakonodajnega modela ter usmeritve za sodelovanje na področju kulture. Z določitvijo cilja je sporazum predstavljal tudi okvir za postopno integracijo Poljske k skupnosti. Uradno vlogo za pristop k članstvu EU je poljska vlada vložila leta 1994, pristopna pogajanja je začela 31. marca 1998. Decembra 2002 je Poljska zaključila pristopna pogajanja ter 16. aprila 2003 v Atenah podpisala pristopno pogodbo. Po ratifikaciji pogodbe je Poljska 1. maja 2004 skupaj z drugimi devetimi državami postala polnopravna članica EU.

Na poti k evropski integraciji je Poljska morala izpolniti politično dimenzijo Evropske unije. Pristop k institucijskim telesom EU je pomenil vrsto kompleksnih procesov harmoniziranja poljskega pravosodnega sistema ter pripravo državnih administrativnih institucij za članstvo v

EU. Rezultat zaključka procesa sistemske transformacije, ki si jih je zadala v letu 1989, je Poljska dosegla s članstvom v EU. S sprejetjem Poljske v EU je bilo tudi s strani ostalih držav članic EU potrjeno, da je država v tranzicijskih letih dosegla primerno raven političnega in ekonomskega sistema, ki je kompatibilen z obstoječim sistemom EU in kot tak na splošno izpolnjuje standarde demokracije in tržnega gospodarstva (Marody in Wilkin: 2004).

Na poti evropske integracije so Poljsko vedno podpirale tudi ZDA. Jasno je, da bi se proces evropske integracije brez ideološke in praktične podpore ZDA lahko še za nekaj časa zavlekel. Po vstopu Poljske in drugih devetih držav v EU se je v ZDA pojavil vznemirljiv fenomen. Do širitve EU so ZDA proces evropske integracije podpirale, po širitvi pa se je v ZDA pojavil dvom glede bodoče evropske politične, vojaške in gospodarske integracije. Vse skupaj se nanaša na skupno evropsko varnostno in obrambno politiko (ESDP). Na pragu širitve EU-15 so bili odnosi med ZDA in EU elastični, sodelovanje je temeljilo na vzajemnih konzultacijah in izmenjavi mnenj. Čim bliže pa se je bližal dan širitve na EU-25, so se pojavljala vznemirjajoča mnenja, da lahko okrepljena in učinkovitejša EU ogrozi ameriško moč in interese (Rotfeld, 2006: 88–92). Vendar dokler je poljska varnostna strategija oblikovna na temelju prisotnosti ZDA v Evropi, je bojazen odveč. Dejstvo je, da Poljska evropske varnostne strategije ne bo gradila brez trdnega člana ZDA.

S polnopravnim članstvom pa Poljska ni želela obrniti hrbta svojim vzhodnim sosedam, temveč je v članstvu videla priložnost za okrepitev svoje moči pri dosegu zastavljenih prioritet vzhodne politike, ki jo je oblikovala, še preden je postala članica EU. Pri oblikovanju evropske politike je svojo aktivno vlogo videla predvsem v smeri svojih vzhodnih sosed. Članstvo pa je pomenilo pomembno priložnost pri učinkovitem spodbujanju svojih vzhodnih sosed skozi tranzicijsko pot ter podporo pri proevropski aspiraciji ljudstva.

3.6 Vzhodna politika

S polnopravnim članstvom v EU je Poljska prešla na novo stopnjo oblikovanja zunanje politike, ki bo vplivala na prihodnjo vzhodno politiko EU. Poljska si je določila aktivno strateško vlogo pri promoviranju in oblikovanju nacionalne vzhodne politike in s tem je tudi želela prevzeti vodilno vlogo pri evropski vzhodni dimenziji (Smolar v On the Future of Europe, 2003: 9–10). Svojim vzhodnim sosedam, ki so po vstopu Poljske v EU ostale na drugi strani razmejitvene črte Evropske unije želi pomagati pri vzpostavitvi demokratičnega

procesa ter jih podpirati na njihovi tranzicijski poti na Zahod. Poljska vzhodna politika je s podporo njene tesne zaveznice ZDA še toliko bolj aktivna. Prizadevanja vzhodne politike po letu 1990 temeljijo na približevanju vzhodnih sosed ter kasnejši integraciji na Zahod.

Vzhodno politiko je Poljska po letu 1989 začela oblikovati na treh temeljih, in sicer: odstopila je od teritorialnih zahtev do svojih vzhodnih sosed, podprla oblikovanje nacionalnih držav ter njihovo neodvisnost in promocijo pri integraciji na Zahod. Poljsko vzhodno politiko je v devetdesetih letih zaznamovala dvosmernost; po eni strani je bila to politika do Moskve, po drugi strani pa politika do držav, ki so se postopoma osamosvajale izpod ruskega okrilja. Že leta 1991 je vzporedno vodila pogovore s Sovjetsko zvezo in z republikami, ki so se imele namen odcepiti. Poljsko vodenje dvosmerne politike so zahodne države označile kot novo vrsto politike ter jo s tem na neki način tudi priznale (Pisarska, 2004). Sosednje vzhodne države so sicer hitro oblikovale okvirje za nacionalne države, vendar pa so se vse, razen Litve, le s težavo osvobajale izpod ruskega okrilja. V poljski strateški politiki prevladuje prepričanje, da so reforme ter integracija na Zahod v Ukrajini, Moldaviji in Belorusiji povezane ter da lahko EU in Zahod v veliki meri prispevata k napredku pri oblikovanju njihovega demokratičnega sistema in tržnega gospodarstva (Zaborowski, 2004).

Odločitev o oblikovanju vzhodne politike je Poljska sprejela na podlagi tesne zgodovinske povezanosti s svojimi vzhodnimi sosedi. Poljska je bila skozi stoletja močno povezana z Vzhodom. Sama vpletenost pa ni bila nikoli pozitivna, temveč je bila vedno povezana z določenimi konflikti. Večinoma so bili ti konflikti povezani s pridobivanjem in odvzemanjem teritorija, kratka borba za ozemlje. Skozi vse te zgodovinske etape borbe za ozemlje med Belorusijo in Ukrajino je imela pomembno vlogo v obliki sovražnice Rusija. Po tem ko je padla I. Republika Poljska¹⁰ in je bila Poljska za celo stoletje izbrisana s političnega zemljevida Evrope, je kljub temu ohranila aktivno ekonomsko vlogo v Ukrajini, Belorusiji in Litvi. Kasneje se je pri nastanku II. Republike Poljske oblikovala močna heterogena skupnost. Vzhodni del so sestavljali Ukrajinci, Belorusi in Latvijci, prisiljena asimilacijska zahteva pa je prispevala k dodatnemu antipoljskemu vzdušju. Med vzhodnimi narodi se je skozi zgodovinska obdobja zaradi negativne vpletenosti Poljske na Vzhodu oblikovala antipoljska orientiranost, ki je ostala prisotna tudi po padcu železne zaves. Antipoljsko orientiranost vzhodnih slovanskih in litovskega naroda Poljska danes upošteva pri oblikovanju svoje

¹⁰ Uraden naziv Poljsko-litovska unija.

vzhodne politike. Pri oblikovanju le-te jo vodi glavno načelo, da pri svojih sosedah s promoviranjem in zavzemanjem za njihovo integracijo na Zahod ne vzbudi občutka svoje lastne koristi. Poljska je po padcu železne zavesa s svojo sosedo Litvo oblikovala dobre odnose in se po svoji včlanitvi v NATO leta 1999 močno zavzemala in podpirala tudi včlanitev svoje sosede. Skozi celotno tranzicijsko obdobje je Poljska podpirala svoje vzhodne sosede pri njihovi integraciji in navezovanju odnosov z Zahodom. Medtem ko je bila njena vzhodna politika do Litve in Ukrajine uspešna, pa ji v tem obdobju ni uspelo najti skupnega jezika pri vodenju politike do Rusije in Belorusije (Zaborowski in Kerry, 2003).

Vizijo za oblikovanje vzhodne dimenzije je Poljska predstavila, še preden je postala članica EU. V vzhodni dimenziji je videla svoje prednosti ter priložnost za izražanje lastne moči. Temelj za vodilno vlogo pri oblikovanju evropske vzhodne politike je postavila na zgodovinske izkušnje svojih vzhodnih sosed, do katerih je potrebno še naprej voditi dvostransko politiko. Ko je Poljska leta 2004 postala članica EU, se je vzhodna meja Unije pomaknila za bivšo železno zaveso. Poljska pa s članstvom ni pozabila na svoje vzhodne sosede, za katere se še naprej čuti odgovorna. Z oblikovanjem vzhodne dimenzije je videla svojo priložnost pomembnega igralca pri oblikovanju evropske vzhodne politike, za katero je trdila, da EU svojo vzhodno politiko preveč usmerja k Rusiji in ob tem pozablja na Ukrajino, Belorusijo in Moldavijo. Ob inavguraciji začetka pristopnih pogajanj leta 1998 je takratni zunanji minister Geremek v svojem govoru poudaril pomen oblikovanja evropske vzhodne dimenzije, kasneje januarja 2003 pa je poljsko zunanje ministrstvo EU predložilo non-paper s predlogi oblikovanja politike do novih vzhodnih sosed po širitvi EU. V dokumentu se je na temelju dobrih izkušenj s svojimi vzhodnimi sosedami ter na podlagi konstantnega zagovarjanja evropske politike zavzela za pridobitev pomembne vloge pri oblikovanju evropske vzhodne politike. Pomemben del dokumenta je bil predlog oblikovanja vsestranskega in koherentnega okvirja evropske vzhodne politike, ki bi bil dovolj fleksibilen in bi omogočal oblikovanje individualnih odnosov. Dokument je vseboval tudi predlog, da se Moldaviji in Ukrajini glede na njuno stopnjo napredovanja pri vzpostavljanju demokratičnega sistema ter glede na uspešnost izvedenih reform predlaga asociacijski sporazum. Nadalje je dokument predlagal, da se Ukrajini, v kolikor bodo njene zunanje politične prioritete določale cilj evropske integracije, stopnja notranje transformacije pa to tudi dopuščala, ponudi perspektiva članstva v EU (Cimoszewicz, non-paper, 2003). S strani držav članic EU poljska iniciativa ni bila pozitivno sprejeta, prevladalo je mnenje, da je vzhodna politika zadostno vključena v ENP (Evropska zunanja politika), ki ni imela značilnosti širitvene politike, poljski

predlog pa je bil označen celo za kontraproduktivnega (Zaborowski, 2004). Kljub negativnemu odzivu članic EU Poljska ni opustila ideje o približevanju svojih vzhodnih sosed k Zahodu. Ena izmed zadnjih poljskih iniciativ, ki jih je EU preslišala, je bila izjava predsednika Kwasniewskega, da je vprašanje članstva Turčije v EU povezano s članstvom Ukrajine v EU (International Herald Tribune, 2004). Proti koncu III. Republike Poljske je poljska vlada svojo politiko aktivno usmerila v pomoč pri reševanju krize ob predsedniških volitvah v Ukrajini, ki se je kasneje preoblikovala v pomarančno revolucijo. S svojim aktivnim posredovanjem pri reševanju takratne krize pa si je Poljska pridobila dodatno potrditev svoje zaveznice ZDA.

4 ZDA pomemben strateški partner Poljske

Pri analizi stopnje strateškega partnerstva je pomembno, da upoštevamo sodobne poljsko-ameriške odnose ter vpliv ZDA na oblikovanje poljske zunanje politike. Svetovna politična scena je namreč enotno verjela v poljsko proameriško politiko. V tem delu naloge bom poskušala razčleniti pomen strateškega partnerstva med državama ter ovrednotiti stopnjo poljskega zavezništva do ZDA. Pomembno vlogo pri razčlenjevanju in analizi odnosov bo predstavljal vpliv poljsko-ameriških odnosov na oblikovanje poljske zunanje politike, posebej v okviru NATO in EU. Pri tem je pomembno spoznanje, v kolikšni meri poljska oblikuje prioritete svoje zunanje politike na osnovi zavezništva z ZDA. Znano je, da si Poljska od ameriške vloge kot svetovnega voditelja predstavlja določene koristi. Zato je tudi za njo pomembno, da ZDA pridobljeno vlogo ohranijo tudi v bodoče.

V političnem mišljenju III. Republike Poljske so na začetku oblikovanja demokratične države prevladovali slabe izkušnje iz II. svetovne vojne in dramatična povojna leta. Zgodovinski dejavniki so bili osnova, da je pri oblikovanju republike poseben pomen dobila nacionalna varnost. Pomemben delež političnih prizadevanj je bil tako usmerjen v dobrobit nacionalne varnosti. Jedro vsega ni bilo samo preživetje in integriteta oziroma suverenost, temveč tudi varnost razvoja, zagotovilo zaščite, povečanje identitete posameznika, družbe in nacije ter spoštovanje osnovnih vrednot, kot sta čast ali tradicija. Brez vrednot določeni narodi izgubijo svoje duše, individualisti pa svoj patriotizem in pripravljenost na žrtvovanje. Individualisti kot tudi družba oblikujejo svojo materialno blaginjo ter duševno rast na varnostni fundaciji. Brez tovrstne fundacije pa nobeden ne more govoriti o gospodarskem razvoju, stabilni demokratični državi, sodobni izobrazbi, svetovni odprtosti ter koristi od nadarjenosti civilizacije drugih narodov (Kuźniar, 2001: 13-14). Poljska je pri oblikovanju III. Republike najprej morala urediti posledice komunističnega sistema (kot npr. gospodarsko zaostalost, krizo javnih financ ter socialni konflikt) ter oblikovati/vzpostaviti vsestransko rekonstrukcijo politike ter gospodarstva. Hkratno oblikovanje novega političnega sistema (političnih strank in politične kulture) je bistveno onemogočalo oblikovanje poljske nacionalne varnosti na notranjih elementih moči (obrambni sistem in vojaške kapacitete). Sprejeta je bila strateška odločitev, da se prvotnost zagotovitve varnosti prenese na zunanje aspekte. Prevladalo je načelo, da je potrebno najti tesnega zaveznika.

Poljska je bila skozi zgodovino pri iskanju varnosti vedno prisiljena izbirati med Nemčijo in Rusijo, enkrat v zavezništvu z Nemčijo proti Rusiji, drugič v zavezništvu z Rusijo proti Nemčiji. Predvojna vlada je celo med njima poskušala ustvariti ravnotežje. Po drugi svetovni vojni pa je bila Poljska prikrajšana za možnost, da bi izbrala. Novo priložnost izbire je Poljska dobila po letu 1989, ko se je situacija radikalno spremenila. Poljski narod si je znova po določenih obdobjih priboril pravico, da lahko samostojno in svobodno izbere (Rotfeld, 2006). Borba za svoje ozemlje, ki jo je narod enkrat bil z Nemčijo, drugič z Rusijo, včasih pa kar z obema je v narodu privedla do nezaupanja do svojih sosedov. ZDA za Poljsko predstavljajo državo, ki je geografsko ločena od njihovega ozemlja, državo, ki si ne bo želela prisvojiti njihovega ozemlja, državo, ki jih nikoli še ni prizadela. Našteto pa predstavlja podlago za poljsko proameriško naklonjenost.

ZDA so država, ki je Poljsko z določenimi političnimi potezami usmerila na njeno demokratično pot ter jo na tej poti vseskozi tudi na različne načine podpirala. V obliki demokratične iniciative so ZDA oblikovale programe, ki so Poljski nudili podporo pri usposabljanju na področju narodne zakonodaje. Programi so bili primarno osredotočeni na oblikovanje parlamentarnega sistema ter razvoj učinkovitega raziskovalnega in informacijskega sistema. Organizirali so tudi usposabljanja s področja lokalne zakonodaje ter osnove vodenja administracije v javni upravi. Delovanje neodvisnih medijev so ZDA podprle z ustanovitvijo medijskega centra na Poljskem. V okviru stabilizacijskega fonda so ZDA leta 1990 iz dela multitarovalskega sklada deviznih rezerv¹¹ Poljski namenile 200 milijonov USD kot podporo pri transformiranju gospodarstva. Namen fonda je bil z oblikovanjem rezerv oblikovati konvertibilni poljski zlot. Na iniciativo predsednika Georga H. W. Busha je kongres leta 1989 sprejel Akt o podpori vzhodne evropske demokracije¹², v okviru katerega so leta 1990 ustanovili poljsko-ameriški podjetniški sklad (Polish American Enterprise Found – PAEF), katerega namen je bil pomagati poljskim srednjim in malim podjetjem skozi ekonomsko tranzicijsko obdobje.

Skozi poljsko tranzicijsko obdobje se je med državama oblikovalo mnogo vezi, ki danes državi vežejo skupaj. Mednje sodijo poljski izseljenci v ZDA, verska povezanost poljske populacije, ki je bolj podobna ameriški kot ostalim evropskim državam in nazadnje skupno prizadevanje pri zrušitvi sovjetskega imperija (Schmitt, 2006). Tesna povezanost Poljske z

¹¹ »multidonor hard currency reserve fund«

¹² Znan kot SEED akt.

ZDA pa je celo privedla do obtožb, da je postala odvisna od Washingtona, tako kot je nekoč bila od Moskve. Ko je Bush leta 1989 Poljsko označil kot »eksperiment¹³« na tranzicijski poti, ni vedel, da se bo le-ta ravno za ZDA uspešno končal.

4.1 Bilateralni odnosi

Odnosi v obdobju III. Republike Poljske med državama predstavljajo novo fazo sodelovanja in partnerstva. Številni obiski na visoki državni ravni kažejo na dobre bilateralne odnose med državama. Podpora ZDA pri poljski politični in gospodarski transformaciji je zaznati na vseh ravneh. Oblikovanje demokratične Poljske s tržnim gospodarstvom je v ameriški zunanji politiki predstavljalo določeni strateški člen, ki je bil ključni del mozaika v transatlantskih odnosih. V interesu ZDA je bilo, da se v tem delu Srednje Evrope na osnovi podpore tranzicijskega procesa tako na politični, še bolj pa na demokratični, kot tudi na gospodarski ravni vzpostavi ravnovesje, na osnovi katerega bo dosežena garancija varnosti. Ameriški zunanjepolitični cilji so sovpadali s poljskimi, saj je Poljska v svojih zunanjepolitičnih prioritetah dobre odnose z ZDA določila kot varnostni dežnik pred morebitno rusko ekspanzijo.

Po dogovorih Okrogle mize je Poljsko julija 1989 obiskal ameriški predsednik George Bush, ki je ob svojem obisku Poljski ponudil paket finančne pomoči. Sledili so obiski visokih poljskih političnih predstavnikov v ZDA. Še istega leta je v mesecu septembru ZDA obiskal novi poljski demokratični voditelj, podpredsednik vlade Balcerowicz. Novembra leta 1989 je ZDA obiskal tudi vodja demokratične stranke Solidarnost, Lech Wałęsa. Vsak poljski obisk v ZDA je bil povezan s prošnjo za pomoč pri gospodarskih reformah, ZDA pa so večini prošenj tudi ugodile (McGurn, 1989). K oblikovanju začetka dobrih bilateralnih odnosov ter ustanovitve zavezištva je v določeni meri prispevalo ameriško 70 % zmanjšanje poljskega javnega dolga in iniciativa Washingtona za ustanovitev poljsko-ameriškega podjetniškega fonda.

Deklaracijo o odnosih med Republiko Poljsko in Združenimi državami Amerike sta državi podpisali ob prvem obisku demokratično izvoljenega poljskega predsednika Lecha Wałęse v Washingtonu, 20. marca 1990. Določeno pozornost predstavlja v deklaraciji navedena 200-

¹³ Bush je v enem izmed svojih govorov Poljsko označil kot »eksperiment«, kateremu vzgledu bi morale slediti vse države (McGurn, 1989).

letna medsebojna navezanost. Simbol posebne vezi, ki je med njima kljub večstoletnemu izbrisu Poljske s političnega zemljevida ostala, predstavlja ameriška ustava iz leta 1789 in poljska iz leta 1791. Poseben poudarek v deklaraciji je določilo, da se bosta državi skupaj zavzemali za ohranitev stabilnosti in varnosti v novi Evropi ter za nadaljnje ohranjanje in krepitev miru na evropskem kontinentu. Iz deklaracije med drugim tudi izhaja, da je razvoj tržnega gospodarstva temelj stabilnosti in varnosti Poljske. Posebna pozornost v deklaraciji je namenjena tudi ameriškemu prizadevanju za okrepitev poljske demokracije in neodvisnosti (Deklaracija, 1991).

Poljska si je po letu 1989 z ZDA prizadevala oblikovati in utrditi popolno strateško partnerstvo. Skozi desetletje je tako oblikovala dobre politične in vojaške odnose. Leta 2001 sta predsednika držav Bush in Kwasniewski v skupni izjavi označila dobre meddržavne odnose ter poudarila oblikovanje globokega medsebojnega prijateljstva, ki temelji na skupni obvezi demokratičnih vrednot ter na skupni odločitvi, da se oblikuje močno transatlantsko zavezništvo. Kljub zelo dobrim političnim bilateralnim odnosom pa si je Poljska prizadevala okrepiti tudi gospodarske odnose, ki so se predvsem krepili samo z ameriške strani. Na dobre bilateralne odnose med državama ni vplivalo tudi preoblikovanje ameriške zunanje politike po 11. septembru 2001, ki je po novem vodila v smeri edine vodilne moči nasproti novim globalnim grožnjam (Yearbook, 2003).

Dobri bilateralni odnosi z ZDA so Poljski predstavljali temelj za okrepitev svojega položaja v EU. Po letu 2002, ko je med ZDA in EU zaradi različnih pogledov na zagotavljanje varnosti, boja proti mednarodnemu terorizmu, katerim so se še pridružili številni gospodarski spori, narasla napetost, dobri bilateralni odnosi Poljske z ZDA niso bili prizadeti. Poljska je stopila celo korak dalje in je v nastali situaciji videla priložnost za novo strateško potezo, s katero si lahko okrepi svoj položaj na mednarodni politični sceni. V njenem zornem kotu se je pojavila priložnost za oblikovanje novega pristopa k transatlantskemu dialogu, pri katerem lahko in mora igrati zelo pomembno vlogo.

4.2 Geopolitični položaj Poljske z vidika ZDA

Bivši ameriški zunanji minister Henry A. Kissinger je v okviru predavanj o novih izzivih Amerike in Evrope, ki je bila organizirana po intervenciji ZDA na Irak, na vprašanje »Kaj Amerika hoče?« povedal, da Amerika kot država nima jasno izrezane ideje. Očitno je, da se Busheva administracija nagiba k unilateralnemu delovanju, medtem ko si Evropa prizadeva za multilateralno delovanje politike, je po njegovem mnenju samo površje. Resnični problem je smisel skupnega delovanja, saj je multilateralno delovanje v primeru obstoja smisla praktično avtomatično. Torej če ne obstaja smisel skupnega delovanja, situacija inherentno vodi v stagnacijo oziroma k unilateralizmu. Nadalje priznava, da Američane skrbi oblikovanje take Evrope, ki bi bila dovolj močna, da bi izražala svoje lastne poglede, ki ne bi sovpadali z ameriškimi (2004). Širitev EU je po vstopu t.i. novih držav članic leta 2004 dosegla določeno fazo, ki zahteva potrebo oblikovanja in okrepitve evropske institucije. Očitno je, da se ZDA zavedajo potencialnih možnosti Unije, ki bodo v določenem časovnem okviru vodile do okrepitve gospodarske, diplomatske in vojaške dimenzije. S tako okrepljenimi institucijskimi dimenzijami pa bo EU sposobna tudi sama poskrbeti za svojo varnost, kar lahko posledično privede do prevzema ameriške vloge vodenja unilateralne politike.

Na mednarodni politični sceni se je pojavilo izredno obdobje, v katerem se je mednarodni sistem spremenil in nastal novi. Tako se je v transatlantskem svetu pojavil popolnoma novi sistem t.i. globalni sistem enaindvajsetega stoletja. Globalna moč zahteva globalno kot tudi nacionalno konstitucijo; globalno »checks and balances¹⁴« in nacionalno »checks and balances«. Pragmatični politični izračun je pokazal, da je za ZDA strateško pomembna podpora nadaljnji evropski integraciji ter pridobitvi zaveznikov v Srednji in Vzhodni Evropi. Padeč železne zavese je ZDA prinesel slavnostno zmago, ki so jo spretno izkoristile za oblikovanje novega geopolitičnega modela. V novem geopolitičnem modelu so ZDA po enostavnem principu evropske države razdelile na proameriške in protiameriške ter na podlagi tega določile geostrateške točke. Poljska se, gledano z zornega kota ZDA, nahaja na zelo pomembni strateški ravni. Po letu 1989 pa se je močno spremenila tudi njena geopolitična perspektiva. Ameriška strateška politika obravnava Poljsko kot tesno in lojalno zaveznico, ki je locirana na vzhodni geostrateški točki. Zunanjepolitične poljske smernice pa kažejo na poljsko zavzemanje pri oblikovanju evropske politike, ki mora temeljiti na določeni stopnji prisotnosti ZDA v Evropi. Raziskava o razumevanju zunanje politike, ki jo je naredil

¹⁴ Načelo zavor in ravnovesij.

Marshallov sklad med petimi zahodnimi evropskimi državami in Poljsko, je pokazala, da so Poljaki bistveno bolj navdušeni nad trdimi vezmi med Evropo in ZDA kakor prebivalci Francije, Nemčije, Italije, Nizozemske in Velike Britanije. Na vprašanje, »ali naj bo Evropa tekunica ali pa partnerica ZDA«, je večina v Zahodni Evropi odgovorila, da naj bo tekunica, medtem ko se je večina Poljakov opredelilo za partnerske odnose (Delo, 2003).

Specifična zunanjepolitična odločitev poljske vlade, da brez vsakršne koli predhodne javne debate podpre ZDA pri intervenciji na Irak, je Poljsko ožigosala s karikaturou ameriškega trojanskega konja. Poljsko odločitev priznani analitiki razlagajo na podlagi njenega geopolitičnega položaja med Rusijo in Nemčijo, ki je tesno povezana s še nepozabljenimi zgodovinskimi dogodki. Sama zgodovinska dejstva ter reakcije Poljske močno kažejo na to, da Poljska svojo nacionalno varnost zagotavlja z močno podporo in zavezništvom ZDA. Možnost zagotavljanja nacionalne varnosti s strani EU je Poljska realno ocenila na osnovi dejanskega stanja ter prišla do spoznanja, da ji popolno varnost lahko zagotovi le zavezništvo z ZDA. Ob tem je tudi spoznala, da bodo ZDA resnično samo zagotavljale nacionalno varnost, saj je iz teritorialne oddaljenosti mogoče sklepati, da nikoli ne bodo predstavljale nevarnosti zasega poljskega teritorija. Poljska pa s svojo podporo ZDA ni samo povečala svoje nacionalne varnosti, temveč je tudi okrepila svoj položaj proti Moskvi (Chambris, 2004: 89). Konec hladne vojne je ZDA označil kot edino zmagovalko z največjo vojaško močjo ter gospodarskim napredkom. Na osnovi tega zmagoslavja so nato ameriške elite oblikovale psihološko in kulturno okolje, ki je predstavljalo osnovo za oblikovanje bodoče unipolarne vizije, vizije integriranega ameriškega svetovnega sistema, v katerem so ZDA edina hegemonika velesila (Calleo, 2004). Poljska se tako z vidika ZDA nahaja na ravno primernem geopolitičnem kraju, da lahko pri razvijanju NATO politike proti državam bivše Sovjetske zveze prevzame vodilno vlogo. ZDA so Poljski vlogo prenosnika reform in vlogo mostu med Vzhodom in Zahodom podelile na osnovi njenih zgodovinskih in lingvističnih dejavnikov ter na ta način okrepile zavezništvo (Zaborowski in Kerry, 2003). Strateška poteza s strani ZDA se je izkazala za pravilno, saj je Varšava ena izmed redkih evropskih držav, ki od začetka leta 2001 podpira namestitvev ameriškega protiraketnega ščita v Evropi.

4.3 Poljska – varovanka ZDA na Vzhodu

Poljaki dojemajo ZDA kot svojo zaveznico in zagovornico, kar utemeljuje dejstvo poenostavljenega postopka za pridobitev članstva v zvezi NATO, katere članica je Poljska postala sedem let prej kot članica EU ter za katero članstvo si je morala veliko bolj prizadevati. Vodilno vlogo pri širitvi NATO leta 1999 so imele ZDA, ki so tudi podpirale prizadevanje Poljske na poti evropske integracije. Medsebojno sodelovanje med Poljsko in ZDA je obema stranema na evropski ravni prineslo koristi. Snovalci poljske politike so celo verjeli, da bo Poljska na osnovi konstantne podpore ameriški politiki postala privilegiran ameriški partner v Evropi, in sicer v obliki nove Nemčije, ki bo »govorila v imenu celotne Evrope in gradila transatlantsko partnerstvo« (Kuźniar and Szeptycki, 2005).

Padec železne zaves je v okviru globalizacijske dobe oblikoval novo mednarodno politično okolje, v katerem se je nadaljevalo širjenje ameriške blaginje in širitev globalizacije po ameriškem vzorcu. Povod za nasprotovanje med Rusijo in ZDA je bil nastali geopolitični okvir, na osnovi katerega lahko razčlenimo in razumemo ameriško pokroviteljstvo nastajajoči Evropski skupnosti ter toleriranje gospodarskega rivalstva, ki je iz nastajajoče skupnosti raslo. Nastajajoča skupnost se je oblikovala v močnega rivala ZDA. Razpad sovjetskega bloka je ZDA označil za glavno zmagovalko hladne vojne. Na osnovi zmage so ZDA oblikovale psihološko in kulturno okolje, ki je predstavljalo temelj prihodnje ameriške unipolarne vizije. Evropa se po padcu sovjetskega bloka ni čutila več vojaško odvisna od ZDA. Vojaška neodvisnost ji je dala občutek vrnitve v svoj geopolitični prostor, v katerem je gospodar. Konec hladne vojne je za Evropejce pomenil priložnost za oblikovanje svojega geopolitičnega prostora, kjer bo na osnovi ustanovitve Evropske skupnosti ponovno vzpostavljeno transatlantsko ravnotežje. S pogodbama iz Maastricha in Kopenhagna je EU odločno določila smer za ustanovitev dominantne institucije v Evropi. Nova evropska perspektiva pa ni sovpadala z ameriško vizijo svetovne unipolarne ureditve (Calleo v *New Geopolitics*, 2005). Disharmonija med ZDA in nekaterimi evropskimi državami ogroža ameriško vizijo unipolarnosti, kar posledično narekuje vzpostavitev strateških odnosov in pridobitev zaveznikov znotraj evropskega prostora. V času hladne vojne so ZDA ekonomski in politični antagonizem med Zahodom in Vzhodom uravnavale z narejenim obokom čez geopolitični okvir. Po padcu železne zaves so ZDA kljub zmagi v hladni vojni zaradi evropskega duha, ki se je odločil, da bo napetost med Vzhodom in Zahodom zmanjšal, same izgubile pomen.

Varnostne ocene, predstavljene v ameriški nacionalni varnostni strategiji v letu 2002 in evropski varnostni strategiji v letu 2003, so si skorajda enotne. Navedene glavne varnostne ocene enaindvajsetega stoletja obeh strategij so globalni terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje, regionalni konflikti in organizirani kriminal. Strategiji preprečitev regionalnih konfliktov predvidevata sodelovanje v širokem obsegu z izboljšanjem vladnih struktur kriznih držav ter širitvijo blaginje. Prva razhajanja v strategijah se pojavijo pri načinu predlagane rešitve. Medtem ko so ZDA za rešitev vprašanja terorizma in preprečevanje širitve orožja za množično uničevanje predvidele mobilizacijo celotnih nacionalnih sredstev ter dosego cilja označile z vključitvijo vojaške operacije, evropska strategija temelji na trajnem učinku, in sicer na osnovi povečanja varnostnih agencij, policije ter sodnega sistema (Flanagan, 2004). Različno izbrana smer EU za dosego enakega cilja kot ZDA je lahko temelj za okrepitev položaja EU v multipolarnem svetu ter priložnost, da postane novi avtonomni globalni igralec. Popolna osamosvojitvev in vloga avtonomnega globalnega igralca EU pa ne sovпада z ameriško nacionalno varnostno strategijo, ki ne dopušča oblikovanja enakovrednega vojaškega rivalstva. Zato je pričakovati, da si bodo ZDA dodeljeno vlogo glavnega globalno političnega odgovornega igralca prizadevale ohraniti na vse mogoče načine.

Rumsfeldova delitev Evrope na staro in novo kaže na razpoko v transatlantskih odnosih. Aktivna poljska podpora ameriški politiki do Iraka ter sodelovanje pri stabilizaciji Iraka ponazarjata Poljsko pripadnost k novi Evropi. Politika Varšave do iraškega vprašanja, zadržek do oblikovanja evropske varnostne in obrambne politike ter podpora namestitvi ameriške protiraketne baze v Evropi prištevajo Poljsko v ožji krog ameriških zaveznic. Poljska lojalnost do ZDA in podpora ameriškim političnim ciljem, med katere se prišteva tudi zagovarjanje ZDA kot garanta svetovne varnosti, so razlog, da je Washington za svojo vzhodno varovanko izbral Poljsko (Zaborowski in Kerry, 2003). Smernice ameriške politike so oblikovane v smeri krepitve poljske vloge kot regionalne vodilne sile v Srednji in Vzhodni Evropi. Ameriška administracija si torej prizadeva in podpira Poljsko pri krepitvi njene vloge kot regionalne sile.

5 Poljska podpora ZDA pri njeni intervenciji na Irak

Izbrani politični moment za preveritev hipoteze je poljska podpora ZDA pri intervenciji na Irak. V tem poglavju bom analizirala sprejeto politično odločitev poljske politične elite ter preučila reakcije poljske in svetovne javnosti na njeno odločitev. Na osnovi analize politične odločitve, za katero predpostavljam, da je bila sprejeta hitro ter brez predhodnih analiz, javnih debat in posvetovanj bom poskušala določiti stopnjo poljskega strateškega partnerstva do ZDA. Določena stopnja strateškega partnerstva pa bo eden izmed elementov za merjenje vpliva ZDA na oblikovanje oziroma sprejemanje političnih odločitev.

Evropska stroga obsodba ameriškega napada na Irak ni presenetila zaradi trajnega nesoglasja med evropsko osnovno geopolitično strategijo in trenutno ameriško politiko¹⁵. Presenetljiva pa je bila razdelitev evropskih držav in njihove nekomplementarne reakcije. Razhajanja glede evropske geopolitične vizije so privedla do delitve evropskih držav. Na eni strani sta se združili Francija in Nemčija, ki sta nasprotovali ameriški intervenciji na Irak, na nasprotno stran pa se je postavila Velika Britanija, ki jo je močno podprla Poljska. Poljska odločitev je bila za Francijo in Nemčijo veliko presenečenje, saj sta glede na njihovo sodelovanje v okviru Weimarskega trikotnika pričakovali solidarnostno podporo.

Na začetku leta 2003 je minister za zunanje zadeve Poljske v svojem ekspoziju predstavil ohlapno stališče glede nastale krize v Iraku. Po sprejemu zunanjepolitičnih prioritet v Sejmu je vlada dobila proste roke v zvezi s sprejetjem odločitve o sodelovanju pri ameriški intervenciji v Iraku ne glede na soglasje Varnostnega sveta. Prvič je ameriško politiko do Iraka Poljska podprla v pismu osmih. Še preden je Poljska podprla ameriško politiko do Iraka, je bilo mogoče glede na nastalo politično situacijo predvideti, da bo Poljska sprejela tako odločitev, ki bo sovpadala z ameriško. Po tem ko je Irak odločno kršil resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov, vključno z resolucijo ZN številka 1441, sprejeto 8. novembra 2002, je 17. 03. 2003 predsednik Kwasniewski po izrednem zasedanju poljske vlade odobril sodelovanje okoli 200 poljskih vojakov v vojni proti iraškemu predsedniku Sadamu Huseinu. Poljske specialne enote so se borile pod poveljstvom ZDA ter skrbele predvsem za logistiko. Za stabilizacijo Iraka pa je Poljska prispevala 2.500 vojakov, ki so julija 2003 prevzeli

¹⁵ Bushev model za vojaško velesilo.

vodilno vlogo pri mirovnem procesu nad eno izmed štirih okupiranih con v srednje-južnem delu Iraka.

Razočaranje nad poljsko podporo ZDA pri intervenciji na Irak se je močno odražalo v francoskih in nemških medijih, ki so Poljsko označili za ameriškega trojanskega konja. Prvič je ta pogled objavil francoski dnevnik *Le Monde* v članku »Ameriška aroganca« leta 1999, ko je Poljska pristopila k zvezi NATO. Z izjavo je avtor članka kritiziral ameriško politiko, ki je s širitvijo zveze na Srednjo Evropo imela namen »pridobiti dva privilegirana zaveznika: Poljsko na Vzhodu in Veliko Britanijo na Zahodu«. S tezo je poskušal razviti teorijo o namenu tovrstnega ravnanja, katerega končni rezultat je »postopno izginjanje politike Evropske unije ter na ta način oddaljevanje od politike Unije, kjer prevladuje francoski in nemški lobi. Z oddaljitvijo pa bi se okrepila zveza NATO, ki jo vodijo ZDA in Velika Britanija« (Chambris; 2004: 89). Postavljena teza avtorja jasno kaže na razlike med poljsko in francosko predstavo o evropski varnostni politiki. Medtem ko se Francija zavzema za oblikovanje evropske varnostne politike izključno v okviru EU, Poljska jasno zagovarja oblikovanje evropske varnostne politike v okviru NATO, kar posredno pomeni s prisotnostjo ZDA. S tega vidika tudi lažje razumemo popolno podporo Poljske pri intervenciji ZDA na Irak, ki je bila oblikovana na skorajda popolnem notranjepolitičnem konsenzu. Odločitev vlade, da sodelujejo pri ameriški intervenciji na Irak, so podprle glavne opozicijske stranke, razen skrajno desne Lige poljskih družin in Samoobrambe (*Gazeta Wyborcza*, 2004). Oznaka ameriškega trojanskega konja se je ponovno v javnosti pojavila po poljski podpori ameriške intervencije v Iraku, ki je tudi v neki meri potrdila nekaj let prej postavljeno tezo.

V racionalnem aspektu je poljsko podporo ZDA pri intervenciji na Irak opisal Onyszkiewicz, ki je razloge za podporo razdelil v tri različne sklope. Eden od razlogov je bil prekiniti politiko oz. vladavino Sadama Huseina. Kot drugega je označil lojalnost do ZDA ter poljsko razumevanje ameriške strateške politike v smeri upoštevanja dejstva, da lahko razvoj dogodkov v primeru resničnega obstoja orožja za množično uničenje v Iraku resnično ogrozi svetovno varnost. Tretji razlog je bilo upanje za vzpostavitev demokracije v Iraku ter rekonstrukcija celotnega Bližnjega vzhoda. Ne glede na končne rezultate in izid celotne operacije pa je Onyszkiewicz prepričan, da sta poljsko odločitev pri podpori ZDA vodila močna emocionalna podpora ter prepričanje, »da Američani bolje vejo in imajo boljši pregled nad situacijo« (*Poland in Europe*, 2/2004: 53–69). Razlog za podporo je potemtakem bil zelo

enostaven, namreč če ZDA menijo, da obstaja sum za obstoj orožja za množično uničevanje, je Poljska brez nadaljnjih razprav informacijo vzela kot kredibilno.

Večina domačih proameriških analitikov je poljsko politično podporo ameriški intervenciji na Irak razlagala na zgodovinskih temeljih ter na podlagi regionalne specifičnosti. Zaborowski je poljsko udeležbo pri ameriški intervenciji v Iraku analiziral na osnovi preučitve možnosti terorističnega napada na Poljsko. Pri tem je ugotovil, da ameriška vojna proti terorizmu, ki so jo ZDA začele voditi po 11. septembru, s Poljsko nima nobene povezave. Do svoje udeležbe v Iraku Poljska ni bila država, ki bi bila tarča terorističnih napadov. Tradicionalno pa je Poljska tudi vedno imela dobre odnose z arabskimi državami, vključno z Irakom, iz česar izhaja, da je odločitev za podporo ZDA pri intervenciji na Irak dejansko povečala poljsko ranljivost za mednarodni terorizem. Podpora ameriški intervenciji v Iraku in sodelovanje je posledično privedlo do tega, da je bila Poljska vključena na Osama bin Ladenov seznam primarnih terorističnih ciljev. Medtem ko so v ZDA, Velika Britanija in Španija svojo odločitev za intervencijo na Irak zagovarjale na osnovi argumenta posedovanja orožja za množično uničenje, tega argumenta poljski politiki skorajda niso omenjali. Argument enostavno ni bil predstavljen kot jasna in očitna nevarnost. Poljska z razliko od ZDA in Velike Britanije pa tudi nikoli v tem delu ni imela geopolitičnega ali ekonomskega interesa. Svoje prisotnosti tudi ni mogla utemeljiti na podlagi direktne ogroženosti, kot sta to utemeljevali ZDA in Velika Britanija. Od svoje udeležbe na začetku tudi ni pričakovala kakršnekoli večje ekonomske in politične koristi. V poljski javnosti je bilo sodelovanje in podpora pri ameriški intervenciji v Iraku utemeljeno na osnovi zgodovinskih in moralnih argumentov. Vse to pa kaže, da je v poljski podporni politiki prevladovala demonstracija poljske lojalnosti ter dokazovanje možnosti, kako tesna in zvesta ameriška zaveznica je lahko (2004: 11–13). Politična in vojaška podpora poljskega političnega vrha ameriški intervenciji na Irak nakazuje na zavezo, ki si jo je Poljska zadala potem, ko ji je zaveznica pomagala pri osvoboditvi izpod okrilja socializma. Ocena poljskega vladnega vrha je bila napačna, saj je kazala na prepričljivo ameriško zmago v Iraku in s tem možnost spreobrnitve zmage v politične in ekonomske koristi, od česar bo tudi Poljska dobila svoj delež. Je pa poljski politični vrh po drugi strani predvidel, da bo njihova enostranska močna podpora ameriški politiki do Iraka vplivala na zmanjšanje francoske in nemške moči pri oblikovanju skupne evropske varnostne politike v razširjeni Evropi.

Kljub veliki začetni podpori domače javnosti ameriški politiki, je po sodelovanju Poljske pri intervenciji na Irak, le-ta začela padati. Vlada je bila zaradi slepe podpore ter sprejetja odločitve brez predhodne javne debate deležna vse večjih kritik. Javna podpora prisotnosti poljskih vojaških sil v Iraku je padla. Zahtevo javnosti o umiku vojaških sil je vladajoča elita poskušala zavrniti na različne načine. Pogosto je uporabljala argument, da bi nenadni umik poljskih vojaških sil pomenil neodgovornost do iraškega naroda ter bi vodil k resni nestabilnosti v regiji. Eden izmed glavnih razlogov, ki ga je navajala vlada za poljsko vojaško udeležbo v Iraku, je bila dolgoročna investicija za svetovno varnost in s tem tudi za lastno. V intervjuju za Gazeto Wyborczo je takratni zunanji minister Włodzimierz Cimoszewicz udeležbo v vojni proti terorizmu pojasnil z argumentom, da v vojni ne sodelujejo samo zaradi tega, ker čutijo odgovornosti do svoje najtesnejše zaveznice, katere vrednost se ne sme precenjevati, temveč v prvi vrsti zaradi svojega prepričanja, da z udeležbo prispevajo k oblikovanju varne prihodnosti. Žalostno pa bi bilo, da bi čakali, kot je iz vseh kritik razumeti, da jih terorizem doleti na domačih tleh (2004). Sodelovanje v Iraku sta tako predsednik kot zunanji minister v javnosti zagovarjala tudi na primeru pretekle komunistične Poljske, in sicer na dejstvu, da še ni dolgo tega, ko so še sami na lastni koži čutili pomanjkanje demokracije, zato je njihova dolžnost, da si prizadevajo za širitev demokracije. Izhajali so iz prepričanja, da takrat ko je bila Poljska pod komunistično oblastjo, si je močno želela večjo vlogo Zahoda pri borbi proti avtorski vladi. S tega zornega kota je zato razumljivo, da Poljska verjame, da večina Iračanov želi padeč Sadamovega režima ter da jim je ob tem vsakršna pomoč od zunaj dobrodošla.

Sodelovanje pri intervenciji na Irak in s tem udeležbo v koaliciji s svojo najtesnejšo zaveznico ZDA je Poljska s psihološkega in političnega vidika navzven predstavljala kot garancijo za varnost v prihodnosti. Čeprav je v prvi vrsti Poljska svojo vojaško prisotnost v Iraku opravičevala z zavezniškim odnosom do ZDA, s katerega je izhajala edina alternativa – podpora ameriški politiki, se je v ozadju slišal tudi argument o možnosti uporabe orožja za množino uničenje s strani Huseinove vlade. Kasneje je predsednik po neuspeli intervenciji v opravičilo za sodelovanje izjavil, da je bila Poljska v zvezi z obstojem orožja za množično uničenje zavedena. Nenadoma se je Poljska začela zavedati, da je na mednarodni politični sceni izpadla kot izrazito proameriška. Poljski politični vrh je za nekaj časa nehal glasno ponavljati začetno frazo poljske politike, da se z udeležbo v Iraku in tesnim sodelovanjem z ZDA posledično krepi mednarodni položaj Poljske. Po neuspeli intervenciji v Iraku si je Poljska krčevito začela prizadevati za izboljšanje odnosa do EU. Vsaj navzven je želela

korigirati izrazito proameriško držo ter se samoiniciativno oklicala za posrednika pri izboljšanju odnosov na relaciji ZDA – Poljska – EU.

Nekateri analitiki so v svojih analizah komentirali, da je pristop Poljske pri ameriški intervenciji v Iraku poleg lojalnosti do svoje zaveznice ZDA imel tudi nacionalni interesni karakter. Po neuspešni intervenciji je tako vlada legitimnost sodelovanja opravičevala s pridobljenimi koristmi v sedanjosti in v prihodnosti. Očitke, da se Poljska na vse načine bori za ameriško naklonjenost, je takratni predsednik Kwasniewski zavrgel z argumentom; »Poljska bi bila brez te borbe v še hujši situaciji. Vsekakor se bori za obe, Ameriko in Evropo, Irak je res povzročil določene napetosti, ki v zgodovini predstavljajo samo trenutek« (Wągrowka, 08/2004).

5.1 Nacionalna dimenzija

Demokratizacija, ki je s seboj prinesla decentralizacijo, je v Poljski zbudila dimenzijo regionalne identitete, ki je bila pred padcem železne zavese s strani vodenja centralne politike komunistične oblasti blokirana. Vzporedno je integracijski proces širitve NATO in EU usmeril nacionalno angažiranost elit v oblikovanje modela poljske identitete, ki bo komplementaren kulturnemu in političnemu vzorcu evropskih držav (Kisielowska-Lipman, 2000). Spremembe na mednarodni politični sceni v devetdesetih so kazale na mirno in brezkonfliktno vodenje mednarodne politike. Skorajda vse države so stopile na pot, ki je vodila k oblikovanju enakih vrednot ter demokratičnega političnega sistema, v katerem se bodo spoštovale človekove pravice. Ta idilična podoba pa se je v trenutku razpršila z ameriško intervencijo na Irak, ki je posledično tudi vodila k evolucijskim spremembam. V trenutku sta se oblikovala dva tabora držav; na eni strani so bile države, ki so ZDA pri njeni intervenciji podpirale, na drugi pa tiste, ki so bile proti. Potrebno je bilo oblikovati nacionalno dimenzijo, skratka potrebno se je bilo odločiti, na katero stran razpoke se postaviti. Poljski ob tem ni bilo potrebno dolgo razmišljati, vizija nacionalne dimenzije je bila jasna – ZDA so najtesnejši zaveznik, katerega se ne pusti na cedilu. Brez predhodne analize celotne situacije se je na osnovi ocene ameriške moči, zgodovinskih dogodkov in strateško vezane nacionalne varnosti na ZDA odločila za podporo in vojaško sodelovanje pri ameriški intervenciji na Irak. Analizo celotne situacije je Poljska opravila šele kasneje, ko je vse kazalo na to, da je bila odločitev napačna.

Nacionalna dimenzija poljske zunanje politike kljub določenim spodrslijajem ostaja zvesta začetno oblikovani. Prizadevanja za ohranitev in nadaljnjo krepitev dobrih odnosov z ZDA se morajo nadaljevati, saj bi po mnenju ministra za zunanje zadeve Poljske Rotfelda¹⁶ oslabitev odnosov pomenila poslabšanje poljskega položaja v Evropi in na svetu. Trditev, da je Poljska trojanski konj ameriške politike v Evropi, se je po njegovem mnenju izkazala za napačno. Dobri odnosi z ZDA pa so pripomogli k vzpostavitvi dobrih odnosov s celim svetom kot tudi znotraj Evrope, še posebej v NATO (2006: 379–384).

V šestdesetih letih sta filozofska misleca v izgnanstvu oblikovala modificirano obliko Piłsudskovega načrta za rešitev vprašanja poljske neodvisnosti izpod sovjetskega dominantnega vpliva. Zgodovina je tako nastalo Giedroyc-Mieroszewsko doktrino potrdila. Z doktrino sta avtorja predvidela smer osamosvojitve Poljske izpod sovjetskega okrilja, ki je mogoča z oblikovanjem dobrih sosedskih odnosov. Za dosego konsenza in s tem dobrih sosedskih odnosov z Rusijo pa je potrebno simultano izpolniti tri pogoje. Izpolnjeni pogoji ne bodo ustvarili samo temeljev za oblikovanje dobrih odnosov, temveč bodo prispevali tudi pomemben delež k oblikovanju varnosti na Vzhodu. Ti trije pogoji so:

- I. Dobri odnosi se ne smejo oblikovati na osnovi izgube neodvisnosti in vitalnih interesov poljskih in ruskih skupnih sosed, posebej Ukrajine.
- II. Rusija se mora inkorporirati v evropsko skupnost ter oblikovane enakopravne ekonomske strukture, na osnovi katere se bodo izključile možnosti oblikovanja hegemonije ter zagotavljanje blaginje, ki agresijo spremeni v anahronizem.
- III. Popolno sodelovanje Rusov. Rusija se ne more spremeniti brez Rusov (Unge in ostali, 2006: 15–21).

Na osnovi Gieroyc-Mieroszewske doktrine je Poljska oblikovala nacionalno dimenzijo, iz katere izhaja, da je pri vzpostavljanju dobrih odnosov potrebno ustvariti ravnotežje bivših sovjetskih republik ter jim pomagati na njihovi poti do demokracije. V ta namen je Poljska takoj po prvih demokratičnih volitvah določila oblikovanje vzhodne dimenzije, leta 2003 pa je EU z non-paperjem predstavila predlog za lansiranje programa Vzhodne dimenzije. Priložnost, da odigra pomembno vlogo, vidi Poljska na Vzhodu, kjer se je uspešno s podporo ZDA že izkazala za dobrega posrednika in advokata.

¹⁶ Adam Daniel Rotfeld v III. Republiki Poljski minister za zunanje zadeve v letu 2005, pred tem pa državni sekretar in namestnik ministra v Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Poljske.

Rezultat dobrih bilateralnih odnosov je tudi poljska podpora ZDA pri njeni vojni proti terorizmu, ki so jo ZDA začele voditi po 11. septembru 2001, kot tudi sodelovanje poljske vojske v Iraku leta 1991 in 2003. Poljsko sodelovanje v perzijski zalivski vojni in branjenje ameriških interesov s svojimi vojaškimi silami je Poljski dolilo določeno mero samozavesti ter postavilo temelje naveze. ZDA so mladi demokratični državi na ta način izkazale veliko mero zaupanja, samo sodelovanje pa ni bilo v nobenem primeru kontroveržno. Za vojno v Perzijskem zalivu so takrat ZDA dobile soglasje OZN (Organizacije združenih narodov) ter dosti večjo podporo mednarodne skupnosti. Desetletje kasneje so se priprave odvijale na čisto drugačen način. ZDA so leta 2003 Irak napadle s skromno podporo mednarodne skupnosti, Avstralije, Velike Britanije in Poljske in brez podpore OZN. Poljska vlada je v javnosti trdila, da je bilo dejanje dobro premišljeno ter odločno. Podpora ameriški intervenciji na Irak je med evropskimi državami ustvarila razpoko. Poljska pa je zaradi njenega glasnega podpiranja bila označena za ameriškega trojanskega konja. Sodelovanje poljske vojske pri ameriški intervenciji na Irak je na mednarodni politični sceni privedlo do kontroverznih učinkov. Obeti od sodelovanja so bili veliki. Poljska je pričakovala okrepitev svojega položaja na mednarodni politični sceni kakor tudi v NATO in EU. Nagrada za sodelovanje pa bo olajšala vojaške reforme ter pripomogla k hitrejši posodobitvi vojaških sil. Prednosti od sodelovanja bo deležno tudi gospodarstvo, saj bo po opustošenju potrebno Irak obnoviti. Samoumevno je, da bodo pri obnovi s precejšnjim deležem sodelovala tudi poljska podjetja. Odločitev za sodelovanje pri ameriški intervenciji na Irak je poljska vlada sprejela hitro in nepremišljeno ter ob tem pozabila na sprejetje okvirnih določil, s katerimi bi določila število sodelujočih vojakov, čas in zagotovitve gospodarskega sodelovanja pri obnovi.

Slovesna izjava ameriškega državnega sekretarja Powella pred Varnostnim svetom Združenih narodov, da je intervencija na Irak upravičena, se je kasneje izkazala za nerealno ter s tem močno pretresla zaupanje poljske javnosti. Za zgrešena so se izkazala tudi staromodna pričakovanja, da bodo ZDA pokazale zahvalo za poljsko sodelovanje pri intervenciji na Irak (Sikorski, 2007). Javnost je od svoje vlade zahtevala pojasnila in umik poljske vojske. Oblast domači javnosti namen udeležbe poljske vojske v Iraku ni več pojasnjevala z do takrat uporabljeno frazo »podpora zaveznici«, temveč jo je zamenjala z »ogroženost nacionalne države«. Javnosti je bilo pojasnjeno, da v svetu prevladuje novi način ogroženosti, mednarodni terorizem, katerega pa je potrebno preprečiti, še preden pride na domačo ozemlje. Predsednik Kwasniewski je domači javnosti sodelovanje poljske vojske pri ameriški intervenciji na Irak pojasnil z odgovorom na svoje vprašanje: »Če me vprašate, ali sem za mir

ali vojno, je moj odgovor – za mir. Če me vprašate, ali naj tvegamo življenja naših vojakov, pa čeravno z zelo nizko stopnjo tveganja – sem v dvomih. Ampak če me vprašate, ali kot predsednik države želim Poljski zagotoviti varnost in svobodo pred teroristi – sem prepričan, da se bo večina odločila za varnost« (2003).

5.2 Obeti za ekonomsko – politično stabilnost

Brezpogojna podpora poljske vlade pri ameriški intervenciji na Irak je s poljske strani bila razumljena kot samoumevna pridobitev gospodarskih in političnih koristi. Samoumevno razumevanje sodelovanja pa je bilo žal samo enostransko. Temeljno napako je poljska vlada storila s tem, da brezpogojne podpore in s tem pripadajočih koristi ni zavarovala s pisnim dokumentom. Poljska je strateško podporo želela unovčiti takoj po opravljeni operaciji. Na samonapisanem čeku so bile navedene: ukinitve vizne obveznosti za poljske državljane, ki potujejo v ZDA, pogodbe za poljska podjetja pri obnovi Iraka, ameriška vojaška pomoč ter offset sporazumi. Sklenjeni offset sporazumi so bili vezani na ameriško investicijo v poljsko gospodarstvo, na osnovi katere se bo okrepil proračun, ki ga je močno načela nabava letal F-16. Poljska se je s tem, ko je med tremi ponudniki izdelovalcev vojaških letal izbrala ameriško podjetje Lockheed Martin Corporation ter tako zavrnila evropski (švedsko-britansko Saab-BAE in francosko Dassault Aviation), želela poudariti poseben karakter v odnosih z ZDA kot tudi okrepiti svojo vlogo znotraj NATO. Počasno izpolnjevanje ameriških obvez, določenih v sporazumih je sprožilo prve dvome o poljskih dejanskih potrebah (Kuzniar and Szeptycki, 2005). V treh letih so ameriška podjetja realizirala le 30 % vrednosti, določene v offset sporazumih (Ministerstwo Gospodarki, 2007).

Strateško zavezništvo je bilo interpretirano na napačen način. Samonapisanega čeka ni bilo mogoče unovčiti. Pričakovane ekonomske koristi v obliki gospodarskih investicij pri rekonstrukciji Iraka ter oborožitvi nove iraške vojske se niso realizirale. Pogodbe za sodelovanje pri obnovi Iraka je namreč podpisalo le nekaj poljskih podjetij. Na netransparenten način je možnost sodelovanja pri ponovni oborožitvi Iraka izgubilo tudi največje poljsko vojaško podjetje Bumar.

Desetletno prizadevanje poljske oblasti za ukinitve viznega režima za poljske državljane, ki potujejo v ZDA, se je po podpori ameriški intervenciji na Irak za trenutek zdelo realno. Vsak

obisk visokega poljskega državnega predstavnika v ZDA je spremljala želja za doseg pozitivnega dogovora; pričakovanja pred obiskom so bila velika, po obisku razočaranje toliko večje. III. Republika Poljska se je končala z neuspehom rešitve tega vprašanja. Vprašanje viznega režima so prevzeli snovalci naslednje IV. Republike Poljske, ki so kljub nadaljevanju tesnega zavezništva z ZDA prav tako brezuspešno soočajo z njegovo rešitvijo. Vizni režim za poljske državljane ostaja, ob vsakem odprtju tega vprašanja poljska stran naleti na danes že obrabljeno frazo odgovora – »delamo na tem, spremembo zakonodaje mora odobriti Kongres« (Gazeta Wyborcza, 2007).

Najtesnejše zavezništvo Poljske v ameriški vojni proti terorizmu je po intervenciji na Irak in v času sodelovanja pri stabilizaciji in obnovi Iraka počasi izgubilo prvotno prepričanje in samozavest. Poljska je za svojo zaveznico na kocko postavila odnose s svojimi evropskimi partnericami Nemčijo in Francijo in to v času, ko si je prizadevala za članstvo v EU. Od obiska predsednika Kwasniewskega januarja 2004 je Poljska pričakovala izpolnitev določenih pričakovanih zahtev. Ena izmed zahtev je bila enakovredna obravnava poljskih državljanov na ameriških mejnih prehodih z državljani Zahodne Evrope. Potem ko se je Kwasniewski iz Amerike vrnil praznih rok, je javna podpora ameriški politiki drastično padla. Vse bolj je bilo očitno, da za zvesto podporo in udeležbo v Iraku ne bo dobila samoumevnih pričakovanih političnih in materialnih koristi. Rezultat podpore in sodelovanja je bila samo velika izguba vojakov in nezadovoljstvo domače javnosti, ki je vse bolj glasno zahtevala vrnitev poljske vojske iz Iraka. Domači politični vrh se je ujel v lastno zanko, prihajajoče predsedniške in parlamentarne volitve so vladajoči stranki napovedovale politični konec.

5.2 Poljska – nova igralka v transnacionalnih odnosih

Pomemben element v moji nalogi predstavlja tudi načelo globalizacije, ki v ameriški zunanji politiki predstavlja pomembno vlogo. Definicija globalizacije predvsem karakterizira elemente mednarodnih organizacij, liberalno ekonomijo, vojaška zavezništva (v glavnem NATO), globalno družbo ter redefinicijo vestfalskega koncepta suverenosti nacionalne, državne, ki se odraža preko simultane procesa integracije in fragmentacije (Chwalbinska, 2003). ZDA pri vodenju svoje unilateralne politike potrebujejo tesnega zaveznika, ki ni samo zvest, temveč mora biti, gledano z geopolitičnega zornega kota, tudi pravilno lociran.

Načelo poljske zunanje politike po padcu železne zavesne je vedno bilo obdržati ravnotežje med ameriško in evropsko dimenzijo ter se ob tem izogniti izbiri med eno in drugo. Do usodnega 11. septembra je Poljski uspevalo vzdrževati ravnotežje, kateremu so pomemben delež prispevali dobri transatlantski odnosi. Ravnotežje so porušile radikalne spremembe ameriške zunanje politike po 11. septembru z ustvarjeno situacijo, ki ni dopuščala možnosti izogiba izbiri. Poljska izbira ZDA je porušila ravnotežje in povzročila razpoko med njo in nekaterimi evropskimi partnerji, posebej Nemčijo in Francijo (Zaborowski, 2004). Nastala razpoka je za Poljsko pomenila oder, na katerem je odigrala svojih slavnostnih pet minut. Nenadni pojav vodenja Busheve unilateralne politike v Iraku v bistvu ni sprememba smeri vodenja multilateralne politike v unilateralno, temveč je nadaljevanje trenda, ki se je že pojavil v Clintonovi administraciji. Oddaljitev od multilateralne ter mednarodno orientirane politike, ki so jo ZDA razvile po koncu druge svetovne vojne, lahko vodi k politiki izolacionizma (Bobinski, 2004). Pri vodenju unilateralne politike pa kljub politični in vojaški moči potrebujejo zvesto podporo tesnih zaveznic, med katerimi je tudi Poljska. V zameno za podporo svoji strateški partnerici Poljska pričakuje večjo moč in vpliv na mednarodni politični sceni.

Odločna podpora ameriški politiki do Iraka je Poljsko preoblikovala v političnega igralca na regionalni, evropski in globalni ravni. Pred poljsko politiko so se odprli novi horizonti, ki od nje zahtevajo politično koherenco ter spremembo in okrepitev državne strukture, sposoben politični sistem, ekonomske fundacije ter intelektualno pripravljenost. Pismo osmerice v zgodovini transatlantskih odnosov predstavlja pomembno točko (Smolar v Poland's Foreign Policy, 2004). Dvojnost poljskih političnih ciljev je presenetila predvsem evropske partnerje. Za vodenje dvojne politike se je Poljska odločila zaradi njene vzhodne lege ter zgodovinske izkušnje, kar pomeni temelj za pripisovanje večjega pomena odnosom z ZDA. Situacija na Vzhodu in oblikovanje skupne evropske varnosti Poljske ne bo vodila k odvrnitvi opustitve dvojnosti v njeni zunanji politiki. Poljska je za potencialne grožnje bolj občutljiva, kar morajo razumeti njeni evropski partnerji ter se sprijazniti z njenimi dvojnimi prioritetami (Rosati v Poland's Foreign Policy, 2004). Geopolitična lega in naklonjenost ZDA Poljski nudita priložnost, da okrepi svojo vlogo regionalne države ter postane vodilna v svoji regiji. S podporo demokratične tranzicije pri svojih vzhodnih sosedah želi predstaviti vodenje svoje politike na takšen način, da bo za njih postala atraktivna in ji bodo želele slediti. S pridobljenim spoštovanjem in upoštevanjem poljskega vodenja politike, ki bo dopuščal vsaki

državi, da razvije svojo tranzicijo, bo Poljska lahko v svoji regiji igrala vodilno vlogo in na ta način uporabila demografski potencial (Rotfeld, 2006: 442–446).

Podpora ameriški politiki do Iraka je Poljski prinesla kredibilnost ter varnostno zagotovilo, ki ga po mnenju poljskih politikov ni mogoče dobiti v okviru NATO. Solidarnost do svoje zaveznice je prispevala k določeni stopnji pozornosti Washingtona, od katerega si je ob sprejemanju odločitve obetala določitev statusa pomembnega partnerja v regiji. Poljsko prepričanje, da poljsko nacionalno varnost lahko zagotovi tesno zavezništvo z ZDA, je razlog, da vztraja in poudarja pomembnost ameriške prisotnosti v Evropi. Poljska si zaradi svojega prepričanja, da so si ZDA vedno prizadevale in podpirale evropsko integracijo, prizadeva zmanjšati nesoglasje med ZDA in njenimi evropskimi partnerji (Kuźniar and Szeptycki, 2005). Geopolitična tranzicijska pot Poljske se s članstvom v NATO in EU ni končala, temveč je dobila novo dimenzijo, ki Poljski dodeljuje novo vlogo kot posrednici pri transatlantski razpoki in pri dogajanju na Bližnjem vzhodu.

6 Zaključek

Začetki poljske države in poljskega naroda se začnejo s prevzemom krščanstva, ki se je v narodu skozi zgodovino ohranilo ter bilo večkrat v preteklosti povezovalni temelj. Razpad I. Republike Poljske ter večstoletna razdeljenost poljskega naroda med tuje oblasti ni izbrisala hrepenenja po lastni državi, temveč je v narodu skozi stoletja ohranjala in stopnjevala željo po lastni državi, ki jo je, pa čeprav za kratek čas, v medvojnem obdobju ponovno dobila. Oblikovanje II. Republike Poljske je priložilo ravno dovolj olja na ogenj, ki je tlel v poljskem narodu vse do leta 1989, da je ponovno oživel in izbruhnil ter na koncu pripeljal narod do demokratične, simbolično poimenovane III. Republike Poljske. Zmaga nad komunistično oblastjo se je v primerjavi s kasnejšim oblikovanjem demokracije in politične transformacije države izkazala za dosti bolj enostavno. Oblikovanje nove demokratične države s političnim sistemom, ki bo predstavljal narodno blaginjo ter zagotovitev ekonomske stabilnosti, se je brez tuje pomoči zdelo nemogoče.

Temelj za oblikovanje političnih ciljev mlade demokratične države je izhajal iz zgodovinskih dogajanj. Cilji in prioritete nove suverene države so bili hitro določeni, za njihovo doseg pa je bil potreben določen zagon. Kalkulacija zgodovine je pokazala, da potrebuje tesnega strateškega zaveznika, ki v zameno za zavezništvo ne bo zahteval oziroma odvzel državne suverenosti. Zgodovinsko dejstvo v osemnajstem stoletju poudarja prispevek ameriškega predsednika Wilsona k ponovno pridobljeni neodvisni državi – II. Republika Poljska. Ameriški prispevek za padec železne zavesne potrjuje poljsko prepričanje o svetovni vlogi ZDA. Velikodušna ameriška pomoč, ki ni temeljila na zgodovinskih razočaranjih, je dokončno potrdila odločitev o izbiri zaveznice. Svojo garancijo za nacionalno varnost je Poljska videla v ZDA, s katero je navezala tesno strateško partnerstvo.

Politični cilji, določeni po letu 1989, so bili med javnim mnenjem in politično elito enotni. Fundamentalni zunanjepolitični cilji so bili oblikovani v širokem konsenzu, in sicer se je mednje prištevalo: članstvo v NATO, pridružitve k Evropski uniji, privilegirani strateški odnosi z ZDA, dobri sosedski odnosi, oblikovani po geometričnem vzorcu; Weimarski trikotnik, Višegradska skupina ter posebna pozornost do vzhodnih sosed, posebno do Ukrajine (Smolar, 2006). Na osnovi določenih ciljev je Poljska želela obnoviti svojo identiteto kot integrirani del zahodne civilizacije ter pristopiti v cono varnosti in ekonomske blaginje.

Zadnji doseženi cilj na listi zastavljenih ciljev je bilo članstvo v EU, ki ga je dosegla leta 2004. Določena stopnja pa je bila dosežena tudi v gospodarski in politični transformaciji. Doseženi cilji so pomenili oblikovanje novih strateških ciljev, tokrat v vlogi članice NATO in EU, v okviru katere si je zadala igranje aktivne vloge v regionalni dimenziji. Mednarodna ureditev se je skozi desetletje transformacije spremenila, vloga globalizacije se je povečala – vse to je Poljska jasno preučila in upoštevala pri oblikovanju svojih novih ciljev, ki pa ob tem niso izključili vloge ZDA. Najvažnejši pomembni poljski interes so bile in ostajajo evroatlantske strukture, ki predstavljajo institucionalni izraz zahodne civilizacije (Meller, 2006).

Razpad Sovjetske zveze in padec železne zavesne je ZDA postavil na obzorje edine zmagovalke hladne vojne, kar je v ZDA prebudilo občutek najmočnejše vojaške velesile. Občutek zmagovalca je še bolj okrepil nepredvideni ekonomski bum v začetku devetdesetih, ki je privedel do spremembe psihološkega in kulturnega okolja na osnovi katerega so ameriške elite začele oblikovati unipolarno vizijo, integriran svetovni sistem, ki bo ZDA omogočil samostojno hegemonsko velesilo (Calleo v *New Geopolitic*, 2005: 68). Začetna vizija vodenja unipolarne politike se je skozi desetletje zaradi širjenja globalizacije spremenila. Z zmago v hladni vojni ZDA ni pretela geografska ogroženost. S širjenjem globalizacije se je v ameriški zunanji politiki končalo obdobje geopolitike ter začelo obdobje globalne politike (Daalder in Lindsay, 2003). Iraška kriza je odkrila, da za strateško partnerstvo med EU in ZDA ne obstajajo vnaprej potrebni pogoji, saj so se strateški cilji ZDA (globalni in s tem zaskrbljujoči) ter EU (regionalni in s tem obetajoči) začeli razdvajati že takoj po koncu hladne vojne in ne šele po 11. septembru (Gompert, 2003). Pozitivno na izvajanje ameriške unipolarne politike vsekakor vpliva notranja razdvojenost Evrope glede vprašanja odnosa do ZDA. Medtem ko je polovica evropskih držav nezaupljiva do ameriške moči in politike, druga polovica le-to podpira. Za dosego svojih strateških političnih ciljev so ZDA zato svojo pozornost usmerile v proameriške evropske države, v tem primeru obravnavano Poljsko, ter jo na osnovi pomoči v tranzicijskem obdobju vezale na sebe. Rast in krepitev bilateralnih odnosov za ZDA ni bila težka naloga, saj je dobre odnose, ki jih je vedno imela s poljskim narodom, samo prenesla na vladno raven III. Republike Poljske.

III. Republika Poljska je na svoji poti tranzicije, ko je iskala tesne vezi z nastajajočo hegemonsko državo, ki ji lahko zagotovi varnost, materialne dobrine ter določeno stopnjo vpliva na mednarodni politični sceni, oblikovala proameriško zunanjo politiko. Poljska podpora ameriškim akcijam v mednarodnem območju izhaja iz njene zunanje politike, ki se z

ameriško sklada na več ravneh, kot npr. aksiološki, politični in v določeni meri tudi ekonomski ter vojaški. Lojalnost do svoje najtesnejše zaveznice in podporo ameriški politiki je Poljska jasno pokazala leta 2003, ko je podprla ameriško intervencijo na Irak. Vodenje proameriške politike izhaja iz prepričanja, da je poljska nacionalna varnost lahko zagotovljena samo s tesnim ameriškim zavezništvom, zato tudi Poljska na evropski ravni vztraja in se zavzema za ameriško prisotnost na evropskem kontinentu. Nedvoumna podpora ameriških iniciativ je privedla do razpoke znotraj Evrope. Potem ko je vse več držav postalo kritičnih do Busheve politike, jo je Poljska podpirala in ostala zvesta zaveznica. Kritična ocena nekaterih analitikov, da Poljska na mednarodni politični sceni ne nastopa samostojno, temveč vedno bolj pod vplivom ZDA, se lahko potrdi na dveh dejavnikih, in sicer gospodarskem in varnostnem. Poljska se je v upanju, da bo s podporo druge vojne v Iraku pobrala gospodarske sadeže ter z namenom, da okrepi nacionalno varnost, pridružila ameriški intervenciji na Irak (Kuzniar in Szeptycki, 2005). Razvoj dogodkov po 11. septembru je neposredne vezi med Washingtonom in Varšavo okrepil, medtem ko jih je znotraj Evrope oslabil (Zabrowski, 2003). Želja Poljske je bila z ZDA oblikovati stalno in stabilno strateško povezanost, ki ne bo temeljila samo na improviziranih interesih, temveč na jasnem političnem in tehnološkem sodelovanju, utemeljenem s sporazumom o poljsko-ameriškem vojaškem sodelovanju. Ob tem se je Poljska zavzemala za oblikovanje NATO baz, ki ne bodo predstavljale samo skladišča orožja, temveč centre aktivnega vojaškega sodelovanja. Postavitev in vzdrževanje baz pa bo prepuščeno poljskim podjetjem (Sikorski, 2003). Poljski je sodelovanje pri ameriški intervenciji prineslo zelo malo ali skorajda nič, najbolj boleče razočaranje pa je Poljska doživela, ko ZDA v zameno za njeno lojalnost za poljske državljane, ki potujejo v ZDA, niso ukinile viznega režima. Nastalo razpoko s svojimi evropskimi partnerji je Poljska poskušala omiliti z angažiranjem Nemčije in NATO v svoji bazi na severu Iraka. Nemčija je sodelovanje odklonila, sam poskus pa je prispeval k še večji zaostritvi transatlantskih odnosov (PAP, 2004). Evropa zaradi številnih notranjih vzorcev ni mogla doseči in razviti skupnega konsenza, kar je vodilo k različnim stališčem glede rešitve vprašanja Iraka. Računanje na poslušnost kandidat, med katerim je takrat bila tudi Poljska, se ni izšlo. Za rešitev vprašanja so nastale različne konfiguracije, oblikovalo se je nepopustljivo zavzemanje svojega stališča in delitev na dve strani.

Poljsko stališče glede Iraka lahko na osnovi politične kalkulacije skozi prizmo koristi razčlenimo na dve temeljni načeli, ki sta na mednarodni politični sceni vodili do oblikovanja nove situacije. Prvo načelo možnih koristi je bila okrepitev poljskega položaja v

transatlantskih odnosih in s tem prehod iz regionalnega političnega delovanja v širši politični spekter. Vzporedno s prvim je drugo izhajalo iz osnovne želje, da Poljska znotraj Unije dobi boljši politično strateški položaj, katerega si ne bi mogla zagotoviti samo na osnovi svojega strukturalnega in ekonomskega potenciala. Z okrepljenim političnim položajem bi se Poljska počutila bolj enakovredna nasproti svojim evropskim partnerjem – Franciji, Nemčiji in Veliki Britaniji. Z določeno mero spoštovanja bi bilo bolj upoštevano tudi njeno mnenje, ki bi prispevalo k skupnemu vodenju učinkovite evropske politike (Cichocki, 2003).

Nevarnost ameriškega vodenja in hegemonije je Poljska prvič občutila pri iraški krizi. Sama kriza je v njunem odnosu pomenila ene vrste efektivni konec obdobja medenih tednov (Zabrowski, 2004: 15). Kljub manjši oslabitvi odnosov ostaja poljski primarni cilj poglobitev strateških odnosov in aktivno vojaško sodelovanje. S političnega zornega kota Poljska pričakuje dodelitev stabilnega položaja v hierarhiji ameriških zaveznikov. Njen strukturni cilj pa je sodelovanje izkoristiti v okviru dinamičnega vojaškega in logističnega sodelovanja, tehnološke modernizacije vojske ter tistih segmentov poljske države, ki so pristojni za notranjo in zunanjo varnost države.

Vloga ZDA pri oblikovanju III. Republike Poljske se odraža na več temeljnih področjih državne strukture. Tako je zaznati ameriški vpliv na političnem, gospodarskem, družbenem in vojaškem področju. V poljski politični ideologiji se komaj opazno prepletajo ameriški politični interesi. Na začetku oblikovana določena stopnja poljske gospodarske varnosti se mora pripisati tudi ZDA, ki si je pri poljskem narodu zaradi svojega vnetega zavzemanja za odpis javnega dolga pridobila zvestega zaveznika, če že ne »dosmrtnega dolžnika«. Največji prispevek pa so ZDA dale v obliki nacionalne varnosti, na osnovi katere je zagotovljena varnost naroda. Nacionalna varnost je osnovni pogoj za uresničevanje temeljnih funkcij družbe, med njimi socialnoekonomskih, družbenopolitičnih, gospodarskih in kulturnih.

Posebni odnosi med ZDA in Poljsko se odražajo tudi pri vodenju poljske zunanje politike, predvsem do NATO in EU. Delni rezultat poljskega proamerikanizma je NATO, ki je ena izmed poljskih prioritet. Poljska NATO uporablja kot sinonim varnosti, medtem ko je EU sinonim za ekonomsko blaginjo. Iz tega razloga pa je Poljska na začetku devetdesetih tudi izbrala članstvo v NATO in EU za svoja prioritetna cilja. S časom, natančno s plasiranjem ESDP, so poljski voditelji spoznali, da ostale evropske države NATO ne dojemajo v enakem obsegu, kot to počnejo sami (Kuźniar, Szeptycki, 2005). Spoznanje je vodilo k še

močnejšemu oblikovanju poljskega stališča, da samostojne evropske varnostne politike, ki ne bo vključevala vojaškega sodelovanja z ZDA, ne bodo podprli. Dokaz več o ameriškem vplivu na oblikovanje poljske politike. Poljska sama sebe smatra za tesno ameriško zaveznico, zato v Evropi nastopa trdo in odločno. Status tesne ameriške zaveznice poskuša izčrpno izkoristiti v obeh smereh, in sicer v odnosu do Washingtona in evropskih partneric. Efektivnost tovrstnega poljskega delovanja pa se zaradi različnih pogledov na obeh straneh največkrat ne potrdi.

III. Republiko Poljsko so začeli oblikovati nasprotniki komunistične vlade, zaključili pa so jo ljudje, ki so ob njenem nastanku sedeli na nasprotni strani mize. S preišljeno manevrsko potezo so se preoblekli, nadedi barvo liberalne demokracije in Poljsko pripeljali k zaključku III. Republike Poljske. IV. Republiko so na novo zopet začeli oblikovati takratni člani Solidarnosti, katerim po dveh letih vodenja in spreminjanja spet kaže na to, da jo bo zaključila njena opozicija. Ne glede na politično pripadnost pa ostajajo tesni odnosi z ZDA eden izmed primarnih ciljev skorajda vsake poljske politične stranke. Poljska nacionalna varnost se identificira z ameriškim vodenjem unilateralne politike.

Leto 2007 je na poljski politični sceni zaznamovalo konec simboličnega številčenja Republike Poljske. Po predčasnih parlamentarnih volitvah je na oblast prišla desnosredinska politična stranka, ki se je odločila, da svojega mandata vladanja ne bo simbolično okrasila. Stopila je celo korak naprej in do ZDA nastopila z bolj odločno politiko, ki se zaenkrat še kaže samo v političnih napovedih za pogajanja o namestitvi elementov ameriškega protiraketnega štita na Poljskem. Ali napovedana odločnejša politika do ZDA tudi pomeni razrahljanje vezi poljsko-ameriškega zavezništva, bo pokazala prihodnost. Zaenkrat pa Poljska ostaja najtesnejša ameriška zaveznica v Evropi.

7 Literatura in viri

- Allen, J. Debra (2003). *The Oder-Neisse Line: The United States, Poland, and Germany in the Cold War*. Praeger Publishers, London.
- Antoszewski, Andrzej (1997). *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*. Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Bacevich, J. Andrew (2002). *American empire; The realities and Consequences of U.S. Diplomacy*. President and Fellows of Harvard College.
- Beyme von, Klaus (2005). *Współczesne teorie polityczne*. Wydawnictwo Naukowe Scholar: Warszawa.
- Brzezinski, Zbigniew (1995). *Izven nadzora: globalno vrenje na pragu 21. stoletja*. Arah consulting: Ljubljana.
- Bobinska-Kolarska, Lena; Jacek Kucharczyk in Pieter Maciej Kaczynski (2005). *Bridges Across the Atlantic? Attitudes of Poles, Czechs and Slovaks Towards the United States*. Wydawnictwo Przemysłowe WEMA: Warszawa.
- Bučar, Bojko; Šabič, Zlatko; Brglez, Milan (2000). *Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomatska dela*. Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.
- Castle, Marjorie and Ray, Taras (2002). *Democracy in Poland*. Westview Press: Oxford.
- Chichocki, A. Marek (2003). *Stara czy nowa Europa? Szkic do filozofii polskiej polityki w Europie*. Centrum Stosunków Międzynarodowych: Warszawa.
- Chomsky, Norman (2005). *Prevlada ali preživetje*. Zbirka Tigr: Ljubljana.
- Chodakiewicz, J. Marek, John Radziłowski and dariusz Tołczyk (2003). *Poland's Transformation A Work In Progress*. University of Virginia, Leopolis Press; Charlottesville.
- Curtis, Glenn E. (1994). *Poland a Country Study*. U.S. Government Printing Office: Washington, D.C.
- Cwiek – Karpowicz, Jarosław in Piotr M. Kaczynski (2006). *Assisting Negotiated Transition to Democracy; Lessons from Poland 1980–1999*. IPA: Warszawa.
- Davies, Norman (1990). *God's Playground; a History of Poland*. Clarendon Press: Oxford.
- Ferfila, Bogomil (1989). *Sodobni svet*. FDV: Ljubljana.
- Ferfila, Bogomil in Kovač, Polonca (2000). *Javne politike in javna ekonomika*. Littera picta: Ljubljana.
- Ferfila, Bogomil (2002). *ZDA*. FDV: Ljubljana.
- Ferfila, Bogomil in Kos, Marta (2002). *Politično komuniciranje*. FDV: Ljubljana.
- Ferfila, Bogomil in ostali (2003). *Politične institucije, politike in proračuni: severnoameriški razgledi*. FDV: Ljubljana.
- Goldewski, Tadeusz (2006). *Polski System Polityczny; Instytucje-procedury-obywatele*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Torun.
- Grizold, Anton in Ferfila, Bogomil (2000). *Varnostne politike velesil*. FDV: Ljubljana.

- Grizold, Anton (1999). *Evropska varnost*. FDV: Ljubljana.
- Hardt, Michael in Negri, Antonio (2005). *Multituda; Vojna in demokracija v času imperija*. Študentska založba: Ljubljana.
- Kaminska, Monika E. (2005). *New Geopolitics of Central and Eastern Europe; Between European Union and United States*. Stefan Batory Foundation, Warsaw.
- Kazmierkiewicz, Piotr (2004). *Securing America and Europe*. Institute of Public Affairs: Warsaw.
- Kaase, Max in Newton, Kenneth in Toš, Niko (1999). *Zaupanje v vlado; Zaupanje Slovencev v demokratični politični sistem*. Liberalna akademija in FDV: Ljubljana.
- Kegley, Jr. Charles W. and Wittkopf, Eugene R. (1996). *American Foreign Policy: Patern and Process*: St. Martin's Press, New York.
- Kosiewski, Piotr and Krzeczunowicz, Paweł (2004). *Poland's Foreign Policy: Continuation or Break with the Past?*. Stefan Batory Foundation, Warsaw.
- Kosiewski, Piotr (2006). *Continuity and Change in Polish Foreign Policy*. Stefan Batory Foundation, Warsaw.
- Kreppel, Amie (2002). *Old Dog New Tricks: Understanding the Role of the Sejem since Democratization*. Department of Political Science, University of Florida.
- Kuźniar, Roman (2001). *Poland's Security Policy 1989–2000*. Scholar Publishing House, Warsaw.
- Lukšič, Igor (2006). *Politična kultura; Političnost morale*. Fakulteta za družbene vede: Ljubljana.
- Marody, Mirosława in Wilkin, Jerzy (2004). *On Course? Poland on the EVE of EU Accession*. Gryf, Kraków.
- Mazur-Baranska, Agnieszka, Wojciech Stanisławski in ostali (2003). *On the Fture of Europe; European Union Enlargement and Neighbourhood Policy*. Stefan Batory Foundation, Warsaw.
- McKeever, Robert in Davies, Philip (2006). *Politics USA*. Ashford Colour Press Ltd: Hampshire.
- Meyssan, Thierry (2003). *Velika laž: 11. september*. Orbis: Ljubljana.
- NATO (2001). *Priročnik o zvezi NATO*. Office of Information end Press: Brussels.
- Oyen, Else ed. (1990). *Comparative Methodology; Theory and Practice in International Social Research*. SAGE: London.
- Pastusiak, Longin (2003). *Prezydenci Amerykańscy wobec spraw Polskich*. Dom wydawniczy Bellona: Warszawa.
- Paczkowski, Andrzej (2005). *Pół wieku dziejów Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa.
- Peele, Gillian, Christopher J. Bailey, Bruce Cain and B. Guy Peters (1998). *Developments in American Politics 3*. Macmillan Press LTD: London.
- Pienkos, Donald E. (1991). *For your freedom trough ours: Polish American efforta on Poland's behalf, 1863-1991*. Columbia University Press: New York.

- Pisarskich, Katarzyna i Zbigniew (2004). *Polska w NATO i Unii Europejskiej – nowe priorytety Polskiej polityki zagranicznej*. Forum Młodych Dyplomatów: Warszawa.
- Prażmowska, Anita J. (2004). *A History of Poland*. Palgrave: Macmillan.
- Ragin, Charles C. (1994). *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method*. Pine Forge Press: London.
- Raščan, Stanislav (2005). *Spremembe varnostne politike po 11. septembru 2001*. FDV: Ljubljana.
- Rotfeld, Adam Daniel (2006). *Polska w niepewnym świecie*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych: Warszawa.
- Rothstein, L. Robert (1981). *The Third World and U.S. Foreign Policy; Cooperation and Conflict in the 1980s*. Westview Press: Colorado.
- Splichal, Slavko; Bekeš, Andrej (1990). *Analiza besedil: statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah*. Metodološki zvezki št. 6, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo: Ljubljana.
- Štefančič, Marcel, Jr. (2004). *Busheva šifra*, UMco: Ljubljana.
- Tashakkori, Abbas; Charles Taddlie (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. SAGE: London.
- Tocquelville, de Alexis (1996). *Demokracija v Ameriki I*. Založba Krt, Ljubljana.
- Toš, Niko in Hafner-Fink, Mitja (1998). *Metode družboslovnega raziskovanja*. FDV: Ljubljana.
- Unge, Wilhelm, Monika Zamarlik, Marcin Mączka, Piotr Fudała, Mateusz Tobicznyk, Łukasz Wojcieszak (2006). *Polish – Russian Relations in a Eastern Dimension Context*. Defenc Analysis, FOI: Stocholm.
- Wallerstein, Immanuel (2004). *Zaton ameriške moči*. Založba: Ljubljana.
- Winid, Bogusław (1999). *Rozszerzenie NATO w Kongresie Stanów Zjednoczonych 1993 – 1998*. Uniwerszytet Warszawski: Warszawa.
- Zaborowski, Marcin and Kerry Longhurst (2003). *America's protégé in the east? The emergence of Poland as a regional leader*. International Affairs 79 (5) 1009-1028,

7.1 Drugi viri

- Arsenault, Michael (1990). *Poland; economic reforms improve opportunities for U.S. firms*. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n8_v111/ai_8972319 (10.07.2007).
- Baas, Norbert (2000). *The Weimar Triangle*. Transatlantic Internationale Politik, Vol. 1.
- Bartoszewski, Władysław (2001). *What Belongs Together should Grow Together!* Transatlantic Internationale Politik, Volume 2.
- Bobinski, Krzysztof, Grzegorz Kostrzewa-Zorbas, Zbigniew Lewicki in Janusz Onyszkiewicz (2004). *Stosunki Europa – Ameryka po konflikcie irackim*. Zapis politične debate, 5. marca 2004, stran 57–74.

- Bush, (2002). *The National Security Strategy of the United States*. The White House of Washington, September 2002. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (16. 03. 2006).
- Calleo, P. David (2005). *Europe in US policy*. Zapis debate.
- Cimoszewicz, Włodzimierz (2002). *Stosunki polsko-amerykańskie u progu XXI wieku* wykład Ministra Włodzimierza Cimoszewicza na Uniwersytecie Jagiellońskim. <http://www.msz.gov.pl/podstrona,15,1233.html> (30. 04. 2007).
- Cimoszewicz, Włodzimierz (2003) Minister of Foreign Affairs -- Expose 2003. http://www.msz.gov.pl/Minister_of_Foreign_Affairs-Wlodzimierz_Cimoszewicz-Expose_2003_2139.html
- Cimoszewicz, Włodzimierz (2004). Intervju za Gazeta Wyborcza.
- Chambris, Alix (2004). Is Poland America's Trojan Horse in Europe? *Poland in Europe* 2/4, stran 85–89.
- Chwalbinska, A. Katarzyna (2003). *American Foreign Policy in the Era of Globalization*. Studies & Analyses Vol. II, no. 4, s. 17-38.
- Daalder, H. Ivo and Lindsay, James M. (2003). *American Foreign Policy and Transatlantic Relations in the Age of Global Politics*. Internationale Politik, Volume 4.
- Detjen, Andrea (2003). *Current U.S. Think Tank Trends on the Issue of the Transatlantic Relationship*. CSM Reports&Analyses 3/03/A.
- Dowd, W. Alan (2004). *A Different Course? America and Europe in the 21st Century*. Parameters, US Army War College.
- Flanagan, J. Stephen (2004). *America's Aspirations for NATO*. Internationale Politik, Volume 5.
- Garrity, Patrick (2003). *Old Europe, New Europe. A Review of Robert Kagan Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. The Claremont Institute. <http://www.claremont.org/writings/030219garrity.html?FORMAT=print>
- Gompert, C. David (2003). What does America want of Europe? *Transatlantic Book*; stran 44–75.
- Jajko, Walter (2004). The Warsaw Rising from the Contemporary American Perspective. *Dialogue and Universalism*; No. 5–6.
- Kagan, Robert (2002). *Power and Weakness*. Policy Review; June 2002, št. 113, stran 1–20.
- Kisielowska-Lipman, Marzena (2004). *National, European or Regional? Polish Identity in Discourse*. Center for Russian and East European Studies, The University of Birmingham.
- Kolarska-Bobinska, Lena (2005). *Zwierciadło społeczeństw*. Instytut Spraw Publicznych. <http://www.isp.org.pl/files/11221768960818173001136199310.pdf> (29. 07. 2007).
- Krzeminski, Adam (2003). *Poland's Home is Europe*. Internationale politik, Volume 4.
- Lewicki, Zbigniew (2003). *Między Europę a Ameryką*. Pogovor s profesorem, Uniwersytet Warszawski; <http://www.uw.edu.pl/pl.php/kwart/mea.html?media=print> (30. 03. 2006).
- Lewicki, Zbigniew (2004). *Stosunki Europa – Ameryka po konflikcie irackim*. *Polska w Europie*, Vol. 2; s. 57–74.

- Lewis, G. Paul (1994). *Political Institutionalisation and Party Development in Post-communist Poland*, Europe-Asia Studies. http://findarticles.com/p/articles/mi_m3955/is_n5_v46/ai_15659694 (10. 07. 2007).
- McGurn, William (1989). *Washington shows solidarity – U.S. Aid to Poland*. National Review; http://findarticles.com/p/articles/mi_m1282/is_n20_v41/ai_8039889 (10. 07. 2007).
- Niemcy – Rząd wyklucza udział trójstronnego korpusu w Iraku, PAP, 7 May 2004.
- Olendzki, Krzysztof (2003). *Outlook for Regional Co-operation: Poland's Role*. Yearbook; <http://www.sprawymedzynarodowe.pl/yearbook/2003/druk/olendzki.html> (16. 03. 2005).
- Pehe, Jiri (2004). *How United is »New Europe?«* Project Syndicate; <http://www.project-syndicate.org/commentary/pehe7> (26. 05. 2006).
- Peel, Quentin (2002). *Transatlantic Ties after 9/11: A European View*. Transatlantic Internationale Politik, Vol. 3.
- Pickering, Thomas (1999). *Alone and Together US Foreign Policy in the 1990s*. Interview in Harvard international review, Fall. S. 74–77.
- Polish President Lech Walesa's visit to the United States – remarks by presidents Bush and Walesa and by Secretary of State James Baker, includes information on U.S. assistance to Poland and profile of Poland – transcript. March 25, 1991. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1584/is_n12_v2/ai_11148550 (10. 07. 2007).
- Polska w Europie 2 (46) (2004).
- Rokita, Jan (2005). *Polish Foreign Policy – How Much Continuation, How Much Change*. A lecture delivered by Jan Rokita, Chairman of the Civic Platform's parliamentary caucus, on April 14th 2005. Center for International Relations <http://www.csm.org.pl> (24. 02. 2006).
- Schmitt, Gary (2006). *Polish – American Ties; Making the Marriage Last*. *Dziennik*, 18. september 2006.
- Sikorski, Radek (1993). *Lack of solidarity - Poland's political problems*. National Review. Oct 18, 1993. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1282/is_n20_v45/ai_14752492 (10. 07. 2007).
- Sikorski, Radek (2003). *East is Best: America's friends in Europe, and what they understand*. National Review. April, 7, 2003. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1282/is_6_55/ai_98954241 (10.07.2007).
- Smith, Julianne (2003). *Evropa se ne strinja sama s seboj*. Intervju za Delo, 8. maja.
- Stachura, Jadwiga (1998). *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy w okresie postzimnowojennym*. *Studia Europejskie*, 2/1998.
- Stachura, Jadwiga (2004). *Meandry europejskiej polityki Stanów Zjednoczonych*. *Studia Europejskie*, 3/2004.
- Szafranski, Pawel (2004). *Polska pomiędzy Trójkątem Weimarskim a stanami Zjednoczonymi – polski proamerykanizm w procesie integracji z Unią Europejską*. FMD, Warszawa.
- Szostkiewicz, Adam (2007). *God's Playground. Letter from Warsaw*. IP Volume 8.

- Wągrowska, Maria (2004). *Polish Participation in the Armed Intervention and Stabilization Mission in Iraq*. CSM Reports & Analyses 08/04.
- Wągrowska, Maria (2006). The future of transatlantic relations. Polish, German and US concepts. Zapis conference CSM.
- Zaborowski, Marcin (2003). *Between Power and Weakness: Poland – A New Actor in the Transatlantic Security*. Center for International Relations; Vol. 8/03.
- Zaborowski, Marcin (2005). *The Cir Joins the Global Debate on the Use of Force*. The report from the Seminar The Use of Force – European and American Perspectives. Conference and Seminar's Proceedings 1/05.
- Zajac, Justyna (2006). *Razwój stosunków polsko-amerykańskich po zimnej wojnie*. Instytut Spraw Publicznych. http://www.uclm.es/lamusa/ver_articulo.asp?articulo=151&lengua=pl (25. 04. 2007).
- Zdrada, Adrian (2004). *Multilateralism in American Foreign Policy post 9/11: Reality or Myth?*. Studies & Analyses, Vol. II, no. 4.
- Ziemia, Ryszard (2001). *Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony – polski punkt widzenia*: Stosunki Międzynarodowe, nr. 1-2 (vol. 23) 85–86.
- Ziemia, Ryszard (2005). *Polska polityka bezpieczeństwa między atlantyzmem i europeizmem*. Lamusa digital, no. 7.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997).
<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
- (2004). A Fond Farewell. U.S. Ambassador to Poland Christopher Hill; The Warsaw Voice; June, 30.
- (2003). Stanowisko Rady Ministrów http://www.kprm.gov.pl/2130_8934.htm (17. 07. 2007).
- (2003). Remarks by the President to the People of Poland. Wawel Royal Castle: Krakow, Poland. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/05/print/20030531-3.html> (23. 03. 2006).
- Deklaracja o odnośniach między Republiką Polską a Zjednoczonymi Państwami Ameryki, podpisana w Waszyngtonie, 20. marca 1991. www.zbiordokumentow.pl/1991/1/9.html (25. 01. 2006).
- (2007). *Offset korzyści dla gospodarki*. Ministerstwo Gospodarki. <http://www.mg.gov.pl> (11. 09. 2007).
- <http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2687403.stm>
- <http://www.whitehouse.gov>
- <http://www.state.gov>
- <http://www.msz.gov.pl>